

4.3 Conclusie

Vanuit zowel de professionals als de Roma en Sinti zelf blijkt dat de algemene gezondheidssituatie als slecht wordt beoordeeld. Dit is volgens respondenten veelal te wijten aan een ongezonde leefstijl met ongezonde voeding en weinig beweging in combinatie met stress en (groeps-)druk. Roma en Sinti overlijden, volgens respondenten door deze ongezonde leefstijl, relatief jong. Tevens is er een aantal ziekten die veel genoemd wordt in de interviews, zoals diabetes, hart- en vaatziekten en kanker. Vanwege de ongezonde voeding en gebrek aan beweging komt volgens de respondenten overgewicht regelmatig voor onder Roma- en Sinti-ouderen en -kinderen.

Ook psychische klachten zoals stress en piekeren zouden veel voor komen onder Roma en Sinti, ware het niet dat hier veelal over wordt gezwegen vanwege trots. Oorzaken van deze psychische problemen worden gezocht in de financiële situaties, bestaansonzekerheid, slachtofferschap, statenloosheid, (oorlogs)trauma's, groepsdruk vanuit de gemeenschap en een gebrek aan keuzevrijheid.

Wat betreft voorzieningengebruik wordt er aan de ene kant gezien dat Roma en Sinti de weg in de gezondheidszorg weten te vinden, maar aan de andere kant geen hulp zoeken omdat zij hun problemen niet willen toegeven. De Generaal-Pardon Roma en Nieuwe Roma lijken moeite te hebben om hun weg te vinden in de gezondheidszorg, waardoor zij veelal in de schulden terecht komen als zij medische hulp nodig hebben.

Respondenten hebben weinig ontwikkeling bemerkt op het gebied van gezondheid sinds 2017. Wel lijkt er een trend zichtbaar waarin jongeren bewuster worden van het belang van een gezonde leefstijl. Zo proberen jongeren gezonder te koken en meer te bewegen. Ook worden er verschillende initiatieven opgezet om dit gedrag te stimuleren. Het verenigingsleven van Roma en Sinti blijft echter minimaal, aan de ene kant doordat zij de kosten niet kunnen betalen en aan de andere kant omdat zij soms niet welkom zijn bij verenigingen vanwege hun achtergrond of ruzies.

Met het oog op de toekomst hopen respondenten dat de groeiende bewustwording van een gezonde leefstijl blijft doorzetten, maar hebben ze het idee dat er vrij weinig zal veranderen in de komende vijf jaar. Net als op andere leefgebieden, wordt benoemd dat grote veranderingen langer de tijd nodig hebben. Een aantal professionals benoemt dat de gezondheidssituatie van Roma en Sinti samenhangt met de levensstandaard. Als hier weinig in verandert zal de ontwikkeling op het gebied van gezondheid ook niet voortzetten.

Hoofdstuk 5 Woonsituatie

De algemene beeldvorming over de woonsituatie van Roma en Sinti in Nederland, is dat men vaak in een woonwagen woont. De realiteit is echter anders. Hoewel een deel van de Roma en Sinti in een woonwagen woont, is er minstens een even groot deel dat in huizen woont. In dit hoofdstuk zal verder worden ingegaan op de woonsituatie van Roma en Sinti anno 2019. Bij het onderzoeken van de woonsituatie is gekeken naar welke vormen van huisvesting voor komen, hoe dit aansluit bij de wensen van de doelgroep en welke problemen zich voordoen. Daarbij is aandacht besteed aan het contact met buurtgenoten, eventuele overlast, huishoudenssamenstelling en discriminatie op het terrein van huisvesting. Tevens is de respondenten gevraagd of zij met betrekking tot de woonsituatie van Roma en Sinti een ontwikkeling zien sinds 2017 en wat de verwachtingen voor de komende vijf jaar zijn.

Eerdere metingen

In de nulmeting van de Monitor Sociale Inclusie (2013) werd opgemerkt dat gemeenten een verschillend beleid voerden met betrekking tot huisvesting van Roma en Sinti. Zo zou in sommige gemeenten het wonen in woonwagens ontmoedigd worden, terwijl het in andere gemeenten werd gefaciliteerd. Ook werd in de nulmeting geconcludeerd dat de wens om in een woonwagen te wonen vooral samenhangt met de wens om bij elkaar te wonen. Daar waar Roma of Sinti in woonwijken woonden, werd bovendien vaak overlast ervaren door de buurt en was er vaak sprake van huurachterstanden.

Uit de eerste vervolgmeting (2015) kwam naar voren dat de woonsituatie van Roma en Sinti grotendeels onveranderd was. Er werd geconcludeerd dat er grote verschillen bestonden in de woonwensen en woonsituaties van de verschillende groepen. Daarnaast werd een lichte afname van overlast van Roma en/of Sinti waargenomen en werd er melding gemaakt van discriminatie op de woningmarkt, bijvoorbeeld met betrekking tot standplaatsen (het zogenaamde 'uitsterfbeleid').

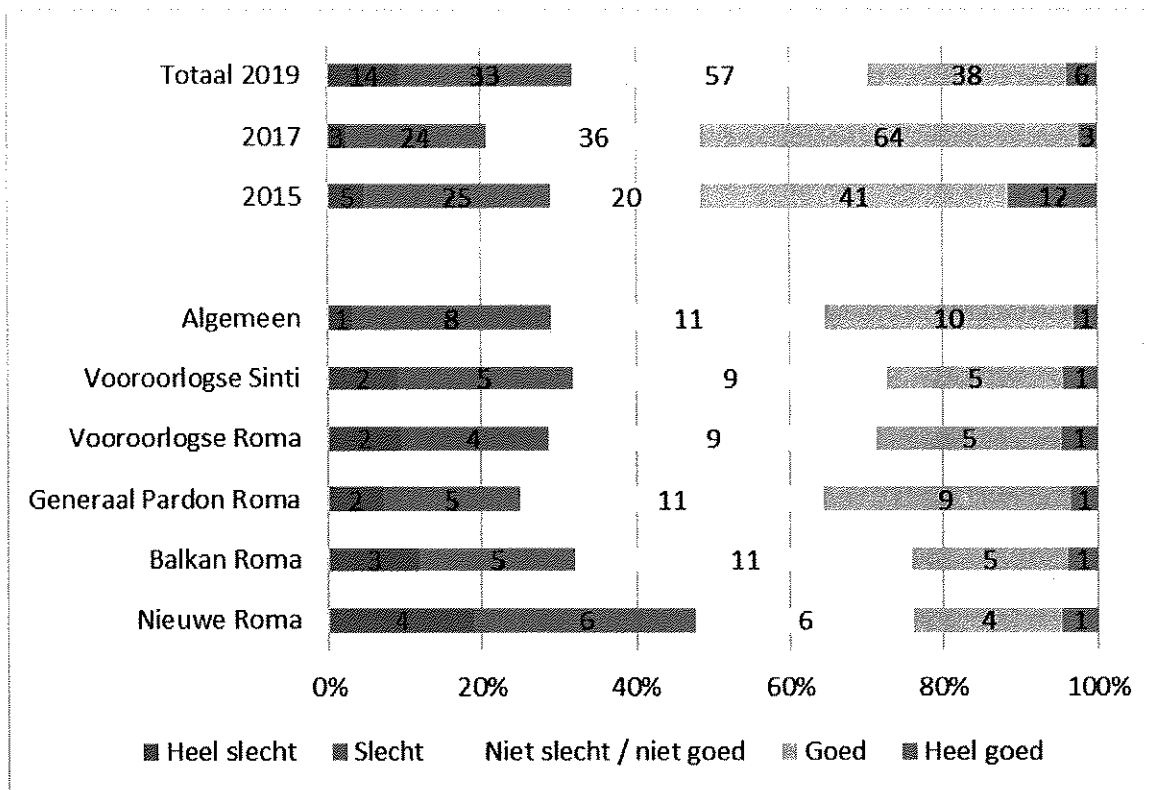
In de tweede vervolgmeting uit 2017 kwam naar voren dat er nog steeds grote verschillen bestonden in de woonsituatie van Roma en Sinti, zowel tussen de groepen als binnen gemeenten. Qua huishoudenssamenstelling is er onder deze groepen vaker sprake van grotere gezinnen en meerdere generaties die bij elkaar wonen. Veel Nieuwe Roma woonden in particuliere huurwoningen aan de onderkant van de huizenmarkt. Zij waren relatief kwetsbaar voor uitbuiting door malafide huiseigenaren en financieel adviseurs. Met het oog op de toekomst werd geconcludeerd dat een deel van de (Roma en) Sinti voorzichtig positief was met betrekking tot de toekomst. Dit leek samen te hangen met de (ervaren) erkenning van de problemen rondom de standplaatsen en de hoop dat dit in de toekomst zou verbeteren.

Literatuur woonsituatie sinds 2017

Uit een internationale enquête van de FRA komt naar voren dat een groot deel van de Roma in Europa in omstandigheden woont waar essentiële voorzieningen ontbreken, hierbij kan bijvoorbeeld gedacht worden aan een toilet of douche (FRA, n.d.; 2018). Tevens concludeert de Nationale Ombudsman (2017) dat de overheid onvoldoende rekening houdt met de culture wens van Roma en Sinti om in woonwagens op woonwagenlocaties te wonen (ECRI, 2019). In een reactie stelt de Minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (2018) dat men hier in de toekomst rekening mee gaat houden. In juli 2018 verschijnt het *Beleidskader gemeentelijk woonwagen- en standplaatsenbeleid* waarin de nationale overheid gemeenten oproept om te inventariseren hoe groot de behoefte aan standplaatsen is en om daar zoveel mogelijk in te voorzien.

5.1 Woonsituatie: actuele situatie, ontwikkeling en verwachting

Ten eerste wordt er ingegaan op de actuele woonsituatie van Roma/Sinti in Nederland (zie figuur 5.1).

Figuur 5.1: Hoe is het naar uw mening gesteld met de woonsituatie van Roma/Sinti in uw gemeente?
Bron: Risbo (eigen bewerking)

Dertig procent van de antwoorden is positief: de woonsituatie van Roma en Sinti zou 'goed' of 'heel goed' zijn (44 antwoorden, 30 procent). Daarnaast zien we dat een groot deel van de antwoorden neutraal is (57 antwoorden, 39 procent). Een derde van de antwoorden is negatief (47 antwoorden, 32

procent). In voorgaande jaren was de beoordeling van de woonsituatie positiever dan nu. In beide jaren was de helft van de oordelen positief, nu is dat dertig procent. Wel wordt er in 2019 vaker een neutraal dan een positief oordeel gegeven. We zien in de beoordeling van de woonsituatie geen grote verschillen tussen de meeste groepen. De woonsituatie van Nieuwe Roma lijkt wel iets minder goed beoordeeld te worden.

Uit de interviews komt naar voren dat de woonsituatie van de verschillende groepen Roma en Sinti grotendeels onveranderd is gebleven. In eerdere metingen werd opgemerkt dat er grote verschillen bestonden tussen de onderscheiden groepen. Dit is in 2019 niet veranderd. Om deze reden is het niet zinnig uitspraken te doen over de algemene positie van Roma en Sinti in Nederland, maar worden de woonsituaties van de groepen afzonderlijk besproken.

Vooroorlogse Sinti

Relatief veel Vooroorlogse Sinti wonen in een woonwagen, chalet of een andere soort woning in een woonwagencentrum. Zij wonen vaak bij elkaar in de buurt en zowel professionals als Sinti zelf geven aan dat er sprake is van een hechte cultuur. In veel families leven meerdere generaties samen in één huishouden. In vergelijking met andere groepen worden Sinti vaak als minder gesloten beschreven. Hoewel ook de Sinti veel op zichzelf zijn, geven professionals aan dat er soms interactie plaatsvindt met andere groepen die bijvoorbeeld op dezelfde locatie leven. De meeste Sinti die in een woonwagencentrum wonen, huren een wagen van de gemeente of lokale woningcorporatie. Er zijn weinig Sinti met een wagen op eigen grond. De staat van de centra lijkt te verschillen. In een aantal woonwagencentra lijken de wagens slecht onderhouden en is er sprake van achterstallig onderhoud. Bij deze locaties lijkt de woonsituatie matig tot slecht te zijn. Daarnaast zijn er ook professionals en Sinti die aangeven dat er goed onderhouden woonwagencentra bestaan. Er bestaan dus verschillen zowel tussen gemeenten, maar ook binnen gemeentelijke locaties. Tijdens de interviews is er vaak gesproken over het verschijnen van het beleidskader 'woonwagen- en standplaatsenbeleid' en in hoeverre dit een rol speelt in de gemeenten met woonwagencentra. Ook wat dit betreft nemen we verschillen waar. In een aantal gemeenten wordt aangegeven dat deze problematiek niet aan de orde is. In deze gemeenten zijn vaak genoeg plaatsen en geven professionals aan dat er een klein aantal vrije plekken is. Tegelijkertijd bestaat in veel van deze gemeenten vaak ook de wens van jongeren om een eigen plek te betrekken. Voor veel van hen is dit vanwege financiële

Sinti: Zuzanna

Zuzanna woont haar hele leven al op hetzelfde 'kampje'. In 2015 gaf zij aan dat "het kampje steeds groter wordt, netjes, chaletjes erbij". Ditmaal merkt zij op dat het voor de jongeren nog niet opschiet. "Gemeenten schuiven het liever op de lange baan, het uitbreiden van het aantal staanplaatsen en ook het onderhoud van de kampjes", vertelt Zuzanna. Jongeren willen een eigen bestaan opbouwen en hun eigen gezinnen vormen. "Sommigen zie je dan toch een huis zoeken, vanwege het tekort aan standplaatsen voor woonwagens". Andere jongere gezinnen wonen langer bij familie in. Zuzanna ziet wel een positieve ontwikkeling in de omgang met andere buurtbewoners. "Belangrijk is dan natuurlijk ook dat de bewoners op de kampjes zich anders gaan opstellen, meer open naar de buitenwereld". Vooral bij de jongere gezinnen ziet zij beter contact tussen Sinti- en burgerkinderen. "Over het algemeen gaan kinderen in principe met iedereen om. Ik hoop wat dat betreft op de nieuwe generatie, aan beide kanten, daar zie je al wel wat veranderen".

redenen niet mogelijk. Daarnaast is er een ongeveer even groot aantal gemeenten waar professionals aangeven dat er lange wachtlijsten bestaan. Professionals benoemen echter dat het lastig zal zijn om het aantal plaatsen uit te breiden. Zij geven aan dat het ontbreekt aan ruimte voor uitbreiding of dat de gemeente meer prioriteit geeft aan uitbreiding van andere typen woonvoorraad waar ook een gebrek aan is.

Vooroorlogse en Generaal-Pardon Roma

De woonsituatie van deze groepen Roma verschilt sterk per gemeente, maar is weinig veranderd in vergelijking met eerdere metingen. Het merendeel van de Generaal-Pardon Roma woont in een sociale huurwoning waarbij vaak sprake is van relatief grote gezinnen (voor Nederlandse begrippen) van vijf à zes personen en waarbij soms meerdere generaties van één familie in hetzelfde huis wonen. Deze Roma zijn in veel gevallen door de overheid in een gemeente geplaatst. Vaak is er toentertijd voor gekozen om de Roma te verspreiden over verschillende wijken. Hoewel deze Roma in Nederland vaak niet in een woonwagengedwongen zijn, zouden zij vaak nog wel voor de mogelijkheid kiezen als het zou kunnen.

Verschillende professionals geven aan dat veel Roma geïsoleerd leven terwijl zij vanuit de cultuur gewend zijn met elkaar samen te leven. Dit komt, volgens deze professionals, doordat zij geen contact zoeken met andere groepen en er geen andere Roma in de nabije omgeving zijn. Hoewel sommige Roma al decennia in dezelfde wijk wonen, lijkt er op veel plekken weinig integratie binnen de wijk te hebben plaatsgevonden. Nagenoeg alle respondenten, zowel professionals als Roma zelf, geven aan dat veel families zeer gesloten zijn en los van oppervlakkig contact, niet omgaan met andere burgers. Daarnaast wordt door sommige professionals aangegeven dat er relatief vaak sprake is van ervaren overlast door buurtbewoners en relatief vaak huurachterstanden bestaan. Ook onder deze groepen bestaat de wens onder jongeren en jonge gezinnen om een eigen plek te hebben. Net zoals bij jonge Sinti, is dit ook voor veel jonge Roma vaak financieel niet haalbaar.

Balkan Roma

Over de woonsituatie van Balkan Roma bestaat geen eenduidig beeld. Respondenten geven aan dat er zowel Balkan Roma zijn met een koopwoning, maar dat ook relatief veel mensen in een huurwoning leven. Ook van deze groep heeft bijna niemand in Nederland in een woonwagengedwongen zijn. Er lijkt ook weinig behoefte te zijn om in de toekomst weer in een woonwagencentrum te gaan wonen. De Balkan Roma lijken vaak verspreid over gemeenten te wonen en vormen een minder hechte gemeenschap dan de Vooroorlogse of Generaal-Pardon Roma. Hoewel er wel familiebanden zijn en veel Roma-gezinnen elkaar opzoeken, lijkt er een minder sterke gemeenschapszin te bestaan onder deze groep. De Balkan Roma lijken ook minder geconcentreerd in specifieke gemeenten te wonen zoals bij de eerder besproken groepen wel het geval is.

Over het algemeen wordt de woonpositie van Balkan Roma beter beoordeeld dan van de andere groepen. Hierbij valt ook op dat zij zichzelf naar de buitenwereld minder vaak als Roma presenteren. Verschillende Roma-respondenten geven aan dat burens vaak niet weten dat ze naast een Roma wonen. Dit wordt bewust verzwegen vanwege de vooroordelen die burens mogelijk hebben over Roma. In

vergelijking met de andere groepen lijken Balkan Roma meer geïntegreerd in de wijk waar zij wonen. Overlast en huurachterstand vanuit deze groep zou ook relatief weinig voor komen.

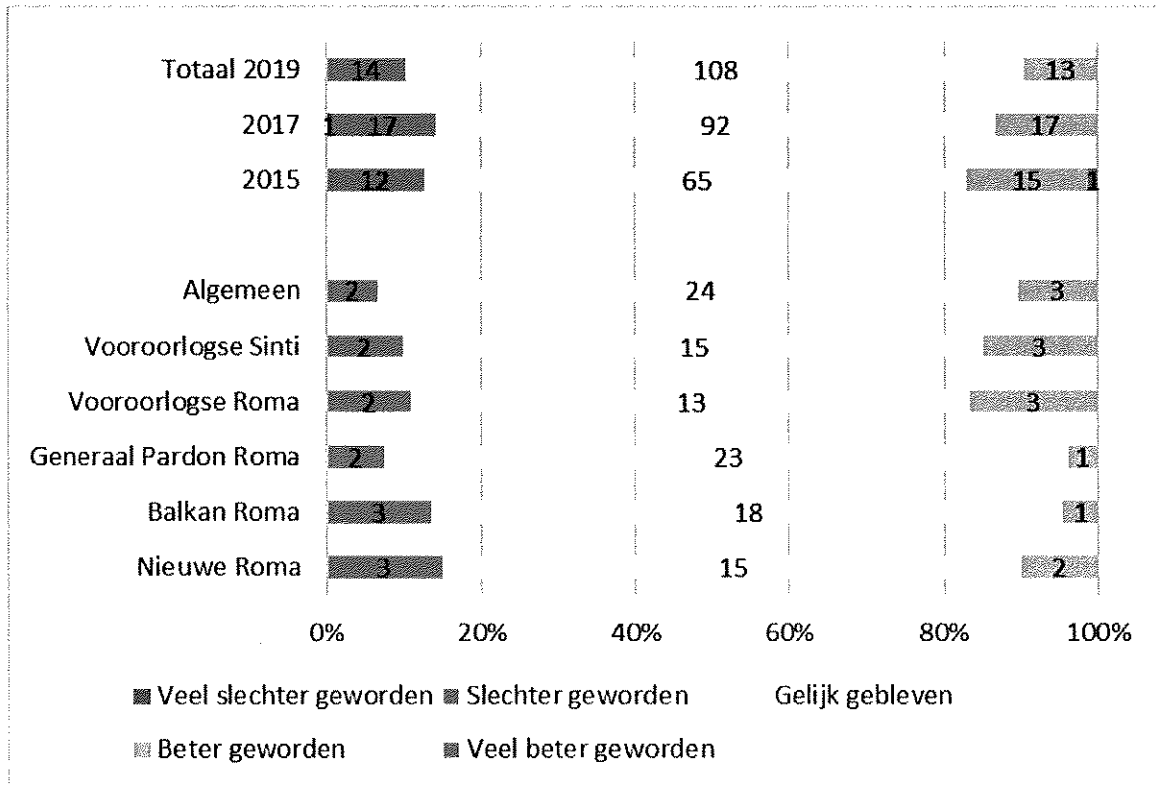
Nieuwe Roma

Zowel uit gesprekken met professionals als met de doelgroep blijkt dat de woonsituatie van Nieuwe Roma grotendeels onveranderd is gebleven. In 2017 werd geconcludeerd dat de woonsituatie van Nieuwe Roma veelal vergelijkbaar is met die van Midden- en Oost-Europese arbeidsmigranten aan de onderkant van de arbeidsmarkt. Van de Nieuwe Roma waarmee gesproken is, woont het grootste gedeelte nog in hetzelfde huis. Sommige van hen wonen in een sociale huurwoning terwijl anderen particulier huren. Een klein deel van de respondenten mag zich niet inschrijven in de GBA van de particuliere verhuurder. Reden hiervoor is dat dit vermoedelijk van invloed is op de toeslagen die de verhuurder ontvangt. Daar staat tegenover dat sommige respondenten huurtoeslag ontvangen. Dit toont een mate van bekendheid met het Nederlandse stelsel. Net zoals in 2017 blijft de woonsituatie van veel Nieuwe Roma kwetsbaar. Dit hangt ook samen met het vaak onzekere inkomen vanuit zwart betaalde arbeid. Verschillende respondenten geven aan schulden te hebben en deurwaarders aan de deur te hebben. Professionals geven aan nog steeds weinig zicht te hebben op de woonsituatie van Nieuwe Roma.

De groep Nieuwe Roma zou vaak geïsoleerd leven en weinig omgaan met buurtgenoten of andere Roma. Een belangrijke reden hiervoor is dat zij veelal bezig zijn om hun leven in Nederland op te bouwen. Tegelijkertijd wonen zij vaak in ongeveer dezelfde buurten. Zij komen vaak terecht in buurten waar de huren relatief laag zijn en een groot aanbod van particuliere huurwoningen bestaat. Veel van de Nieuwe Roma verzwijgen hun achtergrond vanwege vooroordelen en discriminatie. In Nederland wonen zij vaak in dezelfde gebieden als Midden- en Oost-Europese arbeidsmigranten waaronder vaak sprake is van veel discriminatie en vooroordelen jegens Roma.

Ontwikkeling van de woonsituatie sinds 2017

Figuur 5.2 heeft betrekking op de ontwikkeling van de woonsituatie van Roma/Sinti sinds 2017.

Figuur 5.2: Hoe beoordeelt u de ontwikkeling van de woonsituatie van Roma/Sinti in uw gemeente sinds 2017?
Bron: Risbo (eigen bewerking)

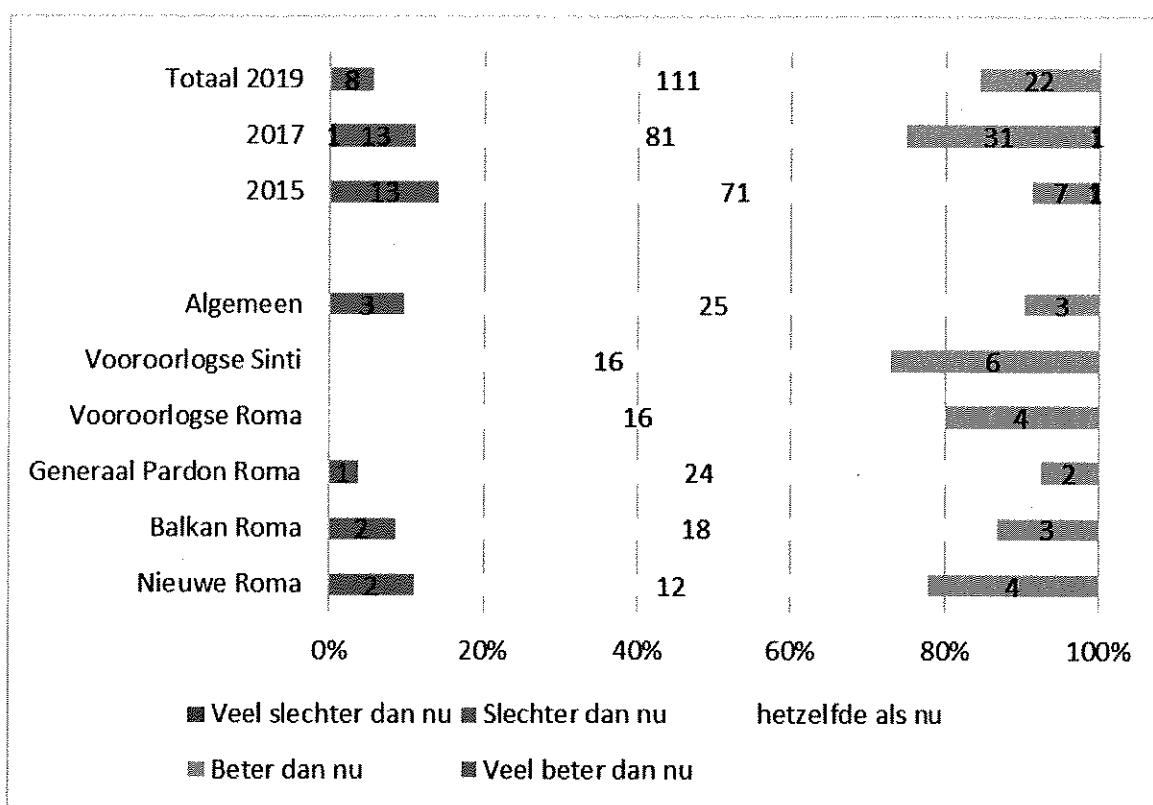
Uit figuur 5.2 blijkt dat de respondenten van mening zijn dat de woonsituatie van Roma en Sinti grotendeels onveranderd is gebleven. Tachtig procent van de antwoorden is neutraal met betrekking tot de ontwikkeling van de woonsituatie sinds 2017 (108 antwoorden, 80 procent). We zien dat het aandeel antwoorden waaruit een verslechtering of verbetering blijkt, nagenoeg even groot is: dertien keer is 'beter geworden' (10 procent) geantwoord tegenover veertien keer 'slechter geworden' (10 procent). Geen enkele respondent heeft geantwoord dat de woonsituatie veel beter of slechter is geworden in de afgelopen twee jaar. Dit verschilt nagenoeg niet met de uitkomsten van de vorige metingen. Ook tussen de verschillende onderscheiden groepen zijn geen grote verschillen waarneembaar. Bij alle groepen geeft een grote meerderheid aan dat de situatie onveranderd is.

De uitkomsten van de enquête worden in de interviews bevestigd. De woonsituatie van Vooroorlogse, Generaal-Pardon, Balkan en Nieuwe Roma is nagenoeg ongewijzigd volgens een groot deel van de professionals. De meeste ontwikkelingen in de woonsituatie van de afgelopen twee jaar hebben betrekking op de Sinti en Roma die in de woonwagencentra (willen) wonen. De afgelopen twee jaar is het standplaatsenbeleid in veel gemeenten een actueel thema geworden. Dit komt voornamelijk door het verschijnen van verschillende publicaties van onder andere het College voor de Rechten van de Mens en de Nationale Ombudsman. Dit lijkt erin geresulteerd te hebben dat in veel gemeenten de woonwagencentra op de agenda zijn komen te staan. Hoewel eerder werd opgemerkt dat niet in alle gemeenten een tekort aan standplaatsen bestaat, is ook vaak in deze gemeenten de afgelopen twee

jaar aandacht besteed aan de staat van de woonwagencentra. In veel gemeenten met standplaatsen geven professionals aan dat er de afgelopen jaren achterstallig onderhoud is gepleegd of dat vanuit de gemeente geïnventariseerd wordt welke gebreken er bestaan. Een deel van de centra zou in slechte staat zijn geweest. Verschillende Sinti-respondenten geven aan in het verleden conflicten te hebben gehad over de staat van hun woonwagencentra. Deze situatie lijkt echter te zijn verbeterd of langzaam te verbeteren. Deze inzet lijkt bevestigd te worden door respondenten uit de doelgroep. Zij geven aan dat er meer erkenning is gekomen voor hun woonsituatie en dat zij het gevoel hebben beter geïnformeerd te worden.

Verwachtingen voor de toekomst

Tot slot wordt ingegaan op de toekomstverwachting van respondenten over de woonsituatie van Roma en Sinti over vijf jaar (zie figuur 5.3).

Figuur: 5.3: Hoe verwacht u dat de woonsituatie van Roma/Sinti in uw gemeente over vijf jaar zal zijn?
Bron: Risbo (eigen bewerking)

De verwachting is dat de woonsituatie van Roma en Sinti de komende vijf jaar niet verandert. Een overgrote meerderheid van de antwoorden duidt hierop (111 antwoorden, 79 procent). Een klein deel verwacht een betere woonsituatie dan nu (22 antwoorden, 16 procent). Een nog kleiner deel is negatief en verwacht dat de woonsituatie verslechtert (8 antwoorden, 5 procent). Ten opzichte van 2017 zien we meer neutrale antwoorden. Wel waren er toen ook meer positieve dan negatieve antwoorden. In vergelijking met 2015 is het oordeel positiever. In dat jaar was het aandeel negatieve antwoorden groter dan het aandeel positieve antwoorden.

Tussen de onderscheiden groepen zien we kleine verschillen. Zowel voor de Vooroorlogse Sinti als de Vooroorlogse Roma verwacht geen van de respondenten een achteruitgang in de woonsituatie in de komende vijf jaar.

Op basis van de huidige beleidsinzet verwachten professionals dat er weinig grote ontwikkelingen plaatsvinden binnen vijf jaar. Een uitzondering hierop vormt de toekomstverwachting met betrekking tot de Sinti en de Roma die in woonwagencentra wonen. In gemeenten waarop het beleidskader van toepassing is, bestaat er vaak onzekerheid over de manier waarop dit in de praktijk ingevuld zal worden. Een deel van de professionals bevestigt dat er veel vraag bestaat naar standplaatsen maar dat zij tegelijkertijd sceptisch zijn over hoe aan deze vraag voldaan kan worden. Knelpunten zijn het gebrek aan grond om woonwagencentra uit te breiden en gemeenten die andere soorten huisvesting prioriteren. Deze professionals zijn veelal onzeker over wat de toekomst zal brengen. Een ander deel van de professionals verwacht dat de woonwagencentra in de toekomst verder verbeterd zullen worden en dat de woonsituatie van deze groep verder zal verbeteren. Hoewel in deze gemeenten vaak wordt benoemd dat het beleidskader niet van toepassing is op de lokale situatie, lijken de woonwagencentra ook in deze gemeenten meer prioriteit te hebben gekregen.

Sinti en Roma respondenten die niet in woonwagens wonen, verwachten niet dat hun toekomstige woonsituatie er heel anders uit zal zien dan nu het geval is. Zij geven aan dat de woonsituatie samenhangt met hun sociaaleconomische positie waarvan zij eveneens weinig verandering verwachten. Ook verwachten zij niet dat de manier waarop ze leven, bijvoorbeeld met betrekking tot het contact met burens, binnen vijf jaar aanzienlijk zal veranderen. Respondenten geven aan dat dit een zeer langzaam proces is dat lang zal duren voordat dit verandert. Doordat er sprake is van een gesloten gemeenschap met een sterk groepsgevoel bestaat binnen veel gemeenschappen een defensieve houding ten aanzien van veranderingen van de leefstijl. Roma en Sinti die in een woonwagen wonen hopen dat over vijf jaar meer standplaatsen gerealiseerd zijn waardoor ook de jongere gezinnen een eigen plek in het woonwagencentrum kunnen krijgen. Tegelijkertijd is een deel van de respondenten sceptisch. Zij geven aan dat in het verleden ook veel met elkaar gepraat is, maar dat dit tot weinig concrete resultaten heeft geleid. Dit deel van de respondenten is bang dat dit ook nu weer zal gebeuren. Nieuwe Roma zijn vaak onzeker over hun toekomstige woonsituatie. Net zoals bij andere groepen hangt de woonsituatie sterk samen met de arbeidsmarktpositie. Al eerder bleek dat de arbeidsmarktpositie van Nieuwe Roma onzeker is. Doordat zij in veel gevallen vanwege hun verblijfsduur geen aanspraak kunnen maken op voorzieningen bestaat er een grote inkomensonzekerheid onder deze groep. Veel Nieuwe Roma hopen over vijf jaar verhuisd te zijn en betere huisvesting te hebben.

5.2 Woonsituatie: verdiepende analyse

In deze paragraaf wordt de woonsituatie van Roma en Sinti nader geanalyseerd. Hierbij wordt dieper ingegaan op de ontwikkelingen en besproken situaties uit paragraaf 5.1. Over het algemeen dient opgemerkt te worden dat er grote diversiteit is in de woonsituatie van Roma en Sinti in Nederland. Dit heeft deels te maken met verschillen in gemeentelijk beleid, maar ook zijn er duidelijke verschillen zichtbaar tussen en binnen subgroepen.

Beleidskader gemeentelijk woonwagen- en standplaatsenbeleid

In juli 2018 is het Beleidskader gemeentelijk woonwagen- en standplaatsenbeleid verschenen. Via het beleidskader roept de nationale overheid gemeenten op om te inventariseren hoe groot de behoefte aan standplaatsen is en om daar zoveel mogelijk in te voorzien. Uit voorgaande metingen kwam naar voren dat door veel Roma en Sinti tegen het oude beleid werd geprotesteerd. Met het verschijnen van het beleidskader hebben zij het gevoel dat er meer erkenning is gekomen voor hun situatie en wensen. Tevens wordt met het beleidskader erkend dat mensen het recht hebben om in een woonwagen te wonen indien zij die behoefte hebben. Hiermee wordt een uitspraak gedaan tegen het uitsterfbeleid dat in sommige gemeenten gehanteerd werd. Wanneer er sprake is van een zogenaamd uitsterfbeleid, worden vrijgekomen standplaatsen niet meer opgevuld maar komt de plek te vervallen. Op lange termijn betekent dit dat de woonwagencentra niet meer zullen bestaan. Ook veel professionals geven aan het niet eens te zijn met het voeren van een uitsterfbeleid. Er zijn overigens weinig van de bevroegde gemeenten die aangeven in het verleden een uitsterfbeleid te hebben gevoerd.

Bij het uitsterfbeleid geef je eigenlijk aan van ja we willen niet dat er grotere kampjes komen. we gaan niet voorzien in jullie huisvesting. Terwijl hun wens is en was van. wij willen graag in familieverband bij elkaar blijven wonen. Dat zit ook in hun culturele tradities. En als je daar nou in mee wil gaan denken. dan is het belangrijk dat je iets met die standplaatsen faciliteert. Want anders krijg je inderdaad het uitsterfbeleid. dan zijn er een aantal die in een huis moeten gaan wonen. met welk doel wil je dat dan? R49

Gemeenten is als eerste stap gevraagd om te inventariseren hoe groot de behoefte is aan standplaatsen en om na te denken over manieren om in die behoefte te voorzien. Een professional schat dat er landelijk een tekort bestaat aan twee- tot vierduizend standplaatsen. Uit de gesprekken met professionals komt naar voren dat niet overal een tekort is aan standplaatsen. In een tweetal gemeenten wordt aangegeven dat er leegstaande plekken zijn. Professionals uit deze gemeenten geven aan dat er vaak andere redenen zijn waardoor mensen geen eigen plek kunnen veroorloven. Een respondent geeft aan dat in zijn gemeente plekken leeg staan, maar dat er tegelijkertijd ook een wachtlijst bestaat. In deze gemeente zou onderling bepaald worden welke personen recht hebben op een plek.

Ja er is wel een wachtlijst. maar ze verdelen onderling. Zij hebben het met elkaar over wie er bovenaan staat en wie er wel of niet iets gaat doen. Dat is een beetje een [zelf]regulerend systeem. Dus wij houden het wel bij en soms weigeren ze een plek en dan maken ze er

onderling een afspraak over: 'Ja dan moet je daar op een gegeven moment in mee bewegen.'

R50

Over het algemeen stellen professionals echter dat er een grote vraag is naar standplaatsen en dat er vaak lange wachtlijsten bestaan. In sommige gevallen leidt dit tot onwenselijke situaties waarin er onder tafel gehandeld wordt over woonwagens en standplaatsen. Een aantal mensen zou zo lang gewacht hebben dat zij uiteindelijk tegen hun zin een reguliere woning hebben betrokken. Dit komt naar voren uit gesprekken met zowel professionals als de doelgroep. Sommige professionals zeggen hierover dat dit tot onwenselijke situaties (zoals overlast) kan leiden doordat Roma en Sinti een andere levensstijl gewend zijn vanuit het leven op een woonwagenlocatie dan in een woonwijk het geval is. Professionals uit gemeenten waar een grote vraag bestaat, betwijfelen in veel gevallen of het verschijnen van het beleidskader ook tot nieuwe uitbreiding van de woonwagencentra zal leiden. In veel gevallen zijn zij sceptisch en denken zij dat het praktisch gezien een moeilijke opgave zal blijken om dit te bereiken. Vanuit de behoefte om bij elkaar in de buurt te wonen, willen veel Roma en Sinti graag op dezelfde locatie wonen. Vaak is op deze locaties weinig ruimte meer voor uitbreiding. Daarnaast maken gemeenten verschillende afwegingen bij de manier waarop ze de beperkte beschikbare grond kunnen gebruiken. Een respondent schetst dit probleem als volgt:

Ik probeer hier, binnen de gemeente, elke keer weer te kijken van 'oké, waar zie ik dan een plekje en waar zou het nog kunnen?', maar [mensen] die willen natuurlijk het liefst in de directe omgeving van [locatie A] wonen, ja daar is gewoon bijna daar is eigenlijk geen mogelijkheid meer voor, dus dan zou er gewoon een hele nieuwe locatie opgericht moeten gaan worden alleen, en volgens mij is dat ook bij meer gemeentes, hebben we een enorme bezuinigingsopdracht nu liggen en grond voor woonwagens [...] levert extreem veel minder op dan dat je het voor woningbouw of aan een projectontwikkelaar uitgeeft. R46

Veel van de gesproken Sinti geven aan dat het verschijnen van het beleidskader voelt als erkenning voor hun manier van leven. Over het algemeen zijn zij positief over de inhoud van het beleidskader, maar zijn zij tegelijkertijd pessimistisch over de uitvoering ervan. Zij vrezen dat er in de praktijk weinig zal veranderen en dat het bij loze beloften zal blijven. Uit de gesprekken met Roma en Sinti komt naar voren dat een groot deel van hen in een woonwagen zou willen wonen. Er wordt vaak gesproken over jonge gezinnen zonder eigen plek die noodgedwongen bij de familie wonen. Het vinden van een plek is vaak echter niet het enige obstakel. Voor veel jonge Roma en Sinti zouden beperkte financiële middelen ook een struikelblok vormen om een eigen woonwagen te kunnen betrekken. Overigens zou ook onder een deel van de Roma die al jaren in huizen woont de wens bestaan om in een woonwagencentrum te wonen. Zij geven aan hier vanuit hun cultuur behoefte aan te hebben. Professionals uit deze gemeenten zijn in veel gevallen niet op de hoogte dat deze behoefte bestaat onder de Roma in hun gemeente. Concluderend kan gesteld worden dat hoewel het beleidskader in veel gemeenten bekend is, nog veel onzekerheid bestaat over hoe het uitgevoerd kan worden. In de gemeenten waar lange wachtlijsten bestaan, zijn er vaak praktische bezwaren die het uitvoeren van nieuw beleid dat aansluit bij het beleidskader bemoeilijken.

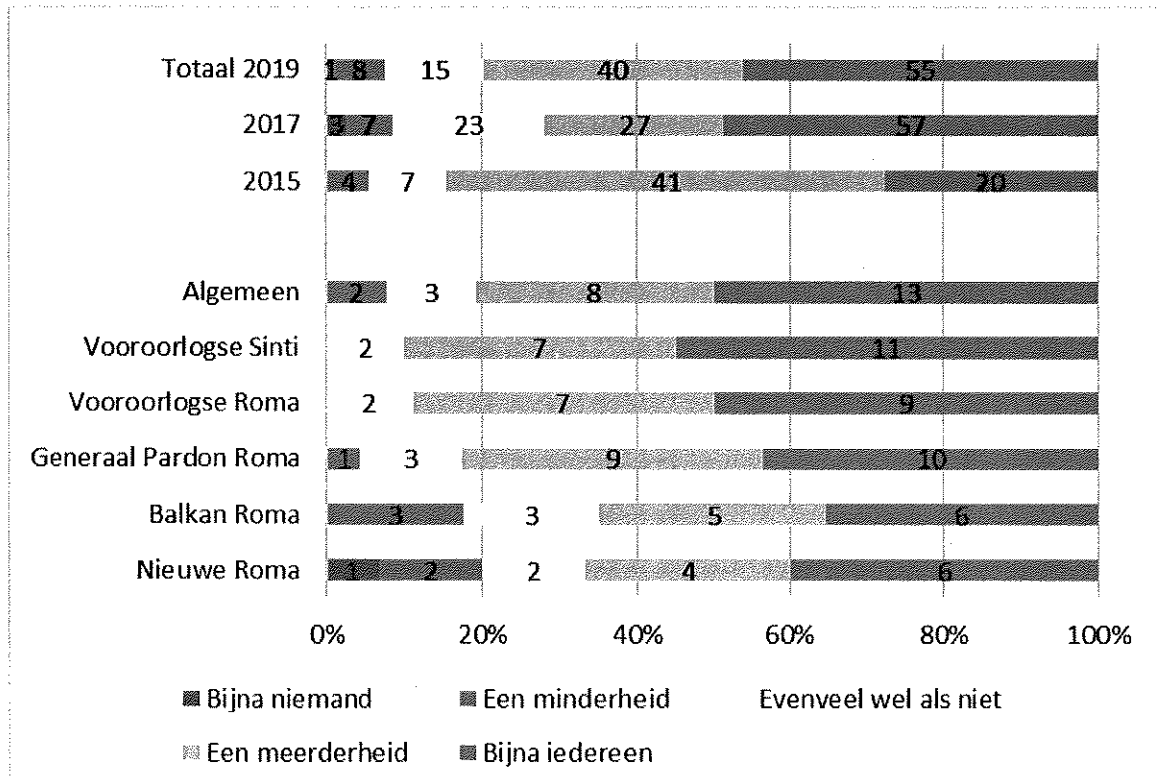
Isolatie en integratie

In veel gesprekken over de woonsituatie komen isolatie en integratie aan de orde. Zowel professionals als de doelgroep geven aan dat veel gezinnen geïsoleerd leven. Dit geldt met name voor Roma die in een huis wonen. Dit lijkt te gelden voor alle onderscheiden groepen. Professionals lijken zich met name zorgen te maken om Roma en Sinti die noodgedwongen in een huis zijn gaan wonen door een gebrek aan standplaatsen. Deze personen zouden gewend zijn om samen te leven met andere mensen in het woonwagencentrum. Kinderen zouden veel buiten spelen en er zou veel informele zorg en steun gedeeld worden met medebewoners. Professionals geven aan dat dit weg kan vallen wanneer personen in een huis komen te wonen. Alle onderscheiden groepen Roma lijken hoofdzakelijk om te gaan met andere groepen Roma. Waar veel Generaal-Pardon Roma vaak in dezelfde gemeenten wonen, lijkt dit minder het geval te zijn bij Balkan en Nieuwe Roma. Als gevolg hiervan lijken deze groepen vaak geïsoleerd te leven in een buurt. Balkan Roma lijken vooral contact te hebben met familieleden en bevriende families. Nieuwe Roma die vaak als gezin of echtpaar naar Nederland zijn gekomen lijken de grootste kans te hebben om geïsoleerd te raken. Zij hebben vaak weinig familie of vrienden in de buurt. Over het algemeen lijken de verschillende gemeenschappen beperkt geïntegreerd te zijn in hun omgeving. Ondanks dat sommige gemeenschappen al decennia in Nederland woonachtig zijn, lijkt het contact met andere groepen en buurtgenoten zeer beperkt. Uit de gesprekken met professionals en de doelgroep komt naar voren dat het sterke gemeenschapsgevoel en wantrouwen tegenover de burgermaatschappij daarbij een grote rol spelen. Over met name de Sinti, Vooroorlogse en Generaal-Pardon Roma zeggen veel respondenten dat er een zeer sterk gemeenschapsgevoel bestaat. Binnen deze groepen is er vaak sprake van een gesloten gemeenschap. In deze gemeenschappen wordt vaak een sterk onderscheid gemaakt tussen de eigen cultuur en de 'burgermaatschappij'. Veel professionals geven aan dat deze groepen nauwelijks geïntegreerd zijn in de buurt waar zij wonen. Voor Sinti lijkt dit overigens in iets mindere mate te gelden. Hoewel ook zij een gesloten cultuur hebben, geven zowel professionals als Sinti zelf aan dat er interactie bestaat met andere groepen. De genoemde groepen Roma zouden voornamelijk omgaan met andere Roma gezinnen. Er zou nagenoeg geen contact zijn met burens. Verschillende professionals merken op dat veel buurtgenoten het liefst niks te maken willen hebben met Roma die naast hen wonen. Buurtbewoners zouden aangeven dat er grote verschillen in leefwijze bestaan tussen de Roma en henzelf. Hierdoor lijkt wederzijds onbegrip te ontstaan. Een professional vertelt hierover:

Ik weet in ieder geval wel dat er bij een aantal, ten opzichte van wat we in andere gemeenschappen zien, bovenmatig asociaal gedrag wordt vertoond, misschien ook wel weer die buitenwereld die interesseert ons niet zoveel. Als wij een varken willen eten dan stoken we de buurt blauw, schijnt aan de buurt zeg maar plat gezegd. Dus dat zie ik wel en wat ik dan ook wel zie is dat het ook dan weinig zin heeft om daar dan iets van buurtbemiddeling of zo op in te zetten want ze zijn ook niet echt aanspreekbaar daar dan op. Vaak is het argument wat ik dan hoor: ja ik huur hier toch een huis dus mag ik ook doen wat ik wil. R27

Spreiding over de gemeente

De deelnemers van de enquête is gevraagd welk deel van de bij hen bekende Roma en Sinti het belangrijk vinden om bij elkaar in de buurt te wonen (zie figuur 5.4).

Figuur 5.4: In mijn gemeente vinden Roma/Sinti het belangrijk om bij elkaar in de buurt te wonen.
 Bron: Risbo (eigen bewerking)

Uit figuur 5.4 blijkt dat volgens de respondenten een (zeer) groot deel van de Roma en Sinti het belangrijk vindt om bij elkaar in de buurt te wonen. 80 procent van de antwoorden geeft aan dat 'een meerderheid' (40 antwoorden, 34 procent) of 'bijna iedereen' (55 antwoorden, 46 procent) dit belangrijk vindt. Nog geen tien procent van de antwoorden geeft aan dat 'een minderheid' (8 antwoorden, 7 procent) of 'bijna niemand' (1 antwoorden, 1 procent) het van belang vindt om bij elkaar in de buurt te wonen. Een klein deel van de antwoorden is neutraal (15 antwoorden, 7 procent). In vergelijking met 2017 wordt vaker geantwoord dat 'een meerderheid' het belangrijk vindt om bij elkaar in de buurt te wonen. Tussen de groepen zijn er verschillen te zien, het belang om bij elkaar te wonen is groter bij de Vooroorlogse Sinti en Vooroorlogse Roma. Bij Balkan Roma en Nieuwe Roma is er een ook een deel dat minder belang hecht aan het bij elkaar in de buurt wonen.

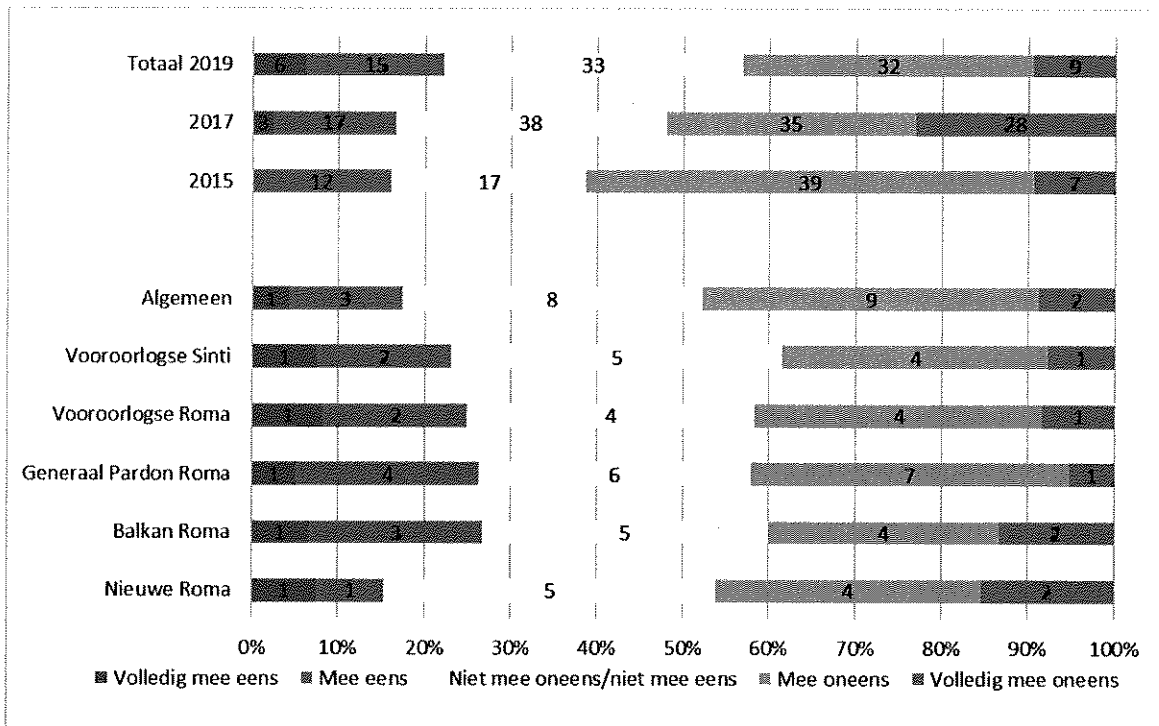
Het beeld uit de enquête wordt bevestigd door de interviews. Net zoals in voorgaande metingen bestaat er onder veel Roma en Sinti de sterke wens om bij elkaar in de buurt te wonen. Dit lijkt in iets mindere mate te gelden voor Balkan en Nieuwe Roma. Ook wanneer Roma en Sinti noodgedwongen in een huis gaan wonen, willen zij vaak bij elkaar in de buurt blijven wonen. Verschillende professionals merken op dat het vaak voor komt dat in woonwagencentra extra gebouwtjes of caravans op de standplaatsen worden geplaatst waar jonge gezinnen gaan wonen indien zij geen eigen plek kunnen vinden. Ondanks

dat er een sterke wil is om bij elkaar te wonen, vanuit een gemeenschapsgevoel, geven verschillende Sinti en Roma aan dat het leven in de woonwagencentra de afgelopen jaren veranderd is. Respondenten hebben het idee dat er minder saamhorigheid is en mensen meer op zichzelf zijn gaan wonen. Een 63-jarige respondent uit de Sinti-gemeenschap vertelt hierover:

Het zijn nu allemaal chalets, geen woonwagens meer, al zijn ze officieel nog wel als zodanig aangemerkt. Leven, zoals vroeger, dat kan niet meer. We repeteerden op ons kampje altijd met onze muziekgroep, stookten er een vuurtje bij, dronken een biertje. Iedereen kon er in- en uitlopen bij onze repetities, dat was gezellig. De wagens stonden indertijd in een halve ronde, je kunt dat nog wel zien in de huidige opstelling, maar alles is nu geplaveid en de bewoners wonen in chaletjes. R60

Discriminatie op het terrein van huisvesting

De deelnemers van de enquête is gevraagd in hoeverre er sprake is van discriminatie met betrekking tot huisvesting.

Figuur 5.5: In mijn gemeente worden Roma/Sinti gediscrimineerd op het terrein van huisvesting.

Bron: Risbo (eigen bewerking)

Uit iets meer dan 40 procent van de antwoorden komt naar voren dat er geen of nagenoeg geen sprake zou zijn van discriminatie op dit gebied. Iets meer dan 20 procent van de antwoorden weerspreekt dit, er zou wel (in enige mate) sprake zijn van discriminatie. De overige antwoorden zijn neutraal. In vergelijking met 2015 en 2017 is de vraag in 2019 iets minder vaak positief beantwoord. Er zijn geen grote verschillen waarneembaar tussen de verschillende groepen.

Zowel professionals als de doelgroep maken weinig meldingen van discriminatie met betrekking tot huisvesting. Dit lijkt een verschil met eerdere metingen. In voorgaande metingen noemden veel

respondenten het uitsterfbeleid als een vorm van discriminatie. Met het verschijnen van het beleidskader en de uitspraak van het College voor de Rechten van de Mens lijkt er erkenning te zijn gekomen voor deze problematiek. Veel Roma en Sinti wonen in sociale huurwoningen of woonwagens die eigendom zijn van een corporatie of gemeente. Er lijkt weinig discriminatie te bestaan met betrekking tot het toegewezen krijgen van woningen.

Hoewel er geen discriminatie bij instanties lijkt te bestaan, wordt er wel melding gemaakt van spanningen tussen Roma en niet-Roma die bij elkaar in de buurt wonen. Een deel van deze spanningen komt in de ogen van Roma en Sinti voort uit onwetendheid en vooroordelen. Veel professionals hebben de indruk dat de buurtbewoners zo min mogelijk met de Roma te maken willen hebben. Sommige professionals geven aan dit te begrijpen. In sommige gevallen zou er weinig rekening worden gehouden met de omgeving en is er relatief vaak sprake van asociaal gedrag. Een professional geeft een voorbeeld van een lokale viering waarvoor verbinding werd gezocht tussen Roma en de burgers uit de omgeving en waarom dit uiteindelijk niet lukte:

Dus ik dacht misschien kunnen we de Roma en de Sinti maar ook de woonwagenbewoners, de reizigers, betrekken bij de activiteiten, bij de festiviteiten om van de gelegenheid gebruik te maken om iets uit te dragen van hun cultuur. Een heleboel mensen denken dat dat allemaal wilde mensen [zijn die] in scheve rakken om kampvuren dansen de hele dag, dat is helemaal niet zo. De Roma- en de Sinti-cultuur en de woonwagencultuur die hadden daar helemaal geen zin in, die wilden daar allemaal helemaal niks voor doen en de burgers die zeiden er is ook echt een hele grote kloof tussen het woonwagenkamp, de mensen die daar wonen en wij wij burgers. R47

Roma en Sinti zelf geven vaak aan dat er sprake is van vooroordelen. Veel burens zouden geen contact willen en verschillende Roma lijken dit te beamen. Burens zouden hen als 'enge' mensen zien. Een Roma-respondent benoemde dat zijn burens niks van hem wilde weten. Toen na verloop van tijd bleek dat hij een normaal persoon was, is er toch goed contact ontstaan. Veel Nieuwe Roma en Balkan Roma geven aan hun achtergrond het liefst te verzwijgen vanwege de bestaande vooroordelen.

5.3 Conclusie

In grote lijnen is de woonsituatie van de verschillende groepen Roma en Sinti onveranderd. Met name op dit onderwerp kan geconcludeerd worden dat er niet over een uniforme groep Roma of Sinti gesproken kan worden. Zowel tussen als binnen de onderscheiden groepen zien we grote verschillen in de woonsituatie en -kenmerken. Relatief veel Vooroorlogse Sinti wonen in een woonwagen, chalet of een andere soort woning in een woonwagencentrum. Zij wonen vaak bij elkaar in de buurt en er is sprake van een hechte groepscultuur. De woonsituatie van Vooroorlogse Roma komt vaak overeen met die van de Sinti. Het merendeel van de Generaal-Pardon Roma woont in een sociale huurwoning waarbij vaak sprake is van relatief grote gezinnen (voor Nederlandse begrippen) van vijf à zes personen en waarbij soms meerdere generaties van een familie in hetzelfde huis wonen.

De Roma cultuur wordt als zeer gesloten omschreven. Veel Roma hebben geen contact met burens of niet-Roma. Er lijkt sprake van wederzijds wantrouwen waarbij burgers zo min mogelijk met Roma te maken willen hebben, maar ook andersom lijkt er weinig behoefte aan interactie. Daarnaast zou een deel van de Roma geïsoleerd leven, bijvoorbeeld wanneer zij noodgedwongen niet in een woonwagencentrum kunnen wonen. Door hun geslotenheid zoeken zij geen contact met anderen, maar missen zij tegelijkertijd de informele steunstructuren die in de woonwagencentra bestaan. Hoewel sommige Roma al decennia in dezelfde buurt wonen, lijkt er op veel plekken weinig integratie te hebben plaatsgevonden.

Over de woonsituatie van Balkan Roma bestaat geen eenduidig beeld. Respondenten geven aan dat er zowel Balkan Roma zijn met een koopwoning, maar dat ook relatief veel mensen in een huurwoning leven. Veel Balkan Roma wonen verspreid over verschillende gemeenten. Hoewel er wel familiebanden zijn en veel Roma-gezinnen elkaar opzoeken, lijkt er een minder sterke gemeenschapszin te bestaan onder deze groep. Over het algemeen wordt de woonpositie van Balkan Roma beter beoordeeld dan van de andere groepen. Hierbij valt ook op dat zij zichzelf naar de buitenwereld minder vaak als Roma presenteren. De woonsituatie van Nieuwe Roma lijkt net zoals in 2017 kwetsbaar. Dit hangt ook samen met het vaak onzekere inkomen vanuit zwart betaalde arbeid. Verschillende respondenten geven aan schulden te hebben en deurwaarders aan de deur te hebben. Professionals geven aan nog steeds weinig zicht te hebben op de woonsituatie van Nieuwe Roma.

De afgelopen twee jaar zouden er weinig ontwikkelingen in de woonsituatie van Roma en Sinti hebben plaatsgevonden. Een verklaring hiervoor is dat de sociaaleconomische positie van Roma en Sinti weinig veranderd is en de woonsituatie daar sterk mee samenhangt. De meeste ontwikkelingen in de woonsituatie van de afgelopen twee jaar hebben betrekking op de Sinti en Roma die in de woonwagencentra (willen) wonen. De afgelopen twee jaar is het standplaatsenbeleid in veel gemeenten een actueel thema geworden als gevolg van het verschijnen van diverse publicaties, waaronder het beleidskader gemeentelijk woonwagencentra- en standplaatsenbeleid. Dit lijkt erin geresulteerd te hebben dat in veel gemeenten de woonwagencentra op de agenda zijn komen te staan. De aandacht voor de standplaatsen lijkt tot een voorzichtige verbetering te hebben geleid voor Roma en Sinti op standplaatsen. Professionals geven aan dat er meer (achterstallig) onderhoud wordt gepleegd. Roma en Sinti geven aan dat er meer erkenning is gekomen voor hun levensstijl en dat zij het gevoel hebben beter geïnformeerd te worden.

Door zowel professionals als de doelgroep zelf worden weinig ontwikkelingen verwacht met betrekking tot de toekomstige woonsituatie van de verschillende groepen Roma en Sinti. Professionals geven aan dat zolang de sociaaleconomische positie hetzelfde blijft er geen grote veranderingen plaats zullen vinden. Daarnaast denken vele professionals dat zolang de cultuur gesloten en naar binnen gericht blijft er weinig integratie plaats zal vinden.

Voor de groep Roma en Sinti die in een woonwagencentrum (willen) wonen is het onzeker hoe de toekomst eruit zal zien. Een deel van de professionals verwacht dat de woonwagencentra in de toekomst verder verbeterd zullen worden en dat de woonsituatie van deze groep zal verbeteren. In

gemeenten waarop het in 2018 verschenen beleidskader van toepassing is, bestaat vaak geen concreet plan hoe dit in de praktijk uitgevoerd gaat worden. Knelpunten zijn het gebrek aan grond om woonwagencentra uit te breiden en gemeenten die andere soorten huisvesting prioriteren. Roma en Sinti zelf hopen dat over vijf jaar meer standplaatsen gerealiseerd zijn waardoor ook de jongere gezinnen een eigen plek kunnen krijgen. Tegelijkertijd is een deel van de respondenten bang dat het bij praten zal blijven en dat dit tot weinig concrete acties zal leiden.

Hoofdstuk 6 Veiligheidssituatie

Binnen het thema veiligheid is voornamelijk gekeken naar de veiligheidspositie van kinderen, de mate van betrokkenheid bij criminaliteit en overlastgevend gedrag. In paragraaf 6.1 wordt ingegaan op de actuele situatie, de ontwikkeling sinds 2017 en de verwachting voor de komende vijf jaar. Paragraaf 6.2 fungeert als verdieping.

De inhoud van dit hoofdstuk is voornamelijk gebaseerd op uitspraken van professionals. Mensen uit de doelgroep wensten liever niet te spreken over dit onderwerp vanwege de negatieve lading of de onderzoekers bemerkten geslotenheid. De respondenten uit de doelgroep zijn daarom voornamelijk bevraagd naar het ervaren van discriminatie door veiligheidsinstanties.

Eerdere metingen

In de nulmeting van de Monitor Sociale Inclusie 2013 werd het thema veiligheid in brede zin onderzocht. Hier werd geconcludeerd dat bepaalde vormen van criminaliteit vaker dan gemiddeld voor leken te komen bij sommige Roma- en Sinti-families. Het zou hierbij voornamelijk gaan om vermogensdelicten zonder geweld. Tevens waren er enkele signalen van het inzetten van kinderen bij diefstal en kwam uit de literatuur naar voren dat er wellicht sprake was van mensenhandel. Als laatste kwam uit de nulmeting naar voren dat er sprake zou zijn van een stereotype beeld waarin Roma en Sinti worden weggezet als crimineel.

De eerste vervolgmeting in 2015 liet geen grote veranderingen zien omtrent de betrokkenheid van Roma en Sinti bij criminaliteit in vergelijking met de nulmeting. Het zou hierbij nog steeds gaan om diefstal, inbraak, fraude, oplichting, heling en witwassen. Het overgrote deel van de respondenten gaf aan dat de criminaliteit die voor komt onder Roma en Sinti structureel van aard is en gekenmerkt wordt door opportunistische misdrijven. Tevens leek er volgens enkele respondenten meer zicht te zijn op de groepen, waardoor er meer criminaliteit werd waargenomen.

In de tweede vervolgmeting in 2017 kwam, net als in de nulmeting en de eerste vervolgmeting, naar voren dat een relatief groot deel van Roma en Sinti bij criminaliteit betrokken is (geweest), volgens professionals. Het zou hier nog steeds gaan om ongeorganiseerde criminaliteit omtrent vermogensdelicten zonder geweld. Roma en Sinti zelf spraken dit beeld tegen en gaven aan dat hier sprake is van stigmatisering en discriminatie.

Literatuur veiligheid sinds 2017

Er zijn geen publicaties gevonden die betrekking hebben op de veiligheidssituatie van Roma en Sinti.

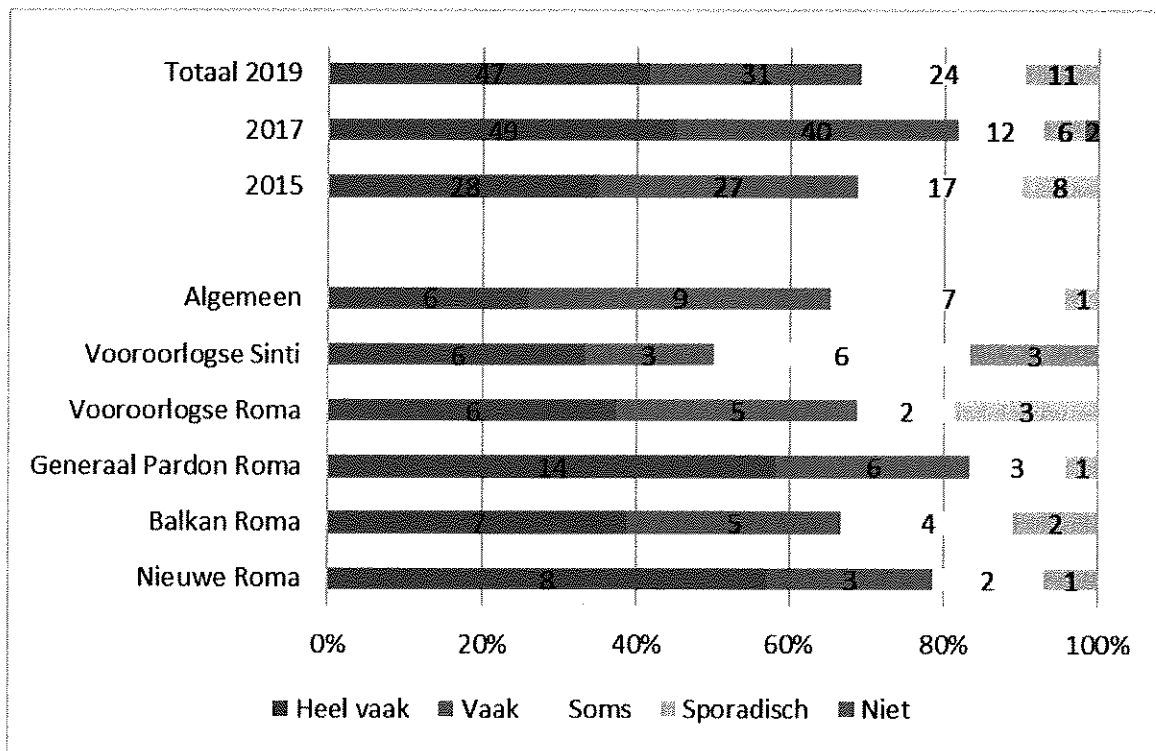
N.B. Wanneer er wordt gesproken over criminaliteit en veiligheid onder Roma en Sinti in Nederland, is het van belang om op te merken dat er geen officiële cijfers en statistieken bestaan met betrekking tot de doelgroep. De reden hiervoor is dat het bij wet verboden is om etnisch te registreren. Hoewel er in het verleden sterke signalen zijn geweest dat men in sommige gemeenten, tegen de wet in, een lijst bij hield van aldaar woonachtige Roma, zijn hier geen signalen voor gevonden tijdens dit onderzoek. Omdat etnisch registreren verboden is, kan het problematisch zijn om gegronde uitspraken te doen over de mate van betrokkenheid van Roma en Sinti bij criminaliteit. Het gaat hierbij om indrukken van voornamelijk professionals die gebaseerd zijn op hun (soms decennialange) ervaring. Het is hierbij niet mogelijk om te controleren in hoeverre deze gevoelens en indrukken accuraat zijn. Veel professionals die vanuit hun beroep betrokken zijn bij criminaliteits- en veiligheidsvraagstukken geven aan dat zij vanwege deze specifieke focus wellicht een vertekend beeld hebben.

Een laatste opmerking heeft betrekking op het al dan niet voeren van een doelgroepenbeleid op het gebied van veiligheid en criminaliteit. In Nederland wordt sinds enkele jaren geen doelgroepenbeleid meer gevoerd. Hierbij geldt dat generiek beleid van toepassing is op alle in Nederland verblijvende personen. Op het gebied van veiligheid en criminaliteit ligt dit extra gevoelig. Een specifiek beleid op dit terrein wekt al snel de indruk dat er sprake is van discriminatie vanuit handhavingsinstanties. Alle professionals die betrokken zijn bij de politie geven aan dat afkomst niet leidend is in hun beroep. Verschillende personen benadrukken dat het te allen tijde gaat om mensen en het al dan niet begaan van strafbare feiten. Deze professionals geven aan dat cultuursensitiviteit alleen een rol zou moeten spelen wanneer dit van belang is in de behandeling of benadering nadat er feiten zijn geconstateerd waarop gehandeld dient te worden.

Zoals bij alle besproken thema's benadrukt wordt, geldt ook bij het bespreken van de veiligheidssituatie dat er grote verschillen bestaan tussen de onderscheiden groepen, tussen verschillende gemeenten en binnen gemeenschappen. De resultaten uit dit hoofdstuk dienen dan ook met de nodige voorzichtigheid geïnterpreteerd te worden.

6.1 Veiligheidssituatie: actuele situatie, ontwikkeling en verwachting

Allereerst wordt er ingegaan op de actuele veiligheidssituatie onder Roma en Sinti in Nederland (zie figuur 6.1).

Figuur 6.1: In welke mate zijn Roma/Sinti in uw gemeente, naar uw mening, betrokken bij criminele activiteiten?
Bron: Risbo (eigen bewerking)

Uit een groot deel van de antwoorden komt naar voren dat een relatief groot deel van de Roma en Sinti 'heel vaak' betrokken zou zijn bij criminele activiteiten (47 antwoorden, 42 procent). Ongeveer een kwart van de antwoorden bestaat uit 'vaak' (31 antwoorden, 27 procent). Een klein deel van de antwoorden bestaat uit 'soms' (24 antwoorden, 21 procent) of 'sporadisch' (11 antwoorden, 10 procent).

In 2017 werd deze vraag omtrent betrokkenheid bij criminele activiteiten negatiever beantwoord, maar het beeld komt wel overeen met dat in 2015. Met andere woorden, deelnemers aan de enquête van 2019 zijn van mening dat Roma en Sinti minder vaak betrokken zijn bij criminaliteit dan de respondenten uit 2017. Desondanks blijft de betrokkenheid bij criminaliteit onder de groepen groot, volgens respondenten. Tussen de onderscheiden groepen is een aantal verschillen waarneembaar. Zo is de beleefde betrokkenheid van Vooroorlogse Sinti bij criminele activiteiten minder dan bij de andere onderscheiden groepen.

Uit de interviews blijkt dat de Roma- en Sinti-respondenten vrijwel geen uitspraken willen doen over de algemene veiligheidssituatie van de verschillende gemeenschappen. Wanneer zij toch wat delen over dit onderwerp, benoemen zij dat er sprake is van stigmatisering en geïsoleerde incidenten.

Het beeld dat de professionals hebben van de veiligheidssituatie van de verschillende gemeenschappen komt grotendeels overeen met de uitkomsten van de voorgaande metingen. De geïnterviewde professionals menen dat Roma en Sinti uit sommige gemeenschappen vaker bij criminaliteit betrokken

zijn dan gemiddeld. Desondanks bestaan er volgens professionals grote verschillen tussen groepen, gemeenschappen en gemeenten. Zo lijkt het dat de betrokkenheid van Sinti bij criminaliteit over het algemeen minder groot is dan bij verschillende Roma-gemeenschappen. Desondanks wordt er ook door professionals regelmatig gesproken over criminaliteit in de woonwagencentra waar Sinti wonen. De vormen van criminaliteit komen overeen met de constatering uit de nulmeting en de twee vervolgmetingen. Het gaat hierbij vooral om geweldloze vermogensdelicten, zoals (winkel)diefstal, fraude, oplichting, inbraken en illegale handel. Wel benadrukt een aantal professionals dat er een verschil is in de soorten criminaliteit. Zo vindt er binnen sommige families georganiseerde fraude plaats, maar bij andere families gaat het meer om opportunistische misdrijven zoals zakkenrollen. Tevens benoemen meerdere professionals dat een deel van de Roma en Sinti actief zouden zijn in de drugs wereld. Tegelijkertijd geven deze professionals aan dat in deze gevallen Roma en Sinti vaak onderdeel zijn van grotere criminele netwerken, maar veelal niet het zogenoemde "brein" achter het netwerk zijn.

Er lijken verschillen te bestaan tussen mannen en vrouwen als het gaat om type delicten. Vrouwen zijn volgens professionals vaker betrokken bij diefstal en andere vermogensdelicten zonder geweld. Daarnaast zou een klein deel van de vrouwen betrokken zijn bij illegale prostitutie. Dit heeft voornamelijk betrekking op Nieuwe Roma. Bij mannen gaat het vaker om woninginbraak, fraude en andere vermogensdelicten. Volgens enkele professionals komt het voor dat kinderen en jongeren betrokken worden bij criminele activiteiten, wat als uitbuiting wordt aangeduid. Andere professionals sluiten hierbij aan. Zij benoemen ouderschap door slachtofferschap, wat betekent dat kinderen/jongeren, maar ook vrouwen, door familie gedwongen worden deel te nemen aan criminele activiteiten. Volgens één van de bevroegde professionals komt deze vorm van uitbuiting vrijwel niet voor bij de Sinti gemeenschap.

Net als in de monitor van 2017 komt in deze vervolgmeting naar voren dat de positie van Nieuwe Roma omtrent criminaliteit en veiligheid niet vergelijkbaar is met de andere onderscheiden groepen. Met betrekking tot criminaliteit worden twee groepen Nieuwe Roma benoemd. Een deel van de Nieuwe Roma is naar Nederland gekomen als arbeidsmigrant. Onder deze groep Nieuwe Roma zou criminaliteit beperkt voor komen. Daarnaast wordt, net als in voorgaande metingen, gesproken over Nieuwe Roma die Europa rondtrekken om criminele activiteiten uit te voeren. In deze context wordt vaak gesproken over mobiel banditisme. De aanwezigheid van deze groep zou de relatief grote veronderstelde betrokkenheid bij criminaliteit zoals uit figuur 6.1 naar voren komt, kunnen verklaren.

Uit de interviews met de professionals blijkt dat de handhaving slecht zicht heeft op de delicten van de Roma en Sinti groepen in Nederland. Een aantal professionals geven aan dat sinds het proeftuinenbeleid gestopt is, er minder aandacht aan de Roma wordt besteed op het gebied van veiligheid. Dit zorgt ervoor dat er minder contact is gekomen met de gemeenschappen waardoor men ook minder goed op de hoogte is. Gemeenten zijn verschillend omgegaan met de manier van werken nadat de proeftuinen beëindigd zijn. Zo hebben sommige gemeenten de aanpakken die opgezet zijn vanuit de proeftuinen ingebed in hun beleid en daarmee gecontinueerd terwijl bij andere gemeenten een verwatering van de aanpak heeft plaatsgevonden. In deze gemeenten is bijvoorbeeld kennis over een cultuursensitieve benadering niet goed geborgd. Een professional heeft de indruk dat de kennis die

vanuit de proeftuin is opgedaan over de manier van benadering inmiddels niet meer toegepast wordt door nieuwe collega's in het werkveld.

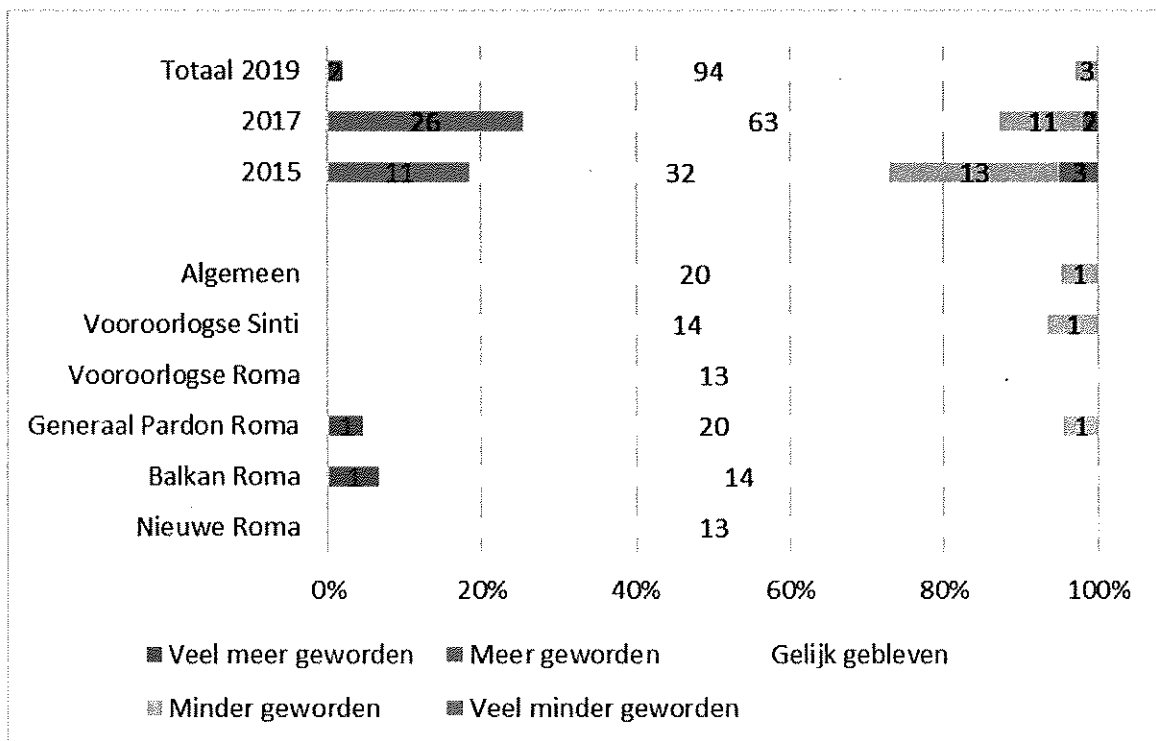
Wanneer we kijken naar andere aspecten van de veiligheidssituatie van Roma en Sinti komt huiselijk geweld meerdere keren naar voren in de interviews met professionals. Het gaat hierbij vooral om geweld door mannen tegen vrouwen en/of kinderen. Eén van de professionals benoemt dat huiselijk geweld vrijwel niet wordt gemeld bij instanties, waardoor inzicht in de omvang onbekend blijft. Volgens een professional komt eerwraak sporadisch voor, het gaat om zeer kleine aantallen.

Ondanks dat er niet expliciet met Roma en Sinti is gesproken over veiligheid en criminaliteit, heeft een aantal respondenten uit de doelgroep wel hun ervaring met veiligheidsinstanties gedeeld. Verschillende Roma en Sinti ervaren een hoge mate van discriminatie door de burgerbevolking en veiligheidsinstanties. Hierbij gaat het om pestgedrag (ook via *social media*), stigmatisering en repressie. Respondenten afkomstig uit de doelgroep zijn van mening dat hun melding van pestgedrag niet serieus wordt genomen. Verder hebben de respondenten geen goede relatie met de handhaving en zijn ze van mening dat de aandacht vanuit de overheid bijna altijd vanuit een justitiële en repressieve invalshoek is ingestoken. Roma en Sinti geven ook aan dat door de moeilijkheid om een baan te vinden en discriminatie veel Roma en Sinti zich aan criminaliteit vergrijpen. Een factor die hierbij mee zou spelen is het ontbreken van een toekomstperspectief. In deze context wordt vaak gesproken over overlevingscriminaliteit: het plegen van delicten om in het levensonderhoud te voorzien. Verschillende Roma merken op dat sommigen uit de gemeenschap al zo ver in de problemen zitten dat een extra vergrijp niet erg wordt gevonden.

Tot slot geven zowel professionals als enkele respondenten uit de doelgroep aan dat wanneer er sprake is van een conflict binnen de gemeenschap, dit vaak intern opgelost wordt. Volgens verschillende respondenten wordt meer waarde gehecht aan de eigen rechtbank (de Kris) dan aan de Nederlandse rechtspraak. Voor veel professionals blijft dit echter een blinde vlek. Vaak vangen zij hier achteraf pas signalen van op. Zij hebben niet de illusie op de hoogte te zijn van alles wat er binnen de gemeenschappen gebeurt.

Ontwikkeling sinds 2017

Figuur 6.2 gaat in op de ontwikkeling van de mate van betrokkenheid bij criminaliteit van Roma/Sinti sinds 2017.

Figuur 6.2: Hoe heeft de mate van betrokkenheid bij criminaliteit van Roma/Sinti in uw gemeente zich ontwikkeld sinds 2017?
Bron: Risbo (eigen bewerking)

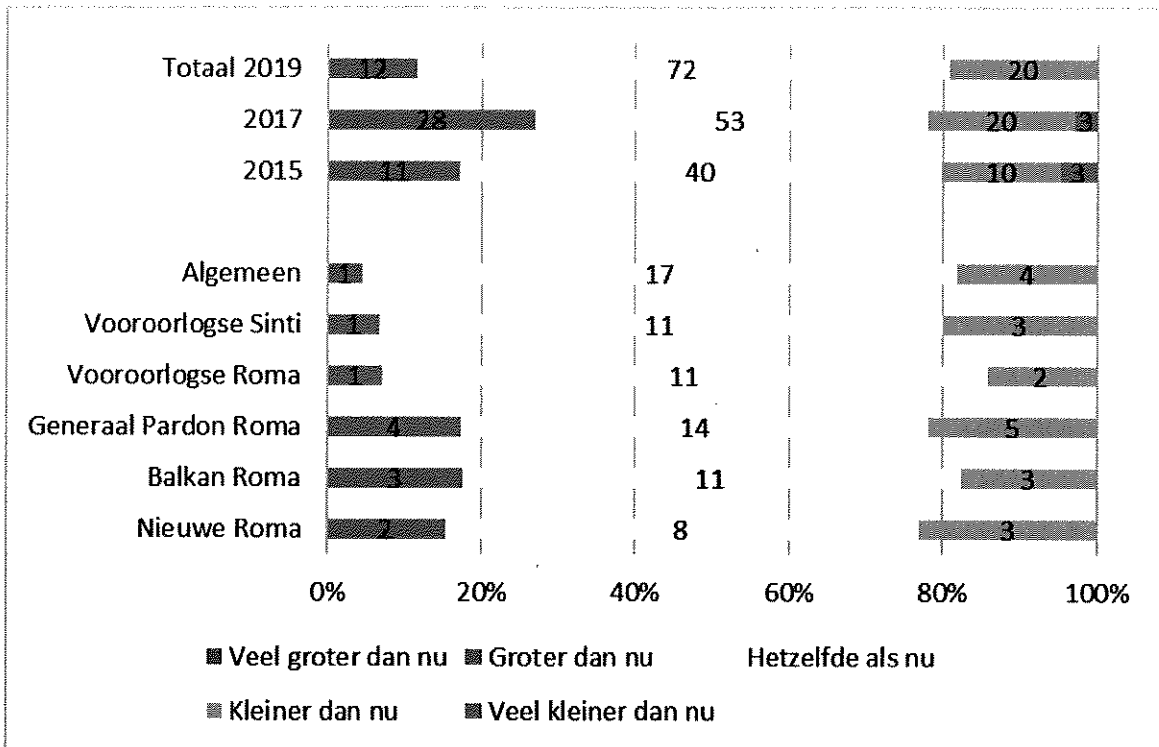
Bijna alle antwoorden indiceren dat de mate van betrokkenheid bij criminele activiteiten gelijk is gebleven in de afgelopen twee jaar (94 antwoorden, 95 procent). Slechts enkele antwoorden geven een verandering in de mate van betrokkenheid bij criminaliteit. In de metingen van 2015 en 2017 werd er wel een verandering in de betrokkenheid bij criminaliteit gezien, maar ook ging het om een minderheid van de antwoorden. Tussen de onderscheiden groepen zijn de verschillen klein. Vrijwel alle antwoorden geven aan dat de mate van betrokkenheid bij criminele activiteiten gelijk is gebleven in de afgelopen twee jaar.

De interviews lijken het beeld uit de enquête te bevestigen. Over het algemeen zien de professionals weinig verschillen in de veiligheidssituatie van Roma en Sinti in vergelijking met twee jaar terug. Per gemeente kan dit echter verschillen. Zo benoemt één van de professionals dat er strenger toezicht wordt gehouden door zowel handhaving als woningcorporaties op de veiligheid van en criminaliteit gepleegd door Roma- en Sinti-gemeenschappen. Deze respondent geeft aan dat sinds de afronding van de proeftuinen de politie strenger toekijkt en hulp inschakelt als op plekken problemen kunnen worden voorkomen. Tegelijkertijd wordt er in andere gemeenten door professionals aangegeven dat er minder grip is op de criminaliteit en veiligheid sinds de afschaffing van het proeftuinenbeleid. Volgens hen wordt dit veroorzaakt door het feit dat er middelen beschikbaar zijn bij verschillende instanties en het contact met de gemeenschappen verwatert.

Ondanks dat de veiligheidssituatie in grote lijnen gelijk is gebleven, is er een aantal kleine ontwikkelingen waargenomen. Zo zijn enkele professionals voorzichtig optimistisch over de jongere generaties. Enkele professionals hebben de indruk dat Roma- en Sinti-jongeren steeds minder in aanraking komen met criminaliteit. Tevens geven enkele Roma aan uit de criminaliteit te willen stappen en hun leven te beteren. Zo benoemt één van de professionals dat er Roma zijn die stichtingen of initiatieven (willen) starten om andere Roma op het rechte pad te houden. Een andere professional benoemt geluiden te horen uit de gemeenschap dat mensen willen stoppen met criminele activiteiten. Minder positieve ontwikkelingen zien professionals terug in samenwerkingsverbanden met de buitenwereld. Zo benoemt één van de professionals dat er samenwerkingen worden aangegaan met motorbendes. Een andere professional ziet dat door deze samenwerkingsverbanden met andere gemeenschappen buiten de eigen groep Roma en Sinti vaker betrokken zijn bij georganiseerde criminaliteit. Dit sluit aan bij de observatie van een professional dat uitbuiting, met name van kinderen, jongeren en vrouwen, meer lijkt voor te komen. Ook lijkt uitbuiting van Roma (en Sinti) op het gebied van arbeid en huur vaker voor te komen. Tevens zijn er in vergelijking met voorgaande metingen meer signalen over de betrokkenheid van Roma en Sinti bij drugshandel. Dit zou vooral plaatsvinden in de woonwagencentra. Een andere professional benoemt dat Roma en Sinti ook gelinkt worden aan de criminaliteit rondom synthetische drugs. Professionals zien weinig ontwikkeling in de veiligheidssituatie van Nieuwe Roma sinds 2017.

Verwachtingen voor de toekomst

De toekomstverwachtingen met betrekking tot de betrokkenheid van Roma en Sinti bij criminaliteit van deelnemers van de enquête zijn in figuur 6.3 weergegeven.

Figuur 6.3: Hoe verwacht u dat de mate van betrokkenheid bij criminaliteit van Roma/Sinti in uw gemeente over vijf jaar zal zijn?

Bron: Risbo (eigen bewerking)

In de nabije toekomst voorziet men geen grote veranderingen met betrekking tot de criminaliteit onder Roma en Sinti. Het grootste deel van de antwoorden met betrekking tot de toekomstverwachting is neutraal (72 antwoorden, 69 procent). Ongeveer een vijfde van de antwoorden is positief (20 antwoorden, 19 procent) en twaalf procent van de antwoorden is negatief. Deze respondenten verwachten een toename van de betrokkenheid bij criminaliteit van Roma en Sinti in de nabije toekomst (12 antwoorden). Geen enkele respondent heeft aangegeven te verwachten dat de betrokkenheid bij criminaliteit over vijf jaar veel groter dan nu zal zijn. In de meting van 2017 was een iets groter deel van de antwoorden negatief. Toen verwachtte 27 procent een toename van de betrokkenheid bij criminaliteit. De toekomstverwachting in 2019 komt sterk overeen met het beeld in 2015.

Wanneer we kijken naar de afzonderlijke groepen, zijn er kleine verschillen te zien. Bij de Vooroorlogse Sinti en Vooroorlogse Roma verwacht een kleiner deel een toename van de betrokkenheid bij criminaliteit. Vanwege het kleine aantal respondenten moet dit echter met de nodige voorzichtigheid geïnterpreteerd worden.

In de interviews worden weinig voorspellingen gedaan over de toekomstige veiligheidssituatie van Roma en Sinti. Het merendeel van de professionals verwacht dat er weinig zal veranderen in de komende vijf jaar. Professionals maken zich vooral zorgen om het gebrekkige zicht dat zij hebben op criminele activiteiten van Roma en Sinti. Aanpassing van het beleid zou moeten zorgen voor verbetering hierin, aldus deze professionals. Er wordt door andere professionals gehoopt op een positiever beeld in de toekomst, maar ook zij verwachten weinig verbetering in de veiligheidssituatie van Roma en Sinti. Net als bij de andere thema's in de monitor verwachten de professionals dat veranderingen langer nodig hebben dan vijf jaar en dit meerdere generaties zal duren. Dit beeld van de toekomst sluit aan bij eerdere constatering in de metingen van 2015 en 2017.

6.2 Veiligheidssituatie: verdiepende analyse

In deze paragraaf wordt de veiligheidssituatie van Roma en Sinti verder geanalyseerd. Hierbij wordt ingegaan op de onderwerpen die al kort zijn besproken in de voorgaande paragraaf.

Type criminaliteit

Net als in 2015 en 2017 zien de professionals hetzelfde type criminaliteit onder Roma en Sinti. Het gaat daarbij om vermogensdelicten zonder geweld, woninginbraak, diefstal, fraude, oplichting, heling, huiselijk geweld en witwassen. In lijn met voorgaande metingen lijkt het tevens nog steeds te gaan om incidentele en opportunistische delicten. Evenals in 2017 wordt zogenoemde overlevingscriminaliteit waargenomen door zowel professionals als Roma en Sinti zelf. Deze delicten zouden gepleegd worden met als motief om in het levensonderhoud te kunnen voorzien. Zo vertelt een geïnterviewde Roma:

Veiligheidssituatie

Ik weet bijvoorbeeld dat er gewoon soms mensen zijn die dingen moeten gaan doen, criminele dingen om bijvoorbeeld geld aan de politie te betalen. R28

Behalve opportunistische criminaliteit wordt in tegenstelling tot eerdere metingen ook vaker over georganiseerde criminaliteit gesproken. Een aantal professionals signaleert dat er steeds meer samenwerkingsverbanden met de buitenwereld worden aangegaan. Volgens één van de professionals heeft dit tot gevolg dat Roma en Sinti zich meer gaan bezighouden met zwaardere criminaliteit, zoals uitbuiting, drugshandel en geweldsdelicten. Enkele professionals benoemen dat sommige Roma en Sinti (zijdelings) betrokken zijn bij drugscriminaliteit, bijvoorbeeld bij de hennepkweek en bij de productie van synthetische drugs. Een professional maakt melding van jongeren die drugs dealen. Deze vorm van criminaliteit zou vooral in de woonwagencentra plaatsvinden. Verschillende professionals benoemen dat op sommige plekken handhavers niet in de woonwagencentra (durven te) komen. Een professional benoemt dat dit ertoe geleid heeft dat op sommige plekken een soort vrijplaatsen voor criminaliteit zijn ontstaan. De betrokkenheid van Roma of Sinti beperkt zich in de ogen van professionals vaak tot uitvoerende taken. Een professional vertelt:

Ik denk [dat de Roma] soms een beetje de hand- en spandiensten voor de wat zwaardere criminaliteit [uitvoeren]. Dat ze ingezet worden voor bijvoorbeeld het afpersen of dat ze ingezet worden voor het vervoeren van dingen die voor de hennepkweek of zo interessant zijn. R5

Een andere vorm van criminaliteit die door een groot deel van de professionals wordt aangehaald is fraude. Het gaat hier veelal om fraude omtrent uitkeringen en toeslagen. Een professional vertelt dat deze fraude ook internationaal reikt: uitkeringen worden dan bijvoorbeeld ontvangen in Nederland, maar ook in andere landen. De professional vult verder aan:

Wij hadden bijvoorbeeld blijkbaar heel veel kinderen, volgens de belastingdienst, in de toeslagen voor kinderopvang. Terwijl de kinderopvang hier het signaal gaf van, wij zien geen Roma op onze opvang. Dus als iets succes heeft, dan weten ze dat met elkaar denk ik goed te delen en ook wel te benutten, zowel positief als negatief. R31

Tevens zien enkele professionals meer uitbuiting voor komen in enkele gemeenten. Professionals hebben het hierbij vooral over criminele uitbuiting: het inzetten van zogezegd Roma en Sinti met een "zwakkere positie" in de samenleving door andere gemeenschappen voor het uitvoeren van criminele activiteiten. Zo vertelt één van de professionals dat Roma-vrouwen soms worden ingezet als zogenaamde 'katvanger' voor kleinere onderdelen van de criminaliteit.

Volgens een enkele professional komt gedwongen arbeid ook voor, wat een andere professional weer tegenspreekt. Verder lijkt volgens een tweetal professionals gedwongen prostitutie en seksuele uitbuiting van met name jonge Roma jongens en meisjes voor te komen in de gemeenschappen.

Betrokkenheid van minderjarigen bij criminele activiteiten

In de eerste vervolgmeting werd geconstateerd dat de betrokkenheid van kinderen bij criminaliteit, op een enkele gemeente na, nagenoeg niet voor kwam. In de tweede vervolgmeting leek dit beeld veranderd: professionals zagen meer minderjarigen betrokken bij criminaliteit. Dit werd toentertijd

verklaard door de aandacht die gemeenten hadden voor deze kwestie. In relatief veel gemeenten werden zorgen geuit over de betrokkenheid van kinderen bij criminele activiteiten. Tevens leek het volgens de respondenten dat een volwassene, veelal een familielid, het kind hiertoe aanzet of dwingt. De huidige meting wijkt niet af van het beeld dat in 2017 bestond. In verschillende gemeenten maken professionals melding van minderjarigen die betrokken zijn bij criminaliteit. Het gaat hier vooral om kinderen die ingezet worden in kleine criminele activiteiten. Eén van de professionals vertelt dat kinderen worden ingezet om voor een diefstal te gaan verkennen. Veelal houdt een volwassene dan toezicht. Volgens een andere professional worden jongeren soms ook ingezet om te gaan stelen om daarmee te voorzien in het levensonderhoud van de familie. Een deel van de professionals spreekt over uitbuiting van kinderen en jongeren. Jonge Roma en Sinti zouden gedwongen worden door familie of mensen met aanzien om deel te nemen aan criminele activiteiten. Een tweetal professionals noemt dit ouderschap door slachtofferschap.

We hebben een aantal [jongeren] die worden meegetrokken in criminaliteit, vermogens- en intimidatiedelicten. En we zien dan vaak dat als jongeren daarbij betrokken zijn dat ze een oudere neef of een oudere broer of een oom hebben die al vaker daarvoor veroordeeld is en die hen een beetje mee op sleeptouw neemt. R31

Een aantal professionals vindt het lastig om adequaat te handelen op dit fenomeen van ouderschap door slachtofferschap. Eén van de bevroegde professionals geeft aan sinds twee jaar geen goed beeld meer te hebben over minderjarigen in de criminaliteit, aangezien er minder cijfers worden gedeeld tussen politie en deze gemeente. Het zou dus kunnen dat kinderen vaker betrokken zijn bij criminele activiteiten, maar dat dit niet wordt waargenomen.

Houding ten opzichte van criminaliteit

Respondenten uit de doelgroep hebben weinig uitspraken gedaan over de veiligheidssituatie van Roma en Sinti. Wel hebben zij zich uitgelaten over de houding ten opzichte van criminaliteit. Zo erkennen enkele gesproken Roma en Sinti dat er families zijn die zich bezighouden met criminaliteit maar geven zij hierbij aan dat dit niet de norm is. Dit beeld komt overeen met de meting in 2017. Verder geven respondenten uit de doelgroep aan dat Roma en Sinti vooral criminele activiteiten uitvoeren vanwege armoede.

Het [uitvoeren van criminele activiteiten] is ook niet om rijkdom te vergaren, dat is echt puur om te overleven. Er zullen zeker wel wat [personen] zijn die het om andere redenen doen maar over het algemeen is het voor de meeste overleven. R29

Tevens vertelt een Roma dat wanneer er meer perspectief in het leven is van Roma, zij zich minder zullen bezighouden met criminaliteit. Professionals vertellen een ander verhaal: Roma en Sinti zouden meer aanzien in de gemeenschap vergaren wanneer zij zich bevinden in criminaliteit. Eén van de professionals vertelt dat geld een belangrijke rol speelt bij Roma en dat het daarbij niet uitmaakt of je dit al dan niet via criminele activiteiten verdient. Een andere professional meent dat criminaliteit in de cultuur verweven zit. Tegelijkertijd zijn zowel enkele professionals als Roma en Sinti het erover eens

dat Roma en Sinti niet altijd een eerlijke kans krijgen in de maatschappij, vooral wanneer het gaat om arbeid. Hierdoor gaan zij op zoek naar andere vormen van inkomen, bijvoorbeeld via illegale activiteiten. Een positieve ontwikkeling die door Roma en Sinti en een tweetal professionals wordt gezien is dat er steeds meer Roma en Sinti zijn die zich niet meer in de criminele wereld willen bevinden. Zo worden er door Roma zelf stichtingen opgericht die andere Roma ondersteunen om op het juiste pad te blijven. Een van de professionals geeft aan dat het wel lastig blijft voor Roma en Sinti om uit deze criminele wereld te stappen. Dit komt vooral vanwege groepsdruk vanuit de familie of de gemeenschap.

Kris (Romani)

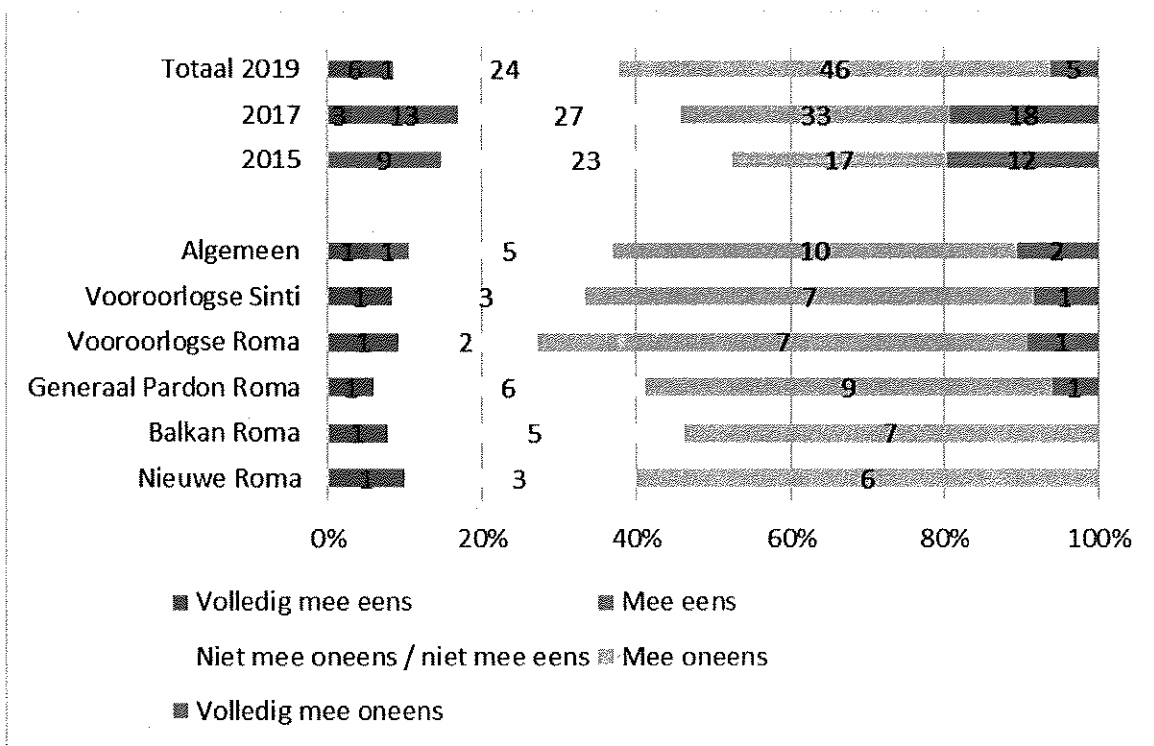
Een aantal professionals en enkele Roma geven aan dat de gemeenschap nog relatief vaak gebruik maakt van de eigen rechtspraak, ook wel de Kris genoemd. Eén van de professionals meent dat geschillen of conflicten vrijwel nooit naar de Nederlandse rechtbank worden gebracht, maar veelal worden beslecht middels de eigen rechtspraak.

Weet dat er bij ons Roma ook rechtsprekers bestaan: oudere, wijze mannen die met personen van beide kanten in gesprek gaan. Ja, dat bestaat nog steeds en dat werkt ook nog steeds ook goed. Er zijn nog steeds zulke mannen die dat kunnen en daarom ook zeer gerespecteerd worden. R33

Een van de professionals vertelt dat deze vorm van rechtspraak ook enkele niveaus kent, zoals een soort lokaal gerecht en een landelijk gerecht. Dit zou betekenen dat er op verschillende niveaus aan rechtspraak wordt gedaan binnen de gemeenschap. Een professional vult aan dat de Kris ook veelvuldig samenkomt om in de betreffende gemeente onderlinge conflicten in de gemeenschap te beslechten. Tevens meent deze professional dat er vrijwel altijd wordt geluisterd naar de uitspraken en veroordelingen van de Kris. Deze professional verwacht hier in de komende vijf jaar geen verandering in.

Discriminatie

De deelnemers van de enquête is gevraagd in hoeverre zij het idee hebben dat er sprake is van discriminatie van Roma en/of Sinti door veiligheidsinstanties (figuur 6.4).

Figuur 6.4: In mijn gemeente worden Roma en Sinti gediscrimineerd door veiligheidsinstanties (Politie/Justitie).
 Bron: Risbo (eigen bewerking)

De meerderheid van de respondenten (professionals) is van mening dat er (nagenoeg) geen discriminatie door veiligheidsinstanties plaatsvindt (51 antwoorden, 62 procent). Ruim een kwart van de antwoorden is neutraal (24 antwoorden, 29 procent) en 7 antwoorden (8 procent) bevestigen de stelling. In vergelijking met de voorgaande metingen is er een positief verschil. Er zijn respondenten minder die aangeven dat discriminatie door veiligheidsinstanties voor komt. Tussen de afzonderlijke groepen zijn geen opvallende verschillen te zien.

Uit de interviews met de doelgroep komt naar voren dat er weinig veranderd is in de beleefde discriminatie door Roma en Sinti. Net zoals in 2015 wordt aangegeven dat men weinig vertrouwen heeft in het maken van meldingen bij antidiscriminatie voorzieningen (ADV's) omdat de discriminatie waar Roma en Sinti mee te maken hebben niet goed begrepen wordt. Hierdoor voelen veel Roma en Sinti zich niet serieus genomen en hebben zij geen vertrouwen in verandering. Een respondent merkt op dat Roma en Sinti om deze reden zichzelf meer georganiseerd hebben en zelf actie ondernemen in het geval van discriminatie. Zo geeft deze respondent aan dat zij namens de gemeenschap zelf instanties/bedrijven aanspreken. Een andere veelgehoorde klacht heeft betrekking op de manier waarop beleid rondom Roma en Sinti is vormgegeven. Diverse Roma en Sinti geven aan dat het beleid vrijwel altijd repressief van aard is. Hierdoor ontstaat negatieve beeldvorming en verdwijnt de bereidwilligheid om met de (lokale) overheid in contact te blijven. Roma en Sinti ervaren deze vorm van beleidsvorming als discriminerend en voelen zich steeds minder vrij om te leven volgens hun culturele opvattingen. Verschillende Roma en Sinti geven aan zich gediscrimineerd te voelen door de veiligheidsinstanties. Hierbij wordt melding gemaakt van repressie, stigmatisering en pesterijen door ambtenaren. Veel Roma en Sinti geven aan dat zij vaak vanwege hun naam of verleden worden gediscrimineerd. Een

medewerker van de politie geeft toe dat er onder sommige collega's sprake is van vooroordelen of stigma's over Roma en Sinti. Een respondent geeft hier een voorbeeld van:

*Nee, de politie als die ons aanhoudt, dat is vandaag de dag nog zo, dan moet je uitstappen
Normaal als ze jou [niet-Roma] aanhouden: mag ik je rijbewijs? Ja, rij maar. Als jullie
bijvoorbeeld bij alcoholcontrole, wij moeten uitstappen, wij moeten de auto opendoen, wij
moeten de kofferbak opendoen, soms twee keer per dag als er een politiecontrole is. De ene
collega kent jou, maar die andere collega kent ons ook, dus die houdt ons ook aan. En dan
gaan ze als ze niks vinden bijvoorbeeld zelfs naar je banden kijken. R28*

Een aantal Roma vergelijkt de situatie in Nederland met nazipraktijken ten tijde van de Tweede Wereldoorlog. Met name wanneer het gaat om het al dan niet registreren van Roma. Deze respondenten hebben de angst dat bij verschillende gemeenten een schaduwregistratie wordt bijgehouden om de aanwezige Roma-gemeenschappen in beeld te brengen. In het recente verleden zijn hier voorbeelden van geweest.

6.3 Conclusie

Net zoals in voorgaande jaren hebben veel professionals de indruk dat met name Roma bovengemiddeld vaak betrokken zijn bij criminaliteit. Dit lijkt in iets mindere mate te gelden voor Sinti en Balkan Roma. In veel gevallen zou het gaan om incidentele criminaliteit zoals vermogensdelicten (fraude, inbraak en heling). Daarnaast wordt er melding gemaakt van betrokkenheid bij georganiseerde criminaliteit zoals drugshandel of uitbuiting. Wanneer Roma of Sinti betrokken zijn binnen criminele circuits lijken zij vaker uitvoerende taken uit te voeren in plaats van een organiserende functie te hebben. Criminaliteit onder Nieuwe Roma, die als arbeidsmigrant naar Nederland zijn gekomen, lijkt beperkt voor te komen. Daarnaast bestaan er vermoedens dat er ook Roma families zijn die Europa rondreizen om criminele delicten te plegen, zogenaamd mobiel banditisme. Professionals vermoeden dat huiselijk geweld ook relatief vaak voor komt maar dat dit niet gemeld wordt bij instanties.

Wanneer er sprake is van conflicten binnen de gemeenschappen, bestaat de indruk dat deze behandeld worden door de eigen rechtspraak. Professionals hebben de indruk dat de zogenaamde Roma-rechtspraak (de Kris) nog voor komt en boven de Nederlandse rechtspraak wordt geplaatst. Professionals horen hier vaak pas achteraf van of het blijft bij vermoedens.

Op basis van de interviews kan geconcludeerd worden dat veel gemeenten en handhavers slecht zicht hebben op wat er zich binnen de gemeenschappen afspeelt. In een aantal gemeenten lijkt dit erger geworden sinds het stoppen van de proeftuinperiode. Dat er minder middelen beschikbaar zijn voor gemeenten heeft als gevolg dat er minder ingezet kan worden op handhaving en informatievoorziening. Overeenkomstig met voorgaande metingen ervaren Roma en Sinti veel discriminatie door veiligheidsinstanties. Zij benoemen vaak dat er sprake is van stigma's en vooroordelen.

Hoewel er geen grote ontwikkelingen zijn waargenomen op dit thema, is wel een aantal voorzichtige trends benoemd. Over het algemeen lijkt er vanuit gemeenten en handhavers iets minder toezicht te zijn dan in het verleden het geval was. Belangrijkste reden hiervoor is dat er nu vaak minder middelen beschikbaar zijn dan tijdens de proeftuinperiode het geval was. Onder een aantal professionals bestaat een licht optimistisch beeld over de ontwikkeling van Roma en Sinti-jongeren. Zij zouden zich minder vaak met criminaliteit bezighouden dan in het verleden het geval was. Ook geven enkele Roma respondenten aan de indruk te hebben dat een deel van de Roma het zat is om van de criminaliteit te leven en de stress die dit met zich meebrengt. Minder positieve ontwikkelingen zien professionals terug in samenwerkingsverbanden met de buitenwereld. Zo benoemen professionals dat er samenwerkingen worden aangegaan met andere criminele groepen, bijvoorbeeld motorbendes. Roma en Sinti zelf zien geen ontwikkeling in de manier waarop vanuit veiligheidsinstanties met hen omgegaan wordt.

Zowel professionals als Roma en Sinti zelf verwachten weinig ontwikkelingen met betrekking tot de toekomstige veiligheidssituatie. Het merendeel van de professionals verwacht dat er weinig zal veranderen in de komende vijf jaar. Professionals maken zich vooral zorgen om het gebrekkige zicht dat zij hebben op criminele activiteiten van Roma en Sinti. Net als bij de andere thema's in de monitor verwachten de professionals dat veranderingen langer nodig hebben dan vijf jaar en over meerdere generaties zullen gaan. Dit beeld van de toekomst sluit aan bij eerdere constatering in de metingen van 2015 en 2017.

Hoofdstuk 7 Keuzevrijheid

Sinds de eerste vervolgmeting wordt de keuzevrijheid van Roma en Sinti in een apart hoofdstuk besproken. In dit hoofdstuk wordt onder andere ingegaan op de mate waarin Roma en Sinti de vrijheid hebben om hun eigen keuzes te maken op het gebied van partners, onderwijs en arbeid.

Eerdere metingen

In de nulmeting kwam naar voren dat jongeren meer op zoek waren naar zeggenschap, wat vooral tot uiting kwam op het gebied van vrije partnerkeuze. Verder werd opgemerkt dat er veranderingen zichtbaar werden in de traditionele rolverdeling van Roma- en Sinti-families. Tegelijkertijd werd er geconcludeerd dat deze ontwikkelingen leidden tot meer conflicten tussen generaties, families, ouders en kinderen. Tot slot kwam naar voren dat bij de totstandkoming van huwelijken tussen jonge Roma en Sinti steeds vaker sprake was van zogenoemde (onbewuste) sturing en druk vanuit culturele waarden in plaats van expliciete dwang ('gedwongen huwelijken'). De bevindingen uit de nulmeting werden in de eerste vervolgmeting (2015) voor een groot deel bevestigd. In deze vervolgmeting werd door zowel Roma, Sinti en professionals geconcludeerd dat, hoewel de keuzevrijheid over het algemeen beperkt bleef, deze op de gebieden van partners, onderwijs en arbeid licht was verbeterd. In de tweede vervolgmeting (2017) werd opgemerkt dat er weinig ontwikkeling had plaatsgevonden van de keuzevrijheid van Roma en Sinti sinds 2015. Jonge Roma en Sinti ervoeren veel druk vanuit de gemeenschap, de cultuur en ouderen om hun leven in te richten volgens de verwachtingen die andere van hen hebben. Wel werd de positieve tendens benoemd dat steeds meer jongeren hier tegenin gingen en zelf probeerden invulling aan hun leven te geven.

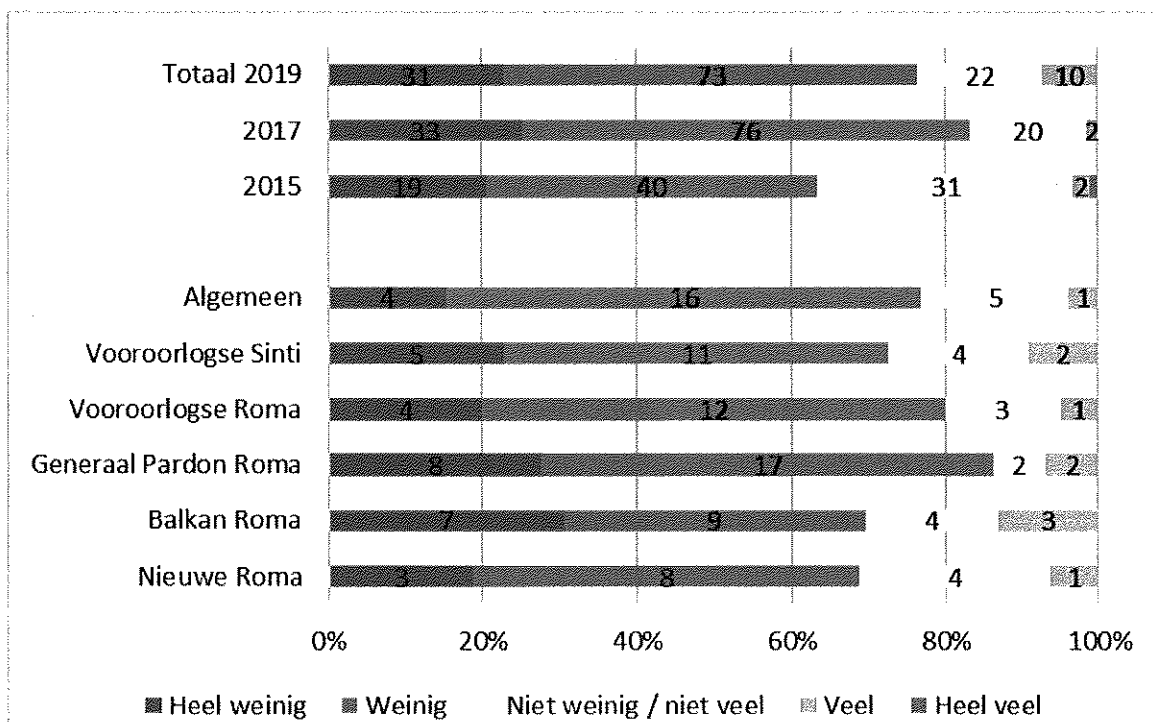
Literatuur keuzevrijheid sinds 2017

In de afgelopen twee jaar zijn geen publicaties verschenen die specifiek betrekking hebben op keuzevrijheid. Er is voor gekozen om in dit kader een tweetal publicaties met betrekking tot discriminatie te bespreken. Discriminatie kan er immers ook toe leiden dat Roma en Sinti zich minder vrij voelen om te leven volgens hun eigen waarden en normen.

Onderzoek naar de discriminatie van Roma en Sinti laten enigszins wisselende resultaten zien. In internationaal vergelijkend onderzoek blijkt dat dit nog een prangend probleem is. Zo stelt FRA in twee onderzoeken dat respectievelijk een derde tot de helft van de geraadpleegde Roma-respondenten een vorm van belediging en/of discriminatie heeft ervaren op basis van hun afkomst (FRA, n.d.; 2018). Onderzoek van het Verwey-Jonker Instituut (2018) stelt echter dat het aantal incidenten van discriminatie jegens Roma en Sinti al jaren relatief laag is. Er waren in 2017 drie gerapporteerde incidenten, in 2016 vijf en in 2015 negen. Dit hoeft echter niet te betekenen dat er weinig discriminatie voor komt. Het kan er ook op wijzen dat de meldingsbereidheid laag ligt.

7.1 Keuzevrijheid: actuele situatie, ontwikkeling en verwachting

Deelnemers aan de enquête is gevraagd in hoeverre Roma en Sinti keuzevrijheid hebben om zonder druk van de directe omgeving hun eigen leven in te richten. In figuur 7.1 staan de antwoorden op deze vraag weergegeven.

Figuur 7.1: Hoeveel vrijheid hebben Roma/Sinti in uw gemeente om zonder druk van de directe omgeving hun eigen leven in te richten?

Bron: Risbo (eigen bewerking)

Drie kwart van de antwoorden is negatief (104 antwoorden, 76 procent). Hieruit zou blijken dat Roma en Sinti weinig vrijheid hebben om zonder druk van de directe omgeving hun eigen leven in te richten. Iets meer dan vijftien procent (22 antwoorden, 16 procent) van de antwoorden is neutraal. Volgens zeven procent (10 antwoorden) is er veel vrijheid het eigen leven in te richten. In vergelijking met de vorige metingen is er in 2019 wel een klein deel dat ziet dat er ruimte is om het leven zonder druk van de directe omgeving in te richten. Voorheen werd dit vrijwel niet genoemd. In vergelijking met 2015 is er in 2017 en 2019 een toename van het aandeel negatieve antwoorden. Tussen de onderscheiden groepen zijn nagenoeg geen verschillen.

Uit de interviews blijkt dat er tegenstrijdige visies bestaan omtrent de keuzevrijheid, zowel van Roma en Sinti zelf als de professionals die werkzaam zijn bij gemeenten of instanties. Voor dit onderwerp geldt ook, net als voor vele andere onderwerpen in deze rapportage, dat er grote verschillen bestaan tussen de onderscheiden groepen. Een aantal Roma en Sinti geeft zelf aan dat de keuzevrijheid beperkt is. Dit wordt echter meestal gezegd over een andere groep dan de groep waartoe deze respondenten zelf behoren. Een beperkt aantal professionals is eveneens van mening dat er sprake is van enige mate van keuzevrijheid voor kinderen. De keuzevrijheid onder Sinti lijkt bovendien iets groter te zijn dan onder de onderscheiden groepen Roma. Sommige Roma en Sinti geven aan dat hun kinderen meer

(keuze)vrijheid hebben dan gebruikelijk is in de gemeenschappen. Dit kan leiden tot conflicten in de gemeenschap. Roma of Sinti die naar de buitenwereld toetreden en breken met traditionele rolpatronen worden namelijk al snel als verrader beschouwd. Anderen uit hun gemeenschap noemen hen "Vernederlandst". Hierop aansluitend geven vrijwel alle Roma en Sinti als professionals aan dat hiërarchie en groepsdruk een belangrijke rol spelen binnen de verschillende gemeenschappen. Oudere Roma of Sinti met aanzien, ook wel de stamoudsten genoemd, oefenen veel invloed uit op de keuzes die jongeren maken. Zo worden bijvoorbeeld meisjes vaak meer beschermd opgevoed dan jongens, wat door velen benoemd wordt als onderdeel van de cultuur. Wanneer Roma- of Sinti-ouders hun dochter

Nieuwe Roma: Emiliya & Radko

Emiliya is in 2009 naar Nederland gekomen met haar broer. Hier heeft zij haar man ontmoet, die in Nederland verbleef en zwart werkte als vloerenlegger, en is na drie maanden met hem getrouwd. In Bulgarije zijn zij geregistreerd als getrouwd, maar het traditionele huwelijk heeft in Nederland plaatsgevonden. "Voor de Nederlandse wet ben ik niet getrouwd", zegt Emiliya. "Het traditionele feest staat bij ons hoger in waarde dan het huwelijk op papier". Volgens de hulpverlenster laten veel Roma-stellen hun huwelijk niet registreren in Nederland vanwege rechten op bijstand, toeslagen, et cetera. "Als ze hun huwelijk registreren hebben ze een fiscale partner en dan gaan veel toeslagen verloren. Daarom doen ze het niet".

meer vrijheid geven, wordt dit veelal niet geaccepteerd door de gemeenschap. De Roma- en Sinticultuur wordt door een aantal professionals benoemd als een groeps cultuur, wat volgens hen betekent dat keuzes die afwijken van de norm zelden gemaakt of geaccepteerd worden door de gemeenschap. Wanneer Roma of Sinti wel een eigen keuze maken, bijvoorbeeld om door te studeren of een eigen partner te kiezen, lopen zij de kans om verstoten te worden uit de gemeenschap. Deze groepsdruk heeft volgens professionals als gevolg dat veranderingen met betrekking tot keuzevrijheid moeizaam tot stand komen.

De respons op keuzevrijheid met betrekking tot onderwijs is niet altijd even positief. Zo benoemen zowel enkele Roma en Sinti als professionals dat ouders niet altijd het belang van onderwijs inzien en hun kinderen volgens traditionele (man/vrouw) rolpatronen opvoeden. Dit betekent dat kinderen geregeld hun onderwijs niet (succesvol) afronden, omdat dit niet zou stroken met het verwachtingspatroon (zie ook hoofdstuk 2).

De geluiden over keuzevrijheid op het gebied van arbeid lijken iets positiever. Zo wijst een aantal respondenten erop dat iets meer jonge Roma en Sinti bijbaantjes hebben. Tevens lijken vrouwen vaker het werkveld te betreden, de mannen blijven hierin echter achter. Hierbij wordt wel aangegeven, door zowel de Roma en Sinti als door de professionals, dat de kinderen van deze vrouwen het huis uit zijn. Dit betekent dat de vrouwen op de arbeidsmarkt vaker van middelbare leeftijd zijn (hoofdstuk 3).

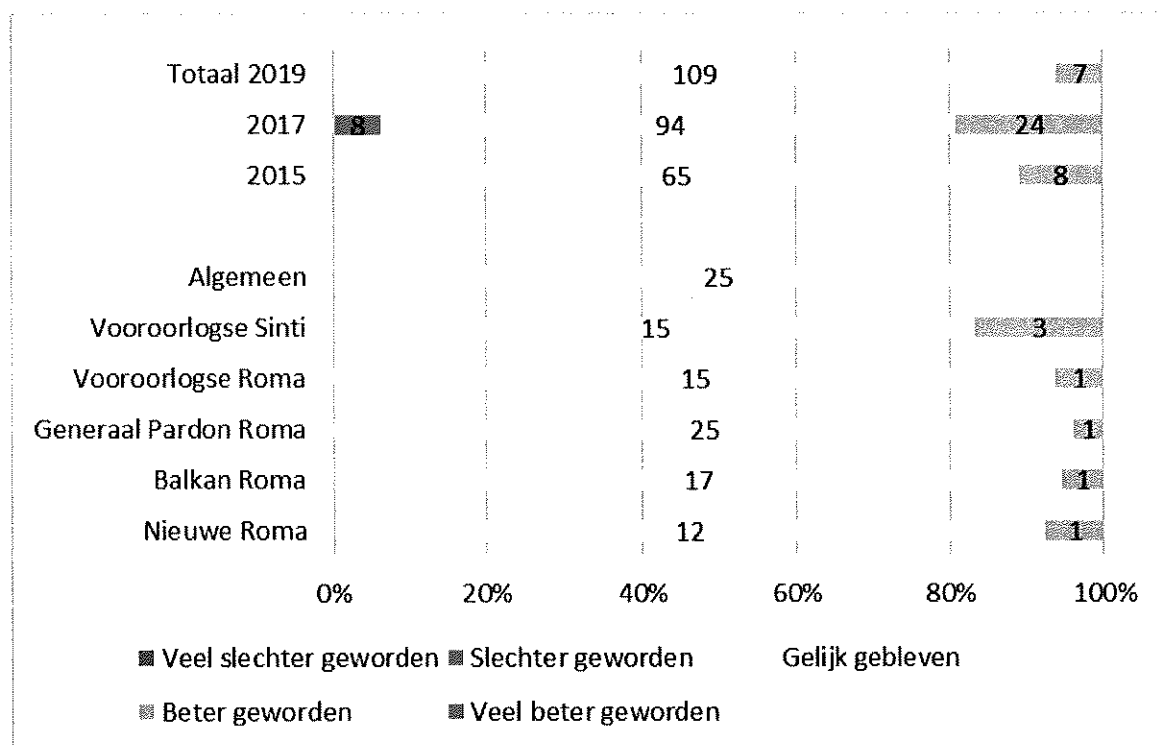
Verder komt uit de gesprekken met Roma en Sinti naar voren dat jongeren relatief jong trouwen, vaak rond hun achttiende of negentiende levensjaar, maar tegelijkertijd wordt door de Roma en Sinti benoemd dat zij hier veelal zelf voor kiezen. Veel Roma- en Sinti-kinderen worden opgevoed met het idee dat het belangrijk is om jong te trouwen en dat dit vanuit de cultuur van hen verwacht wordt. Sommige professionals zijn minder positief over de keuzevrijheid met betrekking tot partnerkeuze. Een aantal van de respondenten heeft het idee dat uithuwelijking nog steeds voor komt binnen een aantal traditionele gemeenschappen. Hierbij wordt met name gesproken over gemeenschappen behorende tot de

Generaal-Pardon groep. Uithuwelijking onder Sinti zou vrijwel niet voor komen volgens verschillende professionals.

Wanneer Roma of Sinti trouwen, is dit vrijwel altijd een (informeel) traditioneel cultureel huwelijk. Het overgrote deel van de respondenten, Roma, Sinti en professionals, geeft aan dat trouwen voor de Nederlandse wet bijna niet voor komt. Traditioneel trouwen wordt belangrijker geacht dan wettelijk trouwen. Professionals vullen hierop aan dat een deel van de Roma en Sinti bovendien niet trouwt, omdat dit ertoe zou leiden dat eventuele toeslagen, subsidies en het recht op bijstand verloren zou gaan. Volgens andere professionals vindt trouwen met personen buiten de gemeenschap regelmatig plaats, voornamelijk tussen vrouwen en niet-Roma/-Sinti mannen. Veel Roma- en Sinti-ouders zien echter het liefst dat de partner van een kind binnen de eigen gemeenschap of cultuur wordt gezocht.

Ontwikkeling van de keuzevrijheid sinds 2017

Figuur 7.2 gaat in op de ontwikkeling van de keuzevrijheid van Roma en Sinti sinds 2017.

Figuur 7.2: Hoe beoordeelt u de ontwikkeling van de mate van vrijheid van Roma/Sinti om zonder druk van de directe omgeving hun eigen leven in te richten, sinds 2017?
Bron: Risbo

Vrijwel iedereen antwoordt neutraal op bovenstaande vraag (109 antwoorden, 94 procent). De mate van vrijheid om zonder druk het eigen leven in te richten lijkt de afgelopen twee jaar niet veranderd.

Het merendeel van de geïnterviewde professionals is gematigd positief over de ontwikkeling van de keuzevrijheid ten opzichte van 2017. Toen werd er geconcludeerd dat de voorzichtig positieve ontwikkeling, geconstateerd in 2015, tot stilstand was gekomen. Wel werd er in 2017 in een aantal gemeenten melding gemaakt van een mondige jonge generatie die steeds meer de eigen weg wilde

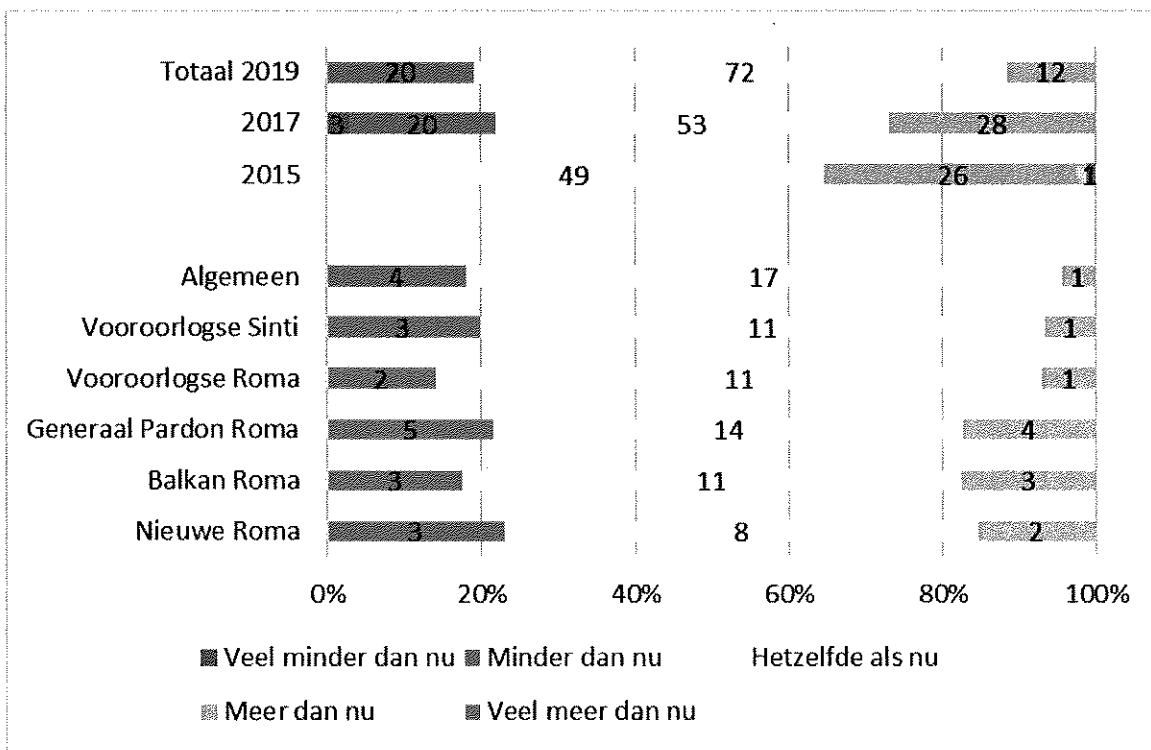
bepalen. Dit leidde ook tot spanningen met de oudere generaties. Een deel van de bevroegde professionals, Roma en Sinti ziet dat deze trend zich gestaag voortzet.

Een andere veelgenoemde beweging, benoemd door zowel Roma, Sinti als professionals, is de stijging van de huwelijksleeftijd. Waar de huwelijksleeftijd in het verleden (voor 2015) rond de vijftien lag, lijkt dit nu langzaam te stijgen naar ouder dan achttien. Dit is een trend die al eerder ingezet lijkt. In de metingen van 2015 en 2017 werd hier ook melding van gemaakt. Verklaringen voor de stijgende huwelijksleeftijd worden enerzijds gezocht in de hiervoor genoemde trend van mondige jongeren, maar ook door het feit dat gemeenten strenger handhaven op de leerplichtwet, waardoor meer jongeren tot hun achttiende op school worden gehouden. Enkele respondenten zien een afname van uithuwelijking, voornamelijk voor Roma- en Sinti-meisjes. Hierover bestaan echter verschillende opvattingen die per gemeente en gemeenschap lijken te verschillen. Keuzevrijheid omtrent partnerkeuze wordt in de verdiepende analyse over keuzevrijheid verder toegelicht (paragraaf 7.2).

Een klein deel van de professionals is minder optimistisch over de ontwikkeling van de keuzevrijheid. Deze respondenten merken op dat in zeer gesloten en traditionele gemeenschappen de keuzevrijheid beperkt is en dat er weinig zicht is op de situatie met betrekking tot uithuwelijking. In één gemeente wordt opgemerkt dat met name vrouwen nog geen gelijke kansen krijgen als het gaat om het invullen van hun eigen leven. Tegelijkertijd komen uit andere gemeenten signalen van jonge vrouwen die wel hun eigen keuzes (proberen te) maken, bijvoorbeeld bij het kiezen van hun partner, het volgen van vervolgonderwijs of het betreden van de arbeidsmarkt. Dit zijn voornamelijk de jonge vrouwen die (middelbaar) onderwijs genoten hebben. Ook vanuit de Roma en Sinti zelf wordt benoemd dat meisjes wat meer keuzevrijheid lijken te krijgen. Zo vertelt een respondent dat meisjes voorheen geen sport mochten beoefenen, maar dat zij dit nu wel doen, ondanks dat ouders er niet altijd (volledig) mee instemmen. Het maken van eigen keuzes leidt veelal wel tot verwijdering uit de gemeenschap of het gebrek aan een partner en kinderen. Bovenstaande ontwikkeling betreffende emancipatie wordt in paragraaf 7.2 verder uitgediept.

Verwachtingen voor de toekomst

De deelnemers van de enquête is gevraagd naar de verwachte ontwikkeling van keuzevrijheid van Roma en Sinti voor de komende vijf jaar (figuur 7.3).

Figuur 7.3: Hoeveel vrijheid verwacht u dat Roma/Sinti over 5 jaar zullen hebben om zonder druk van de directe omgeving hun eigen leven in te richten?
Bron: Risbo (eigen bewerking)

Een grote meerderheid van de antwoorden is neutraal (72 antwoorden, 69 procent). Een klein deel van de antwoorden (12 antwoorden, 12 procent) wijst op een positief toekomstbeeld. Respondenten die dit hebben geantwoord, verwachten dat Roma en Sinti over vijf jaar meer keuzevrijheid zullen hebben. Ongeveer één op de vijf antwoorden (20 antwoorden, 19 procent) voorziet een afname van de keuzevrijheid. In vergelijking met 2015 en 2017 zien we in 2019 een kleiner aandeel positieve antwoorden. In 2015 had geen enkele respondent de verwachting dat de keuzevrijheid beperkter zou worden, in 2017 en 2019 is dit bij circa één op de vijf antwoorden het geval. Wanneer we kijken naar de verschillende groepen zien we onder Vooroorlogse Sinti en Vooroorlogse Roma een kleiner percentage respondenten dat een vergroting van de vrijheid verwacht. Ook hier geldt dat het om een klein aantal respondenten gaat. De verschillen moeten daarom met de nodige voorzichtigheid geïnterpreteerd worden.

Het beeld uit de enquête zien we ook enigszins terugkomen in de interviews. Respondenten vinden het lastig om uitspraken te doen over de toekomstige ontwikkelingen omtrent keuzevrijheid. Professionals zijn onzeker over de toekomst, evenals Roma en Sinti zelf. Beiden hopen wel dat het aantal jongeren dat onderwijs volgt, blijft stijgen. Dit zou kunnen leiden tot meer autonomie voor de jonge generatie Roma en Sinti. Deze potentiële verandering omtrent zelfbeschikking zal volgens een aantal respondenten vooral voor meisjes veel betekenen voor de invulling van hun leven.

Keuzevrijheid

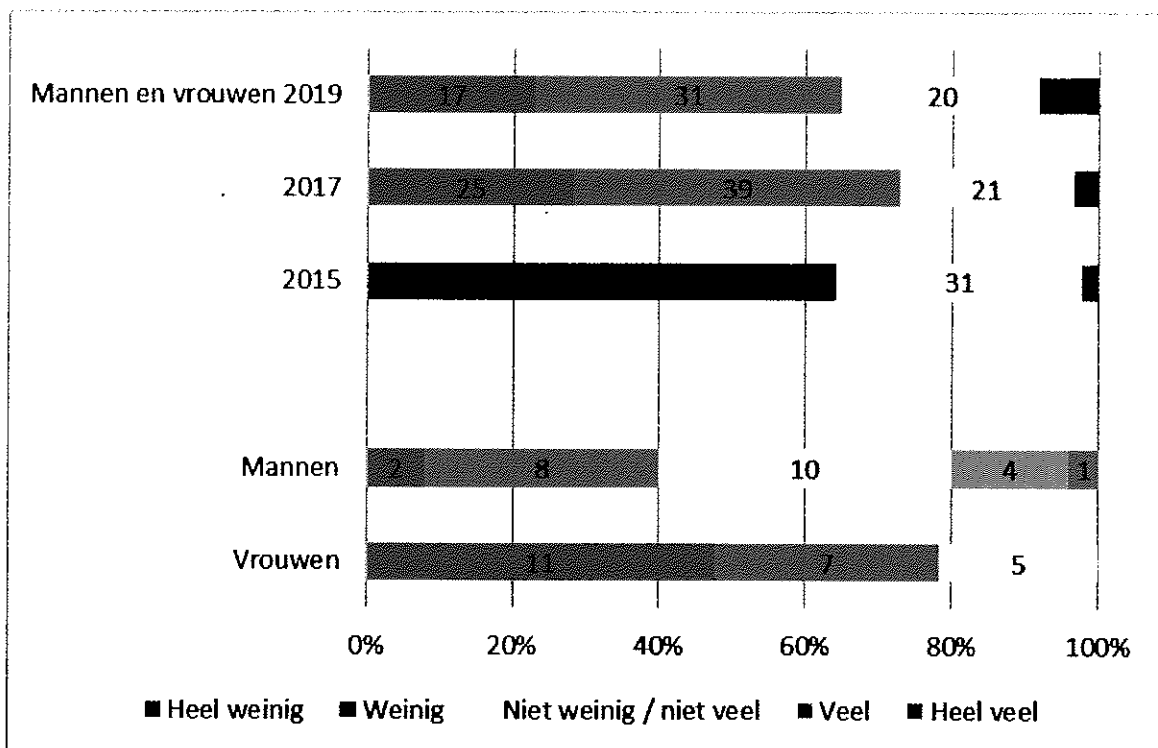
Andere professionals zijn minder positief gestemd over de toekomstverwachtingen. Zij verwachten dat de traditionele rolpatronen en man/vrouw verhoudingen in de huidige generatie nog niet gaan veranderen. De sterke groepsdruk en gesloten cultuur die in veel gemeenschappen bestaat, leiden ertoe dat het ook voor degenen die het graag willen, lastig is het anders te doen. Het veranderen van een degelijk onderdeel van de cultuur zal volgens deze respondenten (wellicht) over enkele generaties plaatsvinden en zeker niet binnen vijf jaar.

7.2 Keuzevrijheid: verdiepende analyse

In deze paragraaf wordt dieper ingegaan op de keuzevrijheid van (jonge) Roma en Sinti om hun leven in te richten waarop zij dat zelf willen. Er wordt onder andere ingegaan op mogelijke verschillen tussen jongens en meisjes, de keuzevrijheid op het gebied van partnerkeuze en emancipatie. Hierbij worden data uit de interviews en de enquête gebruikt.

Verschillen jongens en meisjes

De deelnemers aan de enquête is gevraagd in hoeverre zij van mening zijn dat er een verschil bestaat in de keuzevrijheid tussen mannen en vrouwen met een Roma of Sinti achtergrond. In figuur 7.4 zijn de totalen voor alle groepen weergegeven, uitgesplitst naar geslacht.

Figuur 7.4: Hoeveel vrijheid hebben Roma/Sinti om zonder druk van de directe omgeving hun eigen leven in te richten? (Totaal groepen, naar geslacht)
Bron: Risbo (eigen bewerking)

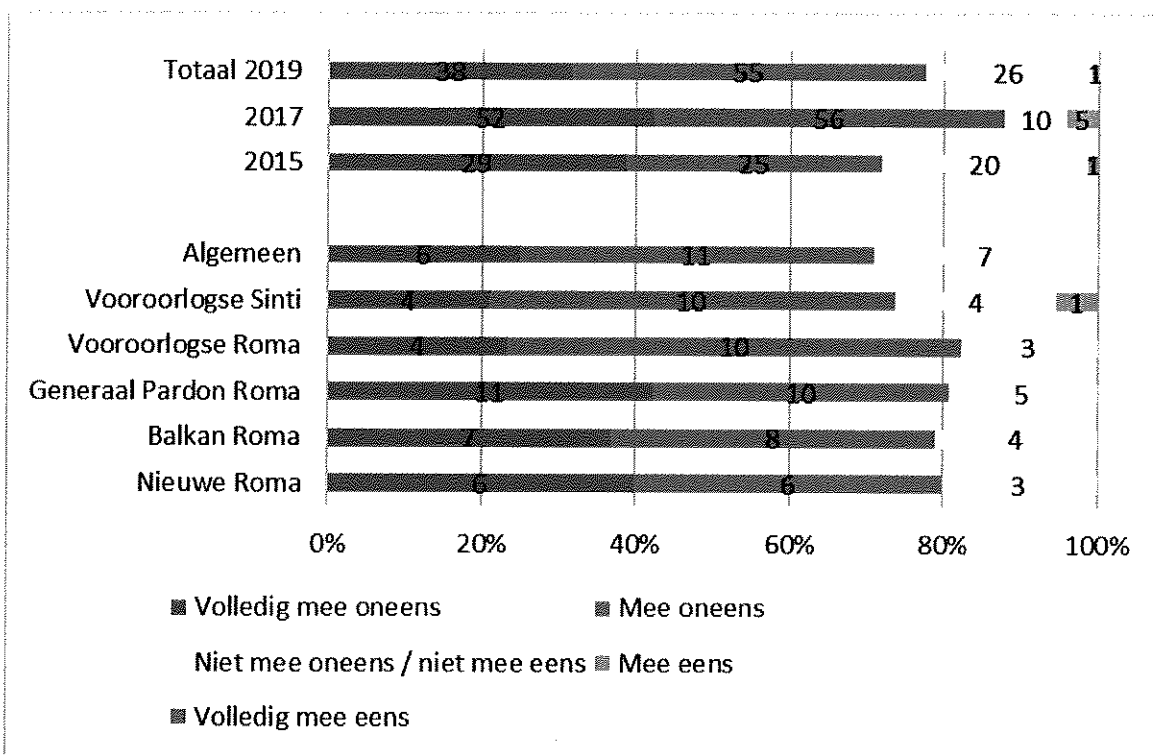
De uitkomsten laten zien dat bijna twee derde van de antwoorden duidt op een (zeer) beperkte keuzevrijheid voor Roma en Sinti (48 antwoorden, 65 procent).¹ Het aandeel positieve antwoorden is zeer beperkt. Zes antwoorden wijzen op een (grote) mate van keuzevrijheid (8 procent). Wanneer we kijken naar de verschillen tussen de antwoorden op deze vraag met eerdere jaargangen dan zien we dat het beeld in 2019 grotendeels overeenkomt met dat in 2015. We zien daarbij een kleine toename van positieve antwoorden.

Aan de respondenten is dezelfde vraag voorgelegd maar dan specifiek voor mannen en vrouwen. We zien dat de vraag zeer verschillend is beantwoord. Respondenten zijn van mening dat vrouwen een (veel) beperktere keuzevrijheid hebben dan mannen. Bijna 80 procent van de respondenten is van mening dat vrouwen heel weinig tot weinig keuzevrijheid genieten (18 antwoorden, 78 procent). Dit is een groot verschil met de mannen waarbij een minderheid 'heel weinig' of 'weinig' antwoordt (10 antwoorden, 40 procent). Een even groot deel beantwoordt de vraag met betrekking tot mannen neutraal (10 antwoorden, 40 procent).

Het beeld uit de enquête wordt grotendeels bevestigd tijdens de interviews. Zowel Roma en Sinti zelf als professionals geven aan dat Roma- en Sinti-kinderen beschermd worden opgevoed. Dit uit zich bijvoorbeeld in het niet (buiten) mogen spelen met (burger)kinderen van het andere geslacht vanaf een bepaalde leeftijd (meestal ca. 10 tot 12 jaar). Verder wordt door professionals, Roma en Sinti het brengen en halen naar school tijdens de gehele onderwijsperiode als voorbeeld aangehaald. Ook wanneer de kinderen, voornamelijk meisjes, vanwege schooladvies naar een school buiten de gemeente moeten gaan, wordt dit vaak niet gedaan. Ouders kunnen hun dochters dan namelijk niet meer beschermen tegen invloeden van de, in hun ogen, gevaarlijke burgermaatschappij. Binnen de cultuur wordt met name de maagdelijkheid van meisjes intensief beschermd. Het niet kunnen garanderen van de maagdelijkheid kan grote gevolgen hebben voor de (huwelijks)positie binnen de gemeenschap. Volgens Roma, Sinti en professionals kan dit tot gevolg hebben dat meisjes op een middelbare school terecht komen waar zij een onderwijsniveau volgen dat lager ligt dan dat zij daadwerkelijk geadviseerd krijgen. Dit lijkt minder te gelden voor jongens. Zij mogen veelal wel verder reizen om naar school te gaan. Jongens genieten tevens ook meer vrijheid op het gebied van arbeid dan meisjes volgens een aantal professionals. Het komt echter vaak voor dat jongens op een bepaalde leeftijd volwassen worden geacht waarmee verwacht wordt dat zij gaan bijdragen aan het inkomen. Dit moment valt vaak in de schoolgaande leeftijd en kan tot gevolg hebben dat jongens stoppen met hun opleiding. In die zin zijn veel jongens ook beperkt in hun keuzevrijheid en bestaat er voor hen ook een sterke verwachting om te voldoen aan het rollenpatroon.

Om een beter beeld te krijgen van de verschillen in keuzevrijheid tussen mannen en vrouwen, is aan de deelnemers van de enquête ook gevraagd in hoeverre zij vinden dat vrouwen net zoveel vrijheid hebben als mannen (figuur 7.5).

¹ Respondenten konden deze vraag beantwoorden in het algemeen en/of specifiek voor mannen en vrouwen. Om deze reden telt de totaalcategorie 'mannen en vrouwen' meer antwoorden dan de afzonderlijke categorieën bij elkaar opgeteld. ² Wet schuldsanering natuurlijke personen

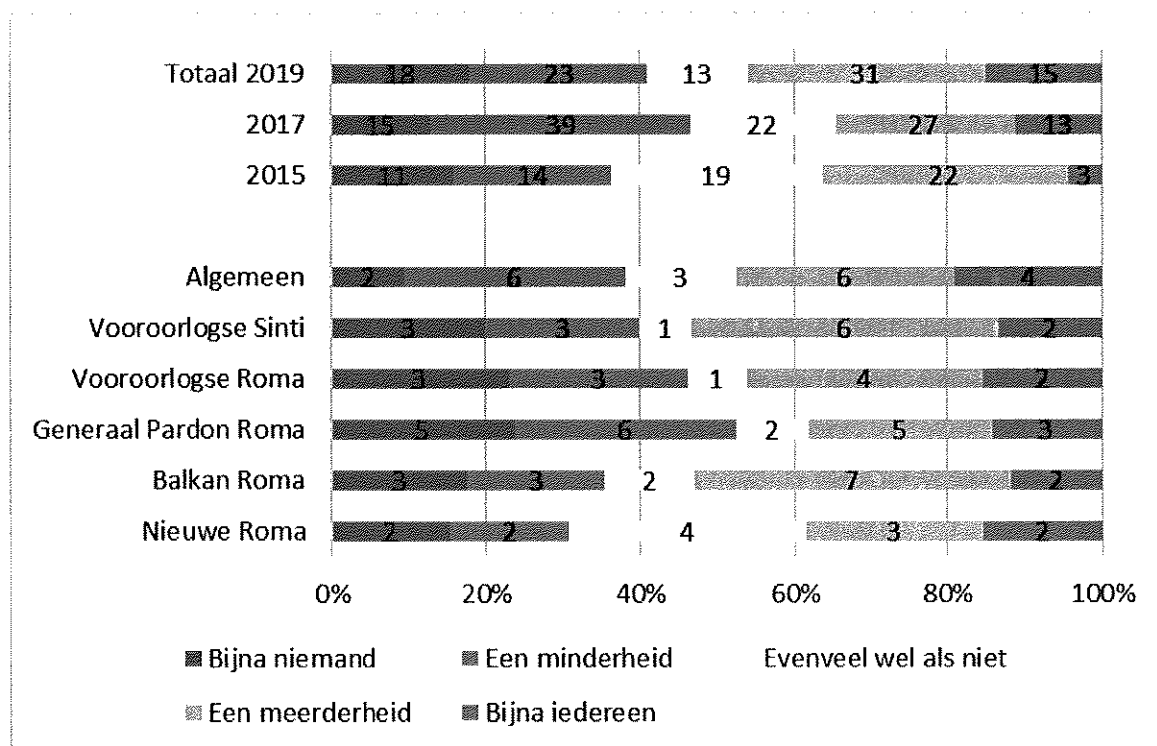
Figuur 7.5: In mijn gemeente hebben vrouwen van de Roma/Sinti gemeenschap net zoveel vrijheid om hun eigen leven in te richten als mannen van de Roma/Sinti gemeenschap.

Bron: Risbo (eigen bewerking)

Uit de resultaten blijkt dat een groot deel van de respondenten het '(volledig) oneens' is met de stelling. Bijna 80 procent van de antwoorden ontkracht de stelling (93 antwoorden, 78 procent). Slecht een enkeling beantwoordt de stelling bevestigend (1 antwoord, <1 procent). De overige antwoorden zijn neutraal (26 antwoorden, 22 procent). In vergelijking met 2017 worden er meer neutrale antwoorden gegeven. Voor elk van de onderscheiden groepen is een vergelijkbaar beeld te zien. In alle groepen geven de meeste antwoorden aan dat er verschillen zijn tussen mannen en vrouwen in de mate van vrijheid die ze hebben om hun eigen leven in te richten.

Dit sluit aan bij de eerder genoemde uitkomsten uit de interviews. Volgens een groot deel van de professionals lijken mannen vrijer opgevoed te worden dan vrouwen. Eén van de professionals benoemt dat meisjes geen keuzevrijheid hebben en moeten doen wat hen wordt opgedragen door de ouders. Een aantal professionals benadrukt echter dat van jongens ook bepaalde rolpatronen worden verwacht vanuit de cultuur. Zo kunnen zij niet altijd hun onderwijs afronden, omdat van hen verwacht wordt te gaan werken in het familiebedrijf.

Figuur 7.6 gaat vervolgens in op het belang dat door Roma en Sinti zelf werd gehecht aan het al dan niet zelf kunnen bepalen op welke manier zij hun leven inrichten.

Figuur 7.6: In mijn gemeente vinden Roma/Sinti het belangrijk dat zij zelf (individueel) kunnen bepalen hoe zij hun leven inrichten.

Bron: Risbo (eigen bewerking)

Bijna de helft van de antwoorden geeft aan dat 'een meerderheid' (31 antwoorden, 31 procent) of 'bijna iedereen' (15 antwoorden, 15 procent) het belangrijk zou vinden om zelf invulling te geven aan hun leven. Een groot deel van de antwoorden is negatief ten opzichte van de stelling (41 antwoorden, 41 procent). De overige antwoorden zijn neutraal (13 antwoorden, 13 procent). In vergelijking met 2017 is de stelling iets vaker positief beantwoord. Vaker dan in 2017 en in 2015 antwoordt men dat het belangrijk is om zelf inrichting te geven aan het eigen leven. Tussen de onderscheiden groepen is er wel een verschil. Bij de Nieuwe Roma en Generaal-Pardon Roma zijn er minder antwoorden die aangeven dat een meerderheid het belangrijk vindt om zelf te bepalen hoe zij hun leven inrichten.

Voor vrijwel alle Roma- en Sinti-groepen geldt dat er volgens traditionele rolpatronen wordt opgevoed. Door enkele Roma, Sinti en een groot aantal professionals wordt aangegeven dat meisjes van jongs af aan worden klaargemaakt voor het leven als huismoeder. Het voorbereiden op het krijgen van kinderen en het aanleren van vaardigheden zoals schoonmaken, koken en verzorgen zijn prioriteit. Professionals benoemen dat school daarmee op een tweede plek komt te staan voor veel Roma- en Sinti-meisjes. Een professional constateert dat het lijkt alsof meisjes deze ideeën geïnternaliseerd hebben. Meisjes zouden dit leven "willen", omdat ze hiermee respect verdienen binnen hun gemeenschap. Door de omgeving wordt de meisjes van jongs af aan verteld dat zij door de buitenwereld niet geaccepteerd zullen worden, waardoor de drang naar acceptatie in de eigen gemeenschap groter wordt. Andere professionals vullen aan dat meisjes zich niet bewust zijn van andere mogelijkheden of kansen voor hun leven en hun lot als het ware accepteren. Een respondent vertelt over waarom meisjes stoppen met school en gaan helpen in de huishouding:

Keuzevrijheid

Ik denk dat het een stukje cultuur is en verwachting. Eigenlijk een soort van lot wat je hebt als meisje. En ik denk dat ze er enerzijds niet voor opkomen, maar misschien weten ze ook niet dat ze andere keuzes hebben. Dat ze dat gewoon ook begaan, dat ze dat gewoon accepteren.

R31

Wat betreft keuzevrijheid met betrekking tot partners lijkt er volgens Roma en Sinti zelf en professionals geen verschil te bestaan tussen jongens en meisjes. Een van de professionals geeft wel aan dat er een "scheve verhouding" bestaat tussen jongens en meisjes op seksueel gebied.

Ik merk gewoon dat jongens alle ruimte en vrijheid krijgen om op seksueel gebied te experimenteren, weliswaar niet met meisjes van hun eigen gemeenschap en dat meisjes echt heel angstvallig daarmee omgaan. R52

Hieronder wordt hier verder op ingegaan.

Partnerkeuze

De meeste gesproken Roma en Sinti geven aan dat jongens en meisjes vrij zijn in het kiezen van hun partner. Volgens Roma en Sinti zelf komt uithuwelijking nauwelijks meer voor. Indien zij aangeven dat er sprake is van huwelijksdwang dan speelt dit vaak bij andere groepen of gemeenschappen dan waar zij zelf toe behoren. Veel Roma en Sinti geven aan dat er een sterk stigma bestaat ten opzichte van uithuwelijking. Zij geven aan dat dit een hardnekkig beeld is waar zij niet mee geassocieerd willen worden. Indien dit nog voor zou komen, is het bij een zeer klein aantal conservatieve gemeenschappen, aldus de respondenten. Tegelijkertijd geven veel Roma- en Sinti-ouders eerlijk aan dat zij het liefst zien dat hun kind een partner vindt uit de eigen gemeenschap en/of cultuur. Deze ouders hebben vaak zelf geen slechte ervaringen met hun eigen huwelijk (of dat van hun ouders) en vinden het belangrijk dat de cultuur behouden blijft. Zo stelt één van de respondenten dat een partner binnen de gemeenschap de cultuur begrijpt en de regels naleeft, iets wat bij buitenstaanders niet het geval is. Een groot deel van de professionals betwijfelt de benoemde vrijheid in het kiezen van een partner. Zo vertelt een professional:

We hebben best wat vrouwen van achttien-, twintigjarige leeftijd, soms nog jonger, die aangeven tegen mensen die zij vertrouwen, zoals een wijkagent of hulpverlener, dat zij niet uitgehuwelijkt willen worden. Dat zij zelf hun eigen partner willen kiezen. R27

Deze signalen van professionals uit verschillende gemeenten staan in contrast met de verhalen van Roma en Sinti zelf. Hoewel professionals aangeven dat het lastig is om zicht te houden op de gesloten

Generaal-Pardon Roma: Marius

Marius vertelt dat hij en zijn gezin wat betreft keuzevrijheid al wat verder zijn dan andere Roma gezinnen in zijn omgeving, bijvoorbeeld wat betreft opleiding. Hij wil echter wel tot op een zekere hoogte invloed hebben op de invulling van het leven van zijn kinderen. Tot voor kort hadden hij en zijn vrouw besloten om hun oudste zoon vrij te laten in zijn partnerkeuze en hem eerst op zijn toekomst te laten focussen. Daar is wat verandering in gekomen toen de oudste zoon thuiskwam met een meisje met een andere achtergrond. "Het voelde toch wel vreemd dat mijn zoon met een ander soort meisje komt." Het liefst zien hij en zijn vrouw hun zoon met een Roma-meisje, "die kent onze cultuur, die kent de regels, die weet bijvoorbeeld dat je niet in een minirok bij ons binnen kan komen bijvoorbeeld". Marius en zijn vrouw hebben daarom besloten om bij hun andere kinderen meer invloed op de partnerkeuze uit te oefenen.

huwelijken, het gaat immers om informele huwelijken, hebben zij de indruk dat er sprake lijkt te zijn van een lichte daling in het aantal 'gedwongen' huwelijken. Desondanks komt dit nog steeds voor in een aantal gemeenten. Bij Sinti lijkt uithuwelijking vrijwel niet meer voor te komen, stellen de gesproken Sinti en professionals. Echter is er één professional die meent dat uithuwelijking binnen deze groep nog wel aan de orde is.

Volgens één van de bevroegde Roma wordt er bij uithuwelijking niet alleen waarde gehecht aan de partner, maar ook aan de familie waarmee een verband ontstaat. Aansluitend hierop noemt een professional uithuwelijking een soort "strategisch zakelijke verbintenis": introuwen bij bepaalde families kan ervoor zorgen dat een familie meer aanzien krijgt binnen de gemeenschap. Een andere professional stelt dat soms bij de geboorte al wordt bepaald welke kinderen later zullen gaan trouwen. Onderling zouden er in sommige gemeenschappen afspraken worden gemaakt over potentiële huwelijken vanwege familiebanden. Dit hoeft echter niet altijd een partner uit een in Nederland gevestigde familie te zijn. Professionals uit sommige gemeenten merken op dat zij met enige regelmaat te maken hebben met instroom van nieuwe (voornamelijk) Roma-vrouwen uit het buitenland. Vermoed wordt dat deze instromers naar Nederland zijn gekomen als onderdeel van een huwelijk. Een professional merkt op dat partners in het buitenland gezocht worden via familieconnecties, Facebook en dat vrijgezellenmarkten bestaan in het buitenland specifiek voor Roma, bijvoorbeeld in Bulgarije.

Een gesproken professional benoemt dat Roma-vrouwen als maagd het huwelijk in moeten gaan en dat dit wordt gecontroleerd door de wederzijdse ouders (moeder en schoonmoeders). Volgens deze professional wordt er onder Roma-jongeren steeds meer geëxperimenteerd op seksueel gebied, wat betekent dat meisjes soms geen maagd meer zijn wanneer zij het huwelijk in gaan. Mocht de schoonfamilie dit ontdekken, worden de Roma-meisjes weer naar de eigen familie gebracht.

Ook het betalen van een bruidsschat, een belangrijk onderdeel van traditionele culturele huwelijken, is soms nog aan de orde volgens een aantal professionals en een enkele Roma. Eén van de geïnterviewde Roma vertelt dat de bruidsschat aantoont dat de (familie van) de bruidegom de dochter kan onderhouden en het betalen van geld zorgt ervoor dat iemand zogezegd "zuiniger" met de vrouw om gaat.

We hebben laatst een discussie gehad met traditionele Roma en daar hadden we het over dat zij bruidsschatten vragen voor hun dochters. En ik zeg tegen hem, vind je dat dan niet raar? Want eigenlijk als jij mij nou zegt, als je je auto verkoopt dan is die auto van mij. Dan mag ik daarmee doen en laten wat ik wil. Maar als ik je auto 'leen' dan moet ik toch een stuk voorzichtiger zijn. Het antwoord wat ik [van hem] terugkreeg is: nee dat is helemaal niet zo, want als jij iets gratis krijgt [.] ben je er niet zuinig op. R20

Volgens een professional moet de bruidsschat door de vrouw worden terugverdiend. In andere woorden: de vrouw moet laten zien dat zij het geld waard was door gehoorzaam te zijn, te zorgen voor de familie en het huishouden te doen. Hoewel het in absolute zin om kleine aantallen gaat, lijkt het betalen van een bruidsschat in sommige gemeenschappen nog voor te komen. Het gaat hierbij om de zeer traditionele Roma-gemeenschappen. Door veel andere Roma (en Sinti) wordt dit echter als achterhaald en ouderwets beschouwd. Een Roma behorende tot de Generaal-Pardon groep vertelt in een interview liever cadeaus of geld aan de kinderen te geven wanneer zij trouwen dan een bruidsschat te ontvangen

of te betalen. Dit is een gedachte die niet altijd positief wordt ontvangen door de gemeenschap. Zo vult de betreffende respondent aan wat voor reacties hij vanuit de gemeenschap hierop krijgt:

Veel zeggen jullie zijn gek. Jullie zijn vernederlandst. Jullie verpesten onze dochters hiermee. Die worden dan boos. R28

De verhalen van de respondenten over gedwongen huwelijken staan in contrast met de constatering van een groot deel van de gesproken Roma, Sinti en enkele professionals dat gemengde relaties en huwelijken steeds meer lijken voor te komen. Ook benoemt een professional dat er relatief meer scheidingen lijken te zijn onder Roma en Sinti, vooral bij gemengde huwelijken. De oorzaak van de scheiding ligt veelal bij de eisen die het gezin (en de vrouw) stelt aan de man, waaraan hij niet kan voldoen. Het gaat hier vooral om huwelijken tussen Roma- of Sinti-mannen en burgervrouwen, aldus de betreffende respondent.

Vooraf jonge vrouwen lijken vaker hun partners te kiezen buiten de eigen gemeenschap. Door sommige professionals wordt dit signaal verklaard door de groeiende emancipatie onder Roma- en Sinti-vrouwen. In sommige gevallen is het echter de vraag in hoeverre dit ook de eigen wens is van deze vrouwen. De emancipatie van deze vrouwen kan ook tot een reactie van de gemeenschap leiden.

Emancipatie

Een veel gehoord geluid vanuit zowel Roma en Sinti als de professionals is dat vooral jonge vrouwen meer eigen keuzes lijken te maken. Zowel als het gaat om onderwijs en arbeid als partnerkeuze en het krijgen van kinderen. Hoewel er nog steeds een sterk rollenpatroon bestaat waarbij de vrouw wordt geacht thuis te blijven, voor de kinderen te zorgen en naar haar man te luisteren, zijn er in verschillende gemeenten voorbeelden van vrouwen die eigen keuzes maken. Zo vertellen professionals over jonge vrouwen die aangeven dat zij niet vroeg willen trouwen, meisjes die een opleiding volgen en vrouwen die de arbeidsmarkt betreden. De vrouwen die zich uitspreken over gewenste veranderingen in de keuzevrijheid van Roma en Sinti zijn veelal vrouwen die een (hogere) opleiding hebben genoten. Aan deze voorzichtig opkomende emancipatie kleven echter een aantal neveneffecten. Zo blijkt uit interviews met professionals dat jonge vrouwen met een diploma of een baan minder interessant worden gevonden door mannen. Eén van de respondenten legt dit uit:

Er zijn een aantal dames die echt aan de slag willen, die hebben het best wel moeilijk. Want als Romameisje is het de vraag van, ben je dan nog interessant voor een Roma-man daarin, omdat dat betekent dat je je ook niet in de hiërarchie zomaar meer onderwerpt. Dus dat idee van anders in de maatschappij staan, dat betekent ook dat jij anders in jouw eigen gemeenschap komt te staan. En dat kan een hele lastige zijn. R8

Tevens is het belangrijk dat de maagdelijkheid van de vrouwen voor het huwelijk gegarandeerd kan worden. Hoe ouder de vrouwen zijn, hoe groter de kans is (dat er geruchten ontstaan) dat zij geen maagd meer zijn, aldus een van de respondenten. In een van de gemeenten hebben deze emancipatie tot gevolg dat mannen steeds vaker vrouwen uit andere landen halen om mee te trouwen, zogeheten importbruiden. Voor de vrouwen betekent het hebben van een opleiding en werk ook dat zij pas op latere leeftijd aan een partner en kinderen willen beginnen. In de Roma-/Sinti-cultuur is een vrouw zonder man

en kinderen na haar vijftiende een zogenaemde "oude vrijster". Hierdoor heeft een van de gemeenten een aantal vrouwen van rond de vijftiende jaar zonder partner en kinderen, haalt een van de professionals aan. Dit betekent volgens een aantal professionals dat jonge vrouwen steeds vaker relaties aangaan met partners buiten de gemeenschap.

Een ander neveneffect van de emancipatie, benoemd door een aantal professionals, is dat vrouwen worden verstoten uit de gemeenschap vanwege het maken van eigen keuzes. Vrouwen worden geacht thuis te blijven, voor de kinderen te zorgen en niet te gaan werken. Mocht een vrouw toch willen gaan werken, mag dit pas wanneer de kinderen het huis uit zijn. Als vrouwen willen werken als de kinderen nog thuis wonen, dan verzetten ze zich tegen de gemeenschap.

Er zijn ook voorbeelden van Roma die een relatie aangaan met personen van hetzelfde geslacht. In sommige gemeenschappen lijkt dit redelijk geaccepteerd te worden, terwijl hierover in andere gemeenschappen conflicten ontstaan.

7.3 Conclusie

Op het gebied van keuzevrijheid bestaan er verschillende visies tussen de doelgroep(en) en de professionals die werkzaam zijn bij gemeenten of instanties. Ook zijn er aanzienlijke verschillen te bemerken tussen de doelgroepen wanneer het gaat om de vrijheid die Roma en Sinti ervaren om hun eigen leven in te richten zoals zij dat willen. In het algemeen beoordelen de respondenten de keuzevrijheid van Roma en Sinti als beperkt. Volgens professionals en enkele Roma en Sinti speelt groepsdruk en opvoeding volgens een traditioneel verwachtings- en rollenpatroon hierbij een belangrijke rol. Roma en Sinti geven zelf aan dat jongeren relatief jong trouwen, maar dit uit eigen wil doen. Een deel van de professionals betwijfelt de mate van vrijheid wat betreft partnerkeuze. Zij hebben het idee dat uithuwelijking nog steeds voor komt, voornamelijk bij traditionele gemeenschappen. Binnen de Sintigemeenschappen zou dit niet voor komen. Roma-respondenten geven aan dat uithuwelijking niet meer voor komt en een stigma is dat aan de groep blijft kleven.

Huwelijken worden veelal traditioneel gesloten, trouwen voor de Nederlandse wet komt nauwelijks voor. Meisjes lijken meer beschermd opgevoed te worden dan jongens. Meer vrijheid geven aan kinderen wordt veelal niet geaccepteerd door de gemeenschap, aldus enkele respondenten. Toch geven enkele bevraagde Roma en Sinti aan hun kinderen meer vrijheid te geven dan gebruikelijk is in de gemeenschap.

Sinds 2017 zijn er tevens meer Roma- en Sinti-stichtingen gekomen die zich inzetten voor verbetering van de positie van de eigen gemeenschap. Ook voor deze stichtingen blijkt het vaak moeilijk om resultaten te boeken. Deze personen hebben moeite om hun hulp geaccepteerd te krijgen en worden als verrader gezien in de gemeenschap, omdat zij de leefwijze zouden willen veranderen.

In een aantal gemeenten geven zowel professionals als de doelgroep aan dat jongeren steeds mondiger worden en hun eigen keuzes willen maken omtrent onderwijs, arbeid en partners. Tevens lijkt de huwelijksleeftijd langzaam te stijgen, wat door enkele respondenten verklaard wordt door de

mondigere jongeren en dat er langer naar school wordt gegaan. Ook wordt er door enkele respondenten een afname van het aantal gearrangeerde huwelijken benoemd.

Hoewel een aantal professionals aangeeft dat voornamelijk Roma- en Sinti-vrouwen geen gelijke kansen krijgen als het gaat om het invullen van hun eigen leven, wordt er in andere gemeenten melding gemaakt van jonge vrouwen die wel hun eigen keuzes proberen te maken. Hier gaat het vooral om vrouwen die (middelbaar) onderwijs genoten hebben. Echter kan het maken van eigen keuzes verwijdering uit de gemeenschap of een gebrek aan partner tot gevolg hebben.

Het merendeel van de respondenten verwacht niet dat er veel zal veranderen omtrent keuzevrijheid in de komende vijf jaar. Toch hoopt een aantal respondenten dat het aantal jongeren dat onderwijs volgt zal blijven stijgen, wat positief kan zijn voor hun autonomie en zelfbeschikking.

Hoofdstuk 8 Contact met de (lokale) overheid

Net zoals bij eerdere metingen is ook in 2019 onderzoek gedaan naar de contacten tussen de lokale overheid en Roma en Sinti. Hierbij is dezelfde opzet gehanteerd als bij de eerste en tweede vervolgmeting. Respondenten is zowel via een online vragenlijst als via interviews gevraagd naar de huidige stand van zaken, ontwikkelingen en toekomstverwachtingen met betrekking tot dit onderwerp. In paragraaf 8.1 worden de actuele situatie, de ontwikkeling sinds 2017 en de toekomstverwachting besproken. In paragraaf 8.2 wordt verdiepende informatie gegeven. Elke paragraaf bestaat uit een combinatie van data uit de enquête aangevuld met data uit de interviews.

Eerdere metingen

In de nulmeting van de Monitor Sociale Inclusie werd geconcludeerd dat de contacten tussen enerzijds de overheid en anderzijds de Roma- en Sinti-gemeenschappen niet altijd even soepel verliepen. Veel Roma en Sinti zouden het gevoel hebben dat mensen van 'buiten' niet naar hen willen luisteren. Richting de overheid en de maatschappelijke organisaties bestond een gevoel van wantrouwen en ervoer men regelmatig niet gehoord te worden. Gemeenten en professionals ervoeren op hun beurt de Roma en Sinti vaak als erg gesloten. Er was veel tijd nodig om tot contact te komen. Tijdens de eerste vervolgmeting werd een voornamelijk positieve ontwikkeling waargenomen. Geconcludeerd werd dat Roma en Sinti steeds meer contact hadden met de (lokale) overheid en dat er meer beweging vanuit de Roma en Sinti ontstond om de positie te verbeteren. Er zouden meer zelforganisaties en stichtingen zijn opgestart waarin men zelf actie onderneemt om de positie te verbeteren. Tegelijkertijd deden gemeenten meer hun best om een relatie op te bouwen. Desondanks gaven veel professionals nog aan centrale aanspreekpunten binnen de Roma en Sinti gemeenschappen te missen. Ook het contact met de landelijke overheid leek iets te zijn verbeterd.

In 2017 kwam een wisselend beeld naar voren. Over het algemeen werd aangegeven dat er een grote mate van wantrouwen bestond vanuit de Roma en Sinti richting de overheid en instanties, vaak ingegeven vanuit het verleden. In de gemeenten waar professionals relatief positief oordeelden over het contact met Roma of Sinti, waren zij vaak al jaren intensief bezig met de gemeenschap. Zij hadden een vertrouwensband opgebouwd en waren een bekend gezicht in de gemeenschap. In de gemeenten waar weinig of slecht contact was met de gemeenschappen gaf men aan dat het lastig is om woordvoerders of intermediairs te vinden, was er vaak sprake van een minder goedlopende ketenaanpak en bestond het beeld dat de Roma en Sinti geen behoefte hadden aan contact. Een groot deel van de Roma en Sinti stond negatief ten opzichte van de relatie met de (lokale) overheid. Zij voelden zich vaak niet serieus genomen en geen volwaardige gesprekspartner. Sommigen van hen gaven aan het gevoel te hebben gebruikt te worden voor informatie maar hier niets voor terug te krijgen. Tot slot werd geconcludeerd dat het contact tussen Nieuwe Roma en de overheid vaak zeer beperkt bleef.

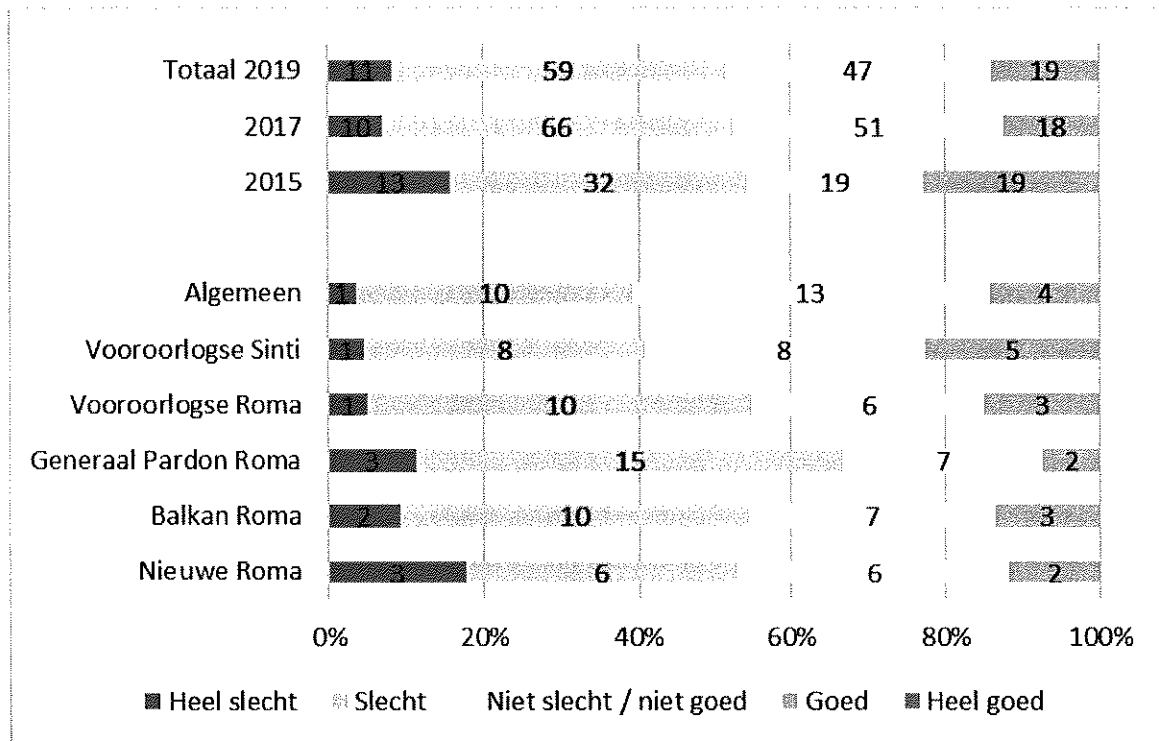
Literatuur met betrekking tot contacten tussen overheid en gemeenschappen sinds 2017

Er zijn sinds 2017 geen publicaties verschenen met betrekking tot het thema 'contact met de (lokale) overheid'.

8.1 Contact met de (lokale) overheid: actuele situatie, ontwikkeling en verwachting

Huidige situatie

In figuur 8.1 zijn de antwoorden van de deelnemers aan de enquête weergegeven op de vraag over de relatie tussen Roma en Sinti en de (lokale) overheid.

Figuur 8.1: Hoe is het naar uw mening gesteld met de relatie van Roma/Sinti met de (lokale) overheid?
Bron: Risbo (eigen bewerking)

Ongeveer de helft van de antwoorden duidt erop dat er sprake is van een slechte relatie tussen de overheid en Roma en Sinti. Een klein deel zegt dat de relatie 'heel slecht' is (11 antwoorden, 8 procent), een aanzienlijk deel vindt de relatie 'slecht' (59 antwoorden, 43 procent). Iets meer dan een derde van de antwoorden is neutraal (47 antwoorden, 35 procent). Een klein deel van de antwoorden wijst op een goede relatie tussen de (lokale) overheid en Roma en Sinti (19 antwoorden, 14 procent). Geen enkele respondent heeft 'heel goed' geantwoord. De beoordeling van de relatie met de lokale overheid is vergelijkbaar met de beoordeling in 2017. Onder de verschillende groepen zijn kleine verschillen zichtbaar. Bij de Vooroorlogse Sinti vindt een minderheid dat er een slechte relatie is met de overheid, van de Generaal-Pardon Roma wordt de relatie met de overheid relatief vaak als slecht beoordeeld.

Uit de interviews ontstaat, net als in voorgaande metingen, een diffuus beeld. Grofweg kan een tweedeling gemaakt worden tussen professionals die aangeven dat er (enig) contact is en professionals die aangeven dat er geen contact bestaat. De professionals die benoemen dat er sprake is van contact geven veelal aan dat er relatief veel nieuwe stichtingen zijn ontstaan, dat de gemeenschappen de weg naar de (semi-)overheid weten te weten en dat sprake is van een voorzichtige vertrouwensband. Ook in deze gemeenten blijven het contact en vertrouwen echter broos. Verschillende professionals geven aan dat in hun gemeente de Roma en/of Sinti niet anders behandeld worden dan andere burgers. Indien de Roma of Sinti iets met de gemeente van doen hebben dan dienen zij zich te melden bij de gemeentelijke instanties, net zoals andere burgers. Sommige professionals vinden dit een goede ontwikkeling. Zij hekelen dat de Roma of Sinti altijd anders behandeld worden en als aparte groep besproken worden. In hun ogen werkt dit stigmatiserend. Een ander deel van de professionals is van mening dat de problematiek zo hardnekkig is en zo sterk samenhangt met de achtergrond van de groep dat zij betwijfelen of generiek beleid effect zal hebben op deze groepen.

De contacten tussen de (lokale) overheid en de Roma en Sinti zijn veelal gericht op de woonomstandigheden (met name bij Sinti), participatie aan onderwijs, herdenkingen en toeleiding naar arbeid. Tegelijkertijd wordt aangegeven dat hoewel er nu sprake is van contact, dit nooit helemaal in wederzijds vertrouwen plaatsvindt. Verschillende professionals zijn van mening dat Roma en Sinti de weg naar de overheid weten te vinden wanneer zij er zelf voordeel uit kunnen halen.

Tot slot komt uit een aantal gesprekken naar voren dat wanneer er sprake is van een formele (subsidie)relatie dit niet altijd naar tevredenheid verloopt. In meerdere gemeenten wordt melding gemaakt van subsidierelaties die geschonden zijn en waar geld onjuist is besteed of uitgaven die niet verantwoord kunnen worden. Een professional geeft hier als verklaring voor dat de Roma en Sinti cultuur in de eerste plaats een orale cultuur is. Veel personen behorende tot de doelgroep hebben geen ervaring met het doen van subsidieaanvragen of -verantwoordingen. In verschillende gemeenten heeft dit ertoe geleid dat in het verleden subsidies zijn vergeven, maar dat deze uiteindelijk weer zijn stopgezet of niet zijn gecontinueerd.

In een ander deel van de gemeenten blijft contact met de doelgroepen problematisch. Deze professionals benoemen dat de lokale gemeenschap(en) versplinterd en gesloten zijn en dat het ontbreekt aan wederzijds vertrouwen. In veel van deze gemeenten is sprake van sterk gefragmenteerde gemeenschappen. Dit is met name het geval wanneer Roma en/of Sinti verspreid over de gemeente in verschillende woonwagencentra wonen. Hoewel deze groepen vaak als één gemeenschap worden beschouwd, is dit in de praktijk niet het geval. Tevens geven professionals aan te maken te hebben met zeer gesloten gemeenschappen die zeer wantrouwend tegenover de overheid staan. In veel van deze gevallen wordt gerefereerd aan het verleden waarbij Roma en Sinti zich verraden voelen door de overheid. Een veel gebruikt voorbeeld hiervan betreft de vervolging van deze groepen tijdens de Tweede

Wereldoorlog en de rol die de Nederlandse overheid daarbij speelde. Ook nu nog wordt de overheid door deze groepen beschouwd als een vijandige instantie die de levensvrijheid en -wijze wil beperken.

Veel Roma bestempelen het contact met de (lokale) overheid vaak als slecht. Zij geven aan dat er wel contact is maar dat dit niet tot acties leidt of in hun ogen enkel dient om de groepen in kaart te brengen of repressief beleid te voeren. Veel van de Roma en Sinti respondenten geven aan geen vertrouwen (meer) te hebben in de beloftes van de (lokale) overheid. Zij geven aan dat er in het verleden veel beloofd is, maar dat hier weinig van is waargemaakt. Een aantal Roma-respondenten geeft aan de indruk te hebben dat de gemeente veel subsidie ontvangt van het Rijk om de positie van Roma te verbeteren, maar dat dit geld niet ten goede komt aan de gemeenschappen.

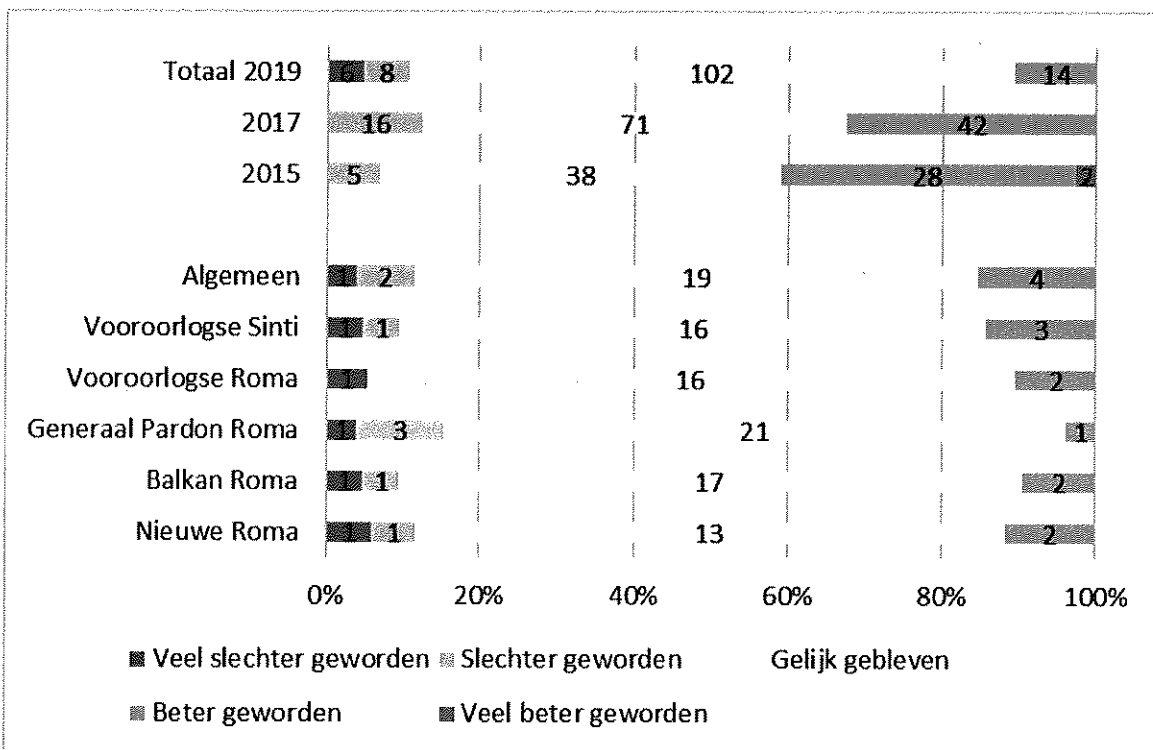
Veel Roma bestempelen het contact met de lokale overheid als slecht. Zij geven aan het gevoel te hebben dat er sprake is van vooroordelen en vooringenomenheid. Deze Roma hebben het gevoel niet serieus genomen te worden en hebben de indruk dat hun plannen en initiatieven al negatief beoordeeld worden voordat ernaar gekeken is. Hoewel Sinti ook zeer kritisch zijn over de contacten tussen de overheid en de gemeenschap lijken zij iets positiever gestemd. Veel van hen hebben de indruk dat er met name op het gebied van de standplaatsen inzet wordt gepleegd vanuit de overheid. Wel plaatsen veel Sinti de kanttekening dat zij nog moeten zien of de beloften op dit vlak ook daadwerkelijk tot actie zullen leiden. Contacten tussen Nieuwe Roma en de (lokale) overheid lijken net zoals in voorgaande jaren nog steeds zeer beperkt. Veel Nieuwe Roma zijn in de eerste plaats bezig om in hun inkomen te voorzien. Daarnaast zijn zij vaak mobieler, leven meer verspreid, minder binnen een gesloten gemeenschap en kunnen minder aanspraak maken op voorzieningen dan andere Roma en Sinti vanwege hun vaak korte verblijfsduur in Nederland.

Sinti: Nadino

Nadino is positief over een specifieke verandering, zeker sinds 2015. "In de afgelopen jaren heb ik veel personen zien verschijnen die actief zijn geworden in hun gemeente op allerlei gebied. Dat vind ik erg positief. Ze zijn actief voor hun woonwagens, op standplaatsen/ huisvesting, bij herdenkingen, met muziek en erfgoed. Wel zou ik graag meer de verbinding tussen die personen zien. Je hebt eigenlijk speciaal mensen nodig die die verbinding landelijk weten te leggen tussen al die plaatselijk actieve personen. Daar zit nog een gat tussen. Ik heb vanuit de muziek en educatie altijd die verbinding proberen te leggen, tussen Sinti en Roma, binnen de Sinti gemeenschap, met burgers, ik heb dat altijd belangrijk gevonden".

Ontwikkeling van het contact met de (lokale) overheid sinds 2017

Figuur 8.2 heeft betrekking op de ontwikkeling van de relatie van Roma en Sinti met de (lokale) overheid sinds 2017.

Figuur 8.2: Hoe beoordeelt u de ontwikkeling van de relatie van Roma/Sinti met de (lokale) overheid sinds 2017?
Bron: Risbo (eigen bewerking)

Wanneer we kijken naar de ontwikkeling in de afgelopen twee jaar dan zien we dat het grootste deel van de antwoorden neutraal is. De relatie tussen Roma en Sinti en de overheid zou grotendeels gelijk zijn gebleven (102 antwoorden, 78 procent). Daarnaast zien we een klein deel van de antwoorden waaruit een verbetering in de relatie blijkt (14 antwoorden, 11 procent). Acht van de antwoorden geven aan dat de relatie verslechterd is (8 antwoorden, 6 procent). Een beperkt deel van de antwoorden geeft aan dat de relatie met de lokale overheid 'veel slechter geworden' is (6 antwoorden 5 procent). In vergelijking met 2017 is de ontwikkeling minder vaak positief en vaker als neutraal beoordeeld. Er zijn geen noemenswaardige verschillen tussen de onderscheiden groepen.

Door de respondenten wordt de ontwikkeling binnen dit thema wisselend beoordeeld. Een deel van de professionals vindt dat er afgelopen twee jaar een positieve ontwikkeling heeft plaatsgevonden. Zij benoemen dat er veel stichtingen zijn bijgekomen, dat er meer initiatieven zijn ontstaan vanuit de gemeenschappen en dat er relatief veel contact is. Dit is een trend die ook in de voorgaande metingen werd benoemd. Sommige respondenten vermoeden dat dit deels komt doordat stichtingen vanuit de subsidieregeling in het kader van de herstelgelden aanspraak kunnen maken op geld wanneer dat ingezet wordt ter verbetering van de positie van Roma en/of Sinti. Daarnaast wordt vaak benoemd dat er de afgelopen jaren meer intermediairs actief zijn geworden. Tegelijkertijd zijn er professionals die aangeven dat de mate van contact onveranderd is. Er zijn zeer weinig professionals die aangeven dat

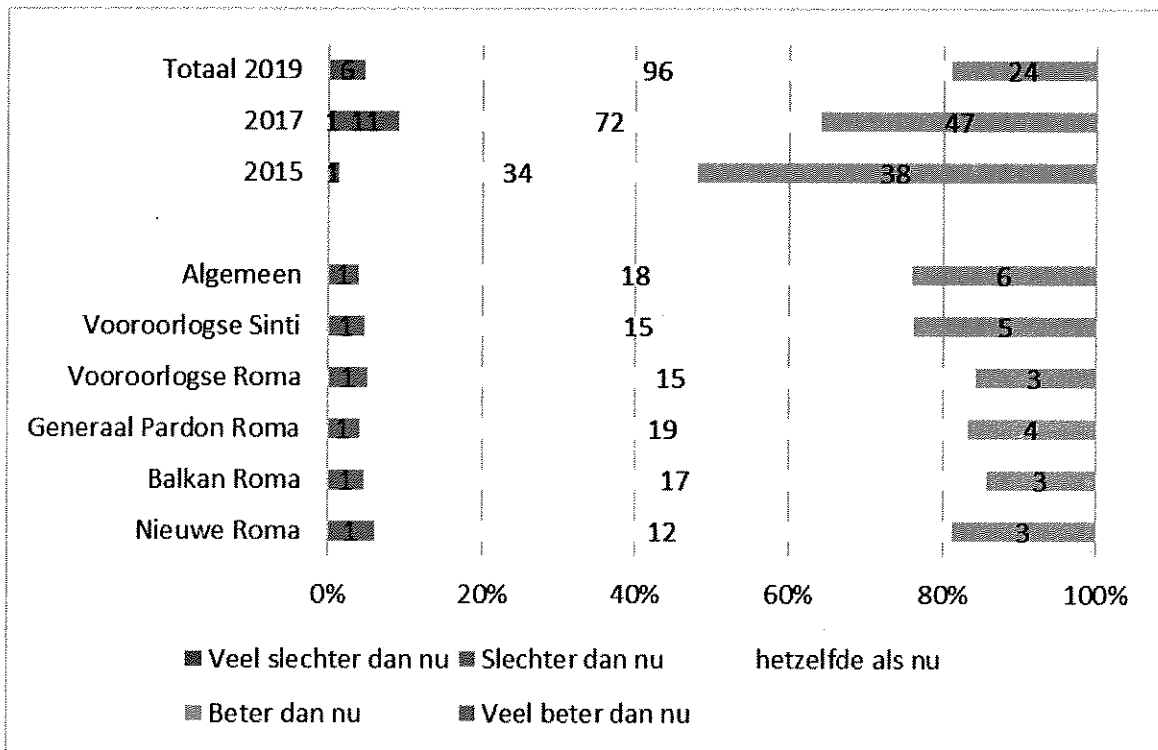
het contact is verslechterd. De gemeenten waar het contact veelal onveranderd gebleven is, betreft gemeenten waar vaak überhaupt weinig contact met de doelgroep bestaat. Dit is overeenkomstig met de tweede vervolgmeting (2017). Tot slot zijn er enkele respondenten van mening dat de situatie verslechterd is. Zij geven aan dat de (landelijke) overlegstructuren die tijdens de proeftuinperiode zijn opgetuigd zijn afgeschaft of in afgezwakte vorm zijn voortgezet.

In de gemeenten waar men positief is over de ontwikkeling van het contact met de gemeenschappen, hebben vaak geen grote veranderingen in de fysieke omgeving plaatsgevonden. In deze gemeenten is de afgelopen twee jaar gewerkt om de bestaande contacten te continueren en het vertrouwen verder uit te bouwen. Een punt waarop meer contact lijkt te zijn ontstaan, betreft de huisvesting. Met name in gemeenten waar Sinti (en in mindere mate Roma) woonachtig zijn in woonwagencentra, is er vaak een dialoog ontstaan. In sommige gemeenten heeft dit betrekking op het onderhoud en de staat van de woonwagencentra, terwijl het op andere plekken gaat over uitbreiding van het aantal standplaatsen. Het verschijnen van verschillende publicaties hierover (waaronder het rapport van de nationale ombudsman, college voor de rechten van de mens en het beleidskader gericht woonwagen- en standplaatsen) lijken hierop van invloed te zijn geweest.

Vanuit de doelgroep wordt door een aantal Sinti-respondenten de ontwikkeling van de afgelopen twee jaar voorzichtig positief genoemd. Dit lijkt in veel gevallen samen te hangen met de dialoog over de standplaatsen die in sommige gemeenten op gang is gekomen. Eén Sinti heeft ervaren dat de afgelopen twee jaar veel belangenbehartigers namens de doelgroep samenwerking hebben gezocht met de doelgroep. Nagenoeg alle Roma-respondenten zijn van mening dat het contact met de (lokale) overheid de afgelopen twee jaar is verslechterd. Roma uit verschillende gemeenten geven aan het zat te zijn en niet meer te willen samenwerken met de overheid. In hun ogen wil de overheid alleen praten, maar onderneemt ze geen actie. In sommige andere gemeenten wordt benoemd dat cruciale personen zijn weggevallen waardoor de contacten verslechterd zijn. Nog steeds is het zo dat contacten tussen gemeenten en de doelgroep vaak sterk afhankelijk zijn van enkele personen. Enkele Roma zijn van mening dat er een positieve ontwikkeling heeft plaatsgevonden. Roma zouden nu meer vertegenwoordigd zijn en vaker door de overheid betrokken worden bij besluitvorming, bijvoorbeeld via raden en adviescommissies.

Verwachtingen voor de toekomst

Figuur 8.3 gaat in op de toekomstverwachting van deelnemers aan de enquête met betrekking tot de relatie tussen Roma/Sinti en de (lokale) overheid.

Figuur 8.3: Hoe verwacht u dat de relatie van Roma/Sinti met de (lokale) overheid over 5 jaar zal zijn?
Bron: Risbo (eigen bewerking)

Ook bij deze vraag is het grootste deel van de antwoorden neutraal. Drie kwart van de antwoorden geeft aan dat de relatie met de lokale overheid over vijf jaar hetzelfde zal zijn als nu (96 antwoorden, 76 procent). Een vijfde deel van de antwoorden duidt op een positieve toekomstverwachting (24 antwoorden, 19 procent). Een klein deel verwacht een verslechtering van de relatie (6 antwoorden, 5 procent). In vergelijking met de voorgaande metingen valt de grote afname van het aandeel positieve antwoorden op. De verwachting is voor de verschillende groepen vergelijkbaar. Voor elke groep ziet het overgrote deel geen verandering in de relatie met de lokale overheid.

Al een aantal jaar komt uit de metingen naar voren dat er verschillen bestaan tussen de mate van contact tussen de gemeenschappen, gemeenten en overheid. In deze derde vervolgmeting is dit niet anders. Een verschil met de voorgaande meting lijkt dat respondenten vaak minder positieve verwachtingen hebben over de toekomst ten opzichte van twee jaar geleden. Professionals verwachten vaker dat het beeld over vijf jaar hetzelfde zal zijn als nu. Dit lijkt met name te gelden voor gemeenten in combinatie met Roma-gemeenschappen. Een reden hiervoor kan zijn dat vanuit een deel van de gemeenten minder tijd en middelen beschikbaar zijn voor deze groep. Dit geldt in het bijzonder voor de voormalige proeftuingemeenten. In deze gemeenten lijkt het slechts deels gelukt om de opbrengsten van de proeftuinen onder te brengen in het generieke beleid. Deze ontwikkeling werd in 2017 al voorspeld. Tegelijkertijd zien we dat men in veel van deze gemeenten bezig is om subsidie aan te vragen

om in 2020 intermediairs in te gaan zetten als bruggenbouwers tussen Roma en de lokale overheid/samenleving. Deze intermediairs (zelf met een Roma-achtergrond) worden ingezet om de onderwijsparticipatie verder te verbeteren. Zij hopen via deze regeling het contact met de gemeenschappen te verbeteren. Het contact met Nieuwe Roma blijft naar verwachting beperkt. Professionals verwachten dat personen uit deze groep moeilijk bereikbaar blijven. Wel bestaat de voorzichtige hoop dat naarmate zij hier langer zijn, zij zelf ook beter de weg naar de overheid weten te vinden.

In de gemeenten met Sinti-gemeenschappen zijn professionals voorzichtig positief gestemd. In deze gemeenten valt een lichte toename/intensivering van de contacten waar te nemen en de verwachting is dat dit in de toekomst verder versterkt zal worden. Een belangrijke reden hiervoor is de toenemende aandacht vanuit de gemeente voor het standplaatsenbeleid. We zien dat Sinti-respondenten vaak dezelfde voorzichtig positieve toekomstverwachting hebben. Vanuit zowel de gemeenten als de gemeenschappen blijkt echter dat het bestaande vertrouwen dun en broos is.

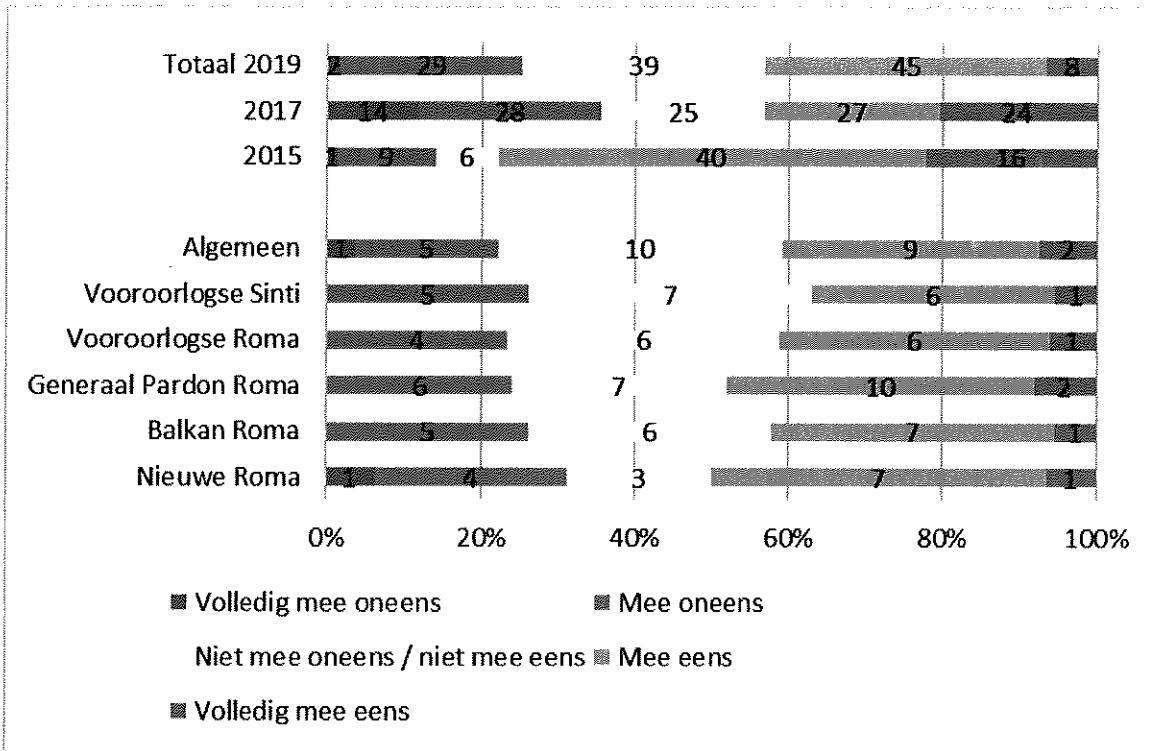
Veel Roma-respondenten hebben een negatieve toekomstverwachting. Verschillende Roma hebben aangegeven geen vertrouwen meer te hebben in de lokale overheid. Zij geven aan in de afgelopen jaren geprobeerd te hebben om contact met de overheid op te bouwen, maar dat dit niet tot resultaat geleid heeft. Deze respondenten hebben aangegeven in de toekomst niet meer met de overheid te willen samenwerken en zijn van mening dat zij als gemeenschap voor zichzelf moeten zorgen.

8.2 Contact met de (lokale) overheid: verdiepende analyse

In deze paragraaf wordt de ontwikkeling van en de relatie tussen Roma en Sinti en de (lokale) overheid verder geanalyseerd aan de hand van de interviews en enquête.

Relatie met lokale overheid vanuit Roma/Sinti

Aan de deelnemers aan de enquête is gevraagd in hoeverre zij van mening zijn dat er door de (lokale) overheid hard gewerkt wordt om contact te krijgen met Roma en Sinti (zie figuur 8.4).

Figuur 8.4: In mijn gemeente wordt er hard gewerkt door de (lokale) overheid om contact te krijgen met Roma/Sinti.
Bron: Risbo (eigen bewerking)

Uit figuur 8.4 komt naar voren dat de meningen verdeeld zijn over de inspanning van de lokale overheid. Een kwart is het er (volledig) mee oneens dat de gemeente hard werkt (31 antwoorden 26 procent), een op de drie antwoorden staat hier neutraal in (39 antwoorden 32 procent), ruim veertig procent vindt dat de gemeente hard werkt om contact te krijgen met de Roma en/of Sinti (53 antwoorden 44 procent). In vergelijking met 2017 zijn er minder negatieve antwoorden en meer neutrale antwoorden. Vergeleken met de antwoorden uit 2015 zien we dat de stelling, net zoals in 2017, in 2019 veel minder vaak positief is beantwoord. De grote mate van verdeeldheid onder respondenten zien we ook terug wanneer we kijken naar de verschillende onderscheiden groepen.

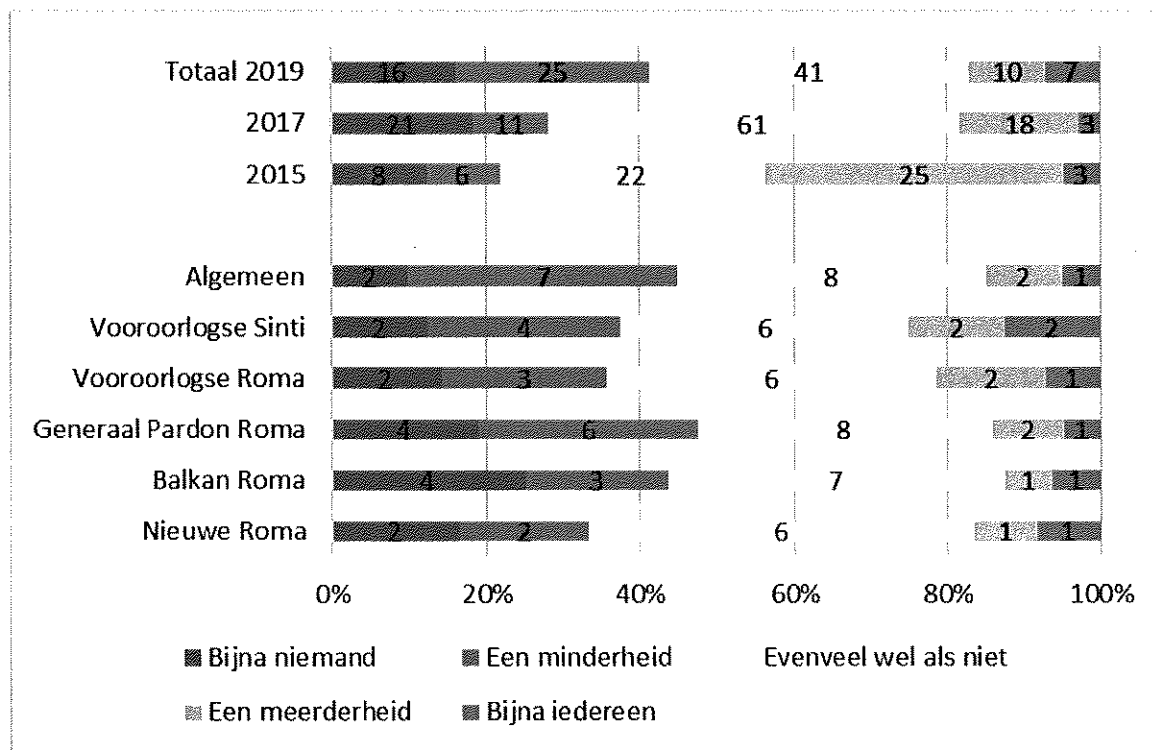
Ook uit de interviews bleek al eerder dat er grote verscheidenheid bestaat tussen de gemeenten en doelgroepen. In een aantal gemeenten lijkt het contact na afronding van de proeftuinperiode iets verslechterd. Dit komt mogelijk doordat er minder middelen ingezet kunnen worden waardoor ook minder aandacht aan de groep besteed kan worden. Tegelijkertijd zijn veel Roma in deze gemeenten teleurgesteld dat de aandacht van de gemeenten niet tot daadwerkelijke verandering heeft geleid. Zij stellen zich als gevolg daarvan ook mogelijk minder open op. In de gemeente waar met name Sinti wonen is het beeld iets positiever. Op verschillende plekken lijkt meer dialoog te zijn ontstaan als gevolg van ontwikkelingen met betrekking tot de standplaatsen.

Net zoals in voorgaande metingen blijkt nu nog dat het veel tijd kost om een goede relatie op te bouwen met een Roma- of Sinti-gemeenschap. Verschillende professionals geven aan veel tijd geïnvesteerd te hebben in het leggen van contact en het winnen van vertrouwen. In sommige gemeenten zien we dat personen die zich in het verleden veel met de doelgroep bezighielden niet meer als zodanig actief zijn. In deze gemeente is het moeilijk gebleken om dat wat was opgebouwd te behouden. Vaak is op deze

plekken de relatie met de gemeenschap verslechterd. Andere professionals die al langer actief zijn in bepaalde gemeenten zijn eveneens bang dat, wanneer zij stoppen met hun functie, dit een (zeer) negatief gevolg zal hebben voor het contact tussen de gemeente en de gemeenschap. De contacten die er bestaan zijn vaak gebaseerd op vertrouwensbanden tussen personen. Met het oog op de toekomst blijft dit een kwetsbaar gegeven.

Wantrouwen

De deelnemers van de enquête is gevraagd in hoeverre Roma en Sinti het van belang vinden om een (goed) contact te hebben met de (lokale) overheid.

Figuur 8.5: In mijn gemeente vinden Roma/Sinti het belangrijk om contact te hebben met de (lokale) overheid. Bron: Risbo (eigen bewerking)

In figuur 8.5 staan de antwoorden op de stelling of Roma en Sinti het belangrijk vinden om contact met de (lokale) overheid te hebben. Eén op de zes antwoorden duidt erop dat bijna niemand dit belangrijk vindt (16 antwoorden, 16 procent). Een iets groter deel geeft aan dat een minderheid het belangrijk vindt om contact met de lokale overheid te hebben (25 antwoorden, 25 procent). Een groot deel van de antwoorden is neutraal (41 antwoorden, 41 procent). Een klein deel van de antwoorden duidt erop dat Roma en Sinti contact met de (lokale) overheid wel belangrijk zouden vinden (een meerderheid: 10 antwoorden, 10 procent, bijna iedereen: 7 antwoorden, 7 procent). In vergelijking met 2017 zien we nu meer neutrale antwoorden en er wordt vaker aangegeven dat een minderheid het belangrijk vindt om een goede band met de lokale overheid te hebben. Gekeken naar de onderscheiden groepen, zijn er kleine verschillen. Bij de Generaal-Pardon Roma wordt vaker geantwoord dat een minderheid het belangrijk vindt om contact te hebben met de lokale overheid.

Uit de interviews komt naar voren dat er in veel gemeenten sprake is van wederzijds wantrouwen. Veel Roma en Sinti wantrouwen officiële instanties, vaak ingegeven vanuit de lange geschiedenis van vervolging van Roma en Sinti (o.a. tijdens de Tweede Wereldoorlog) en negatieve voorvallen uit het nabije verleden. Professionals wantrouwen Roma en Sinti vaak, omdat er in het verleden voorvallen hebben plaatsgevonden waarbij afspraken niet zijn nagekomen. Zo wordt in veel gemeenten het voorbeeld gegeven dat subsidieafspraken zijn geschonden of dat mensen uit de gemeenschap zichzelf als slachtoffer naar buiten toe presenteren, terwijl ambtenaren een andere kijk op de werkelijkheid hebben.

Intermediairs (sleutelpersonen/woordvoerders)

In 2017 werd beschreven dat het vinden van intermediairs voor veel gemeenten problematisch was. Dit lijkt nog steeds het geval. De gemeenschappen zijn vaak versplinterd met als gevolg dat een belangbehartiger of intermediair niet geaccepteerd wordt door de hele gemeenschap. Anno 2019 is dit nog steeds het geval. Tegelijkertijd zien we dat verschillende gemeenten plannen maken om met intermediairs uit andere plaatsen de lokale gemeenschap te benaderen. Dit lijkt een nieuwe trend te zijn. Verschillende gemeenten willen intermediairs met een Roma-achtergrond inzetten om contact te leggen tussen de gemeenschap en de maatschappij. De gedachte is dat deze intermediairs, die vaak als zzp'ers werken, vanuit een eigen levenservaring en achtergrond contacten kunnen leggen met de gemeenschap. Zij spreken letterlijk en figuurlijk vaak dezelfde taal.

Onder Nieuwe Roma lijkt er amper sprake te zijn van een gemeenschap. Deze mensen lijken vaker op zichzelf aangewezen te zijn dan dat zij zich identificeren met een specifieke groep. Om deze reden lijkt het een moeilijke opgave om een intermediair voor deze groep te vinden.

Opbrengsten van de proeftuinen

Eén van de besproken onderwerpen tijdens de interviews betreft de opbrengsten van de proeftuinperiode. Tijdens de tweede vervolgmeting werd de angst uitgesproken dat de resultaten uit deze periode mogelijk zouden verwateren als gevolg van afnemende aandacht voor deze groepen. In 2017 was het echter nog te vroeg om de gevolgen al daadwerkelijk te merken. Tijdens de derde vervolgmeting was dit beter mogelijk. In veel gemeenten zijn in de periode na de proeftuinperiode minder middelen beschikbaar gekomen om met de doelgroep te werken. Verschillende professionals geven toe dat als gevolg hiervan minder aandacht aan de doelgroep besteed kan worden. Er zijn simpelweg minder fte beschikbaar. Het idee achter de proeftuinen was onder andere dat de lessen hieruit verwerkt zouden worden in het reguliere beleid. Hoewel sommige professionals in deze periode veel kennis hebben opgedaan die zij nu nog steeds kunnen toepassen, lijkt over het algemeen dat het vaak niet gelukt is om de opbrengsten uit de proeftuinen in het reguliere beleid te implementeren. Professionals hebben bijvoorbeeld het idee dat bij de verschillende instanties de opgedane kennis verdwenen is. Als voorbeeld wordt bijvoorbeeld gegeven dat agenten tijdens de proeftuinperiode getraind werden in een cultuursensitieve benadering en nieuwe agenten niet meer over deze kennis beschikken. Ook kan er geconcludeerd worden dat de kennis over de doelgroepen binnen gemeenten vaak nog bij enkele personen berust. Gemeenten zijn er vaak niet in geslaagd dit bij meerdere personen te beleggen.

Daarmee samenhangend lijkt er minder welwillendheid te bestaan onder Roma om nog met de gemeente samen te werken. In een aantal gemeenten geven Roma aan geen vertrouwen meer te hebben in de gemeente. De belangrijkste reden die hiervoor genoemd wordt is dat de gemeente haar afspraken niet nakomt en niet tot actie overgaat. Daarnaast vonden veel Roma dat de proeftuinen te veel vanuit een repressieve en justitiële invalshoek waren vormgegeven. Dit heeft de welwillendheid tot dialoog en meewerken in sommige gevallen verminderd.

Regeling gelden rechtsherstel

Sinds 2015 kunnen Roma en Sinti aanspraak maken op middelen vanuit de zogeheten rechtsherstel gelden. Deze regeling bestaat tot de middelen volledig benut zijn met een maximum van tien jaar. Binnen de regeling kunnen stichtingen en individuen subsidies aanvragen met als doel verbetering van de positie van Roma en Sinti op een aantal terreinen. Ook kan er een bijdrage aangevraagd worden voor scholing. Oorspronkelijk konden personen alleen een vergoeding krijgen wanneer zij een opleiding volgden op mbo-niveau 4 of hoger. Sinds 2019 is afgesproken dat een bijdrage aangevraagd kan worden voor iedereen die een startkwalificatie probeert te behalen. Hier is na evaluatie van de regeling voor gekozen om zo een grotere groep te kunnen bedienen.

Respondenten die zich bezighouden met de rechtsherstel gelden merken op dat in vergelijking met het verleden er meer aanvragen worden gedaan door individuele Roma en Sinti die een opleiding op mbo-niveau volgen. Dit komt overeen met de bevinding dat mondjesmaat meer Roma en Sinti richting vervolgonderwijs lijken door te stromen. Op dit moment is het echter moeilijk uitspraken te doen over exacte aantallen cijfers per niveau, dit in verband met AVG-gevoelige data. Daarnaast merkt een respondent op dat er ook veel meer aanvragen van stichtingen zijn binnengekomen. Dit lijkt erop te wijzen dat er meer zelforganisatie onder de Roma aan het ontstaan is. Deze stichtingen richten zich voornamelijk op het organiseren van activiteiten voor jongeren en voorlichting voor Roma. Sommige respondenten twifelen echter aan de motieven van de initiatiefnemers om een stichting op te zetten. Voor sommigen zou het een verdienmodel zijn. Tegelijkertijd is het voor gemeenten makkelijker om samenwerking aan te gaan met een stichting en zetten Roma hiermee een stap naar deelname aan de maatschappij. Een respondent vertelt hier het volgende over:

Kijk de stichtingen groeien als paddenstoelen uit de grond bij de Roma, want het is ook een verdienmodel. Nou, dat mag allemaal, ik laat het helemaal los, al hebben ze duizend stichtingen, mij gaat het om het resultaat. Het is voor gemeenten wel makkelijker om een soort van onkostenvergoeding niet aan een persoon te geven, maar over te maken aan een stichting, dat is allemaal wat, dan zeg je van nou oké, je hebt een stichting non-profit, dat klopt allemaal, notaris, en als ik vind dat hij wat voor ons betekend heeft kan ik makkelijker geld naar die stichting over maken en hij ziet zelf maar wat hij er mee doet. Dus dat is voor ons wel makkelijk. Verder houdt die stichting niet zo veel, het heeft geen 6000 leden en een heel bestuur en weet ik veel wat, het is allemaal maar heel kleinschalig. Maar ja, ik vind het ook weer een stap naar die buitenwereld van: goh, je moet eerst dingen regelen voordat je het ook goed kunt doen. Dus het geld blijft een belangrijke drijfveer. R20

Een klein deel van de Roma is ontevreden over de werking van de regeling. Zij geven aan het niet eens te zijn met de manier waarop de regeling is opgezet en wie er aanspraak op kunnen maken. Een klein deel van de Roma ziet het geld als bloedgeld en wenst er geen aanspraak op te maken. Andere respondenten zijn van mening dat de commissie die de aanvragen beoordeelt en de stichtingen die hierbij ondersteunen bevooroordeeld zijn. Een respondent geeft aan de indruk te hebben dat aanvragen soms worden afgewezen zonder dat ernaar gekeken wordt. Deze aanvragen zouden afgewezen worden op basis van degene die ze indient. Daarnaast zouden er op het laatste moment extra onredelijke voorwaarden worden gesteld waardoor aanvragen niet ontvankelijk worden verklaard, volgens deze respondent.

Visie op beleid

Er lijken twee verschillende visies te bestaan ten opzichte van het te voeren beleid met betrekking tot Roma en Sinti. Een deel van de professionals is van mening dat de doelgroep een dermate unieke achtergrond en gebruiken heeft dat het gerechtvaardigd is specifiek beleid te voeren gericht op deze doelgroepen. Volgens verschillende respondenten staan sommige mensen zo ver van de samenleving af dat ze geen idee hebben waar ze moeten beginnen. Een Roma behorende tot de Generaal-Pardon groep vertelt hierover:

Ja wij komen bijvoorbeeld bij mensen thuis die bijvoorbeeld nog nooit in hun leven hebben gewerkt, die bijvoorbeeld altijd in een andere wereld hebben geleefd en nu toch weleens willen weten van het zou goed zijn voor ons om alles achter ons te laten en andere dingen te gaan doen, alleen dan is de vraag van die mensen: hoe? Ze weten niet waar ze moeten zijn. Als ze bijvoorbeeld een uitkering willen of wat dan ook dan worden er andere dingen gevraagd die die mensen niet kunnen overleggen, omdat ze twintig jaar lang in een andere wereld hebben geleefd. R20

Verschillende professionals zijn het erover eens dat het niet altijd realistisch is om te verwachten dat Roma of Sinti die hun leven willen veranderen dit in één keer vanuit zichzelf kunnen doen. Hier hebben zij meer hulp bij nodig dan binnen de reguliere kanalen vaak mogelijk is. In veel van deze gemeenten wordt overwogen om bruggenbouwers in te zetten (met dezelfde achtergrond) om de doelgroep beter te kunnen bereiken. Daarnaast vindt een aantal respondenten dat er ruimte moet zijn om fouten te maken. Omdat veel mensen weinig ervaring hebben in de burgermaatschappij weten zij niet goed hoe het werkt. Tot slot is een respondent van mening dat de mensen die willen veranderen ook perspectief geboden moet worden. Een professional zegt hierover:

Het bieden van perspectief is natuurlijk wel belangrijk, dus zeggen van nou, je hebt tonnen schuld, kom je nooit meer uit [...] maar als je nou zou kunnen zeggen: nou, als jij je nou gaat bewijzen, we pakken een paar jaar, je gaat je bewijzen, daar is de eindstreep, dan begin je met een schone lei. Eigenlijk een beetje Wsnp-achtig: dus er is een wet die zegt van drie jaar en dan zijn al je schulden afgelost [...] dan biedt je perspectief, blijf nou aan het werk, ga ervoor.

² Wet schuldsanering natuurlijke personen

want uiteindelijk gloort daar iets dat je van af je ballast af bent en dan kun je je leven leiden zoals je dat wil, op die manier. Dat zou mijn plan zijn. R20

Aan de andere kant zijn er professionals die het juist goed vinden dat er geen uitzonderingsbeleid wordt gevoerd. Deze respondenten vinden dat dit een stigmatiserende werking kan hebben waardoor juist de nadruk wordt gelegd op verschillen en dingen die slecht gaan. Deze respondenten geven aan dat er af en toe gebeurtenissen voor komen die niet door de beugel kunnen, maar dat dit niet veel meer of minder is dan bij andere groepen. Juist door deze slechte voorvallen te blijven benoemen ontstaat een vertekend beeld in hun ogen. Een professional vertelt over de inzet van belangenbehartigers en het voeren van generiek beleid het volgende:

Maar ik denk dat het niet helpt door belangenbehartigers er tussen te zetten die namens de groep praten. Dat is wat ik wel gemerkt hebt die overschreeuwen zichzelf, die proberen dingen voor elkaar te krijgen en af en toe naar mijn beeld ook dat niet gewoon verankeren, die vinden dan zelf ook nog een hoop. En ik denk dat als je eigenlijk kan zeggen van: we hebben geen specifiek beleid, we willen jullie graag helpen, als er kansen zijn geldt dat voor iedereen in Nederland. R50

Professionals die pleiten voor een meer generieke benadering lijken vaker werkzaam en/of actief in gemeenten waar Sinti wonen. Over het algemeen lijkt het iets beter te gaan met deze gemeenschappen dan met veel Roma-gemeenschappen. Veel professionals die actief zijn in Roma-gemeenschappen pleiten juist voor meer aandacht voor de specifieke problematiek waar men mee te maken heeft.

8.3 Conclusie

Net als in voorgaande metingen, valt er een tweedeling te maken tussen gemeenten waar (enig) contact plaatsvindt en gemeenten waar nauwelijks contact bestaat met de gemeenschappen. In gemeenten waar met elkaar gecommuniceerd wordt, zijn contacten veelal gericht op de woonomstandigheden (met name bij Sinti), participatie aan onderwijs, herdenkingen en toeleiding naar arbeid. Tevens is in deze gemeenten vaak een klein aantal zelforganisaties actief. Een gemene deler tussen deze gemeenten lijkt te zijn dat een klein aantal professionals zich al langere tijd met de doelgroep bezighoudt. Hierdoor is er vaak een vertrouwensband ontstaan. Door professionals wordt aangegeven dat dit cruciaal is bij het opzetten van contact met de doelgroepen. Vanuit de culturele achtergrond bestaat er veel wantrouwen richting instanties. Ook in deze gemeenten blijft het contact en vertrouwen echter broos. In een deel van de gemeenten bestaat nauwelijks contact met de gemeenschappen. Professionals benoemen dat de lokale gemeenschap(pen) versplinterd en gesloten zijn en dat het ontbreekt aan wederzijds vertrouwen.

Veel Roma bestempelen het contact met de lokale overheid als slecht. Zij geven aan dat er wel contact is, maar dat dit niet tot acties leidt of in hun ogen enkel dient om de groepen in kaart te brengen of repressief beleid te voeren. Veel van de Roma en Sinti respondenten geven aan geen vertrouwen (meer) te hebben in de beloftes van de (lokale) overheid. Zij geven aan het gevoel te hebben dat er

sprake is van vooroordelen en vooringenomenheid. Hoewel Sinti ook zeer kritisch zijn over de contacten tussen de overheid en de gemeenschap lijken zij iets positiever gestemd. Veel van hen hebben de indruk dat er met name op het gebied van de standplaatsen stappen zijn gemaakt ter verbetering van hun positie.

Binnen dit thema worden verschillende ontwikkelingen in de afgelopen twee jaar waargenomen. Opvallend is dat een deel van de professionals een positieve ontwikkeling heeft ervaren, terwijl veel Roma de contacten met de (lokale) overheid verslechterd vinden. Professionals geven aan dat de afgelopen twee jaar meer stichtingen door Roma en Sinti zijn opgericht. Daarnaast wordt veel benoemd dat er de afgelopen jaren meer Roma-intermediairs actief zijn geworden. Een klein deel van de professionals is van mening dat de contacten de afgelopen twee jaar verslechterd zijn. Zij geven aan dat de overlegstructuren die tijdens de proeftuinperiode zijn opgezet, zijn afgeschaft of in afgezwakte vorm zijn voortgezet en dat ook kennisopbrengsten uit die periode niet geborgd zijn. In een aantal gemeenten zien we dat sleutelfiguren vertrokken zijn en dat dit tot een verslechtering van de contacten heeft geleid. Uit deze gesprekken blijkt dat het vaak één professional is die het contact onderhoudt met de gemeenschap(pen). Wanneer deze professional vertrekt kan dit vaak niet adequaat opgevuld worden. In die zin zijn de contacten bij veel gemeenten onvoldoende geborgd.

Met betrekking tot de huisvesting lijkt meer contact te zijn ontstaan. Dit geldt in het bijzonder voor Roma en Sinti die in woonwagencentra wonen. Deze Sinti en Roma voelen zich meer erkend en geven aan beter geïnformeerd te worden. Ook professionals geven aan dat de gemeente zich meer is gaan bezighouden met de staat van de woonwagencentra.

Onder de onderscheiden groepen zien we verschillende toekomstverwachtingen. Veel Roma verwachten dat in de toekomst de contacten zullen verslechteren. Zij geven aan in de afgelopen jaren geprobeerd te hebben om contact met de overheid op te bouwen maar dat dit niet tot resultaat heeft geleid. Hierdoor is het vertrouwen onder deze Roma gedaald.

Professionals verwachten vaak dat het beeld over vijf jaar hetzelfde zal zijn als nu. Een reden hiervoor kan zijn dat vanuit een deel van de gemeenten minder tijd en middelen beschikbaar zijn voor deze groep dan tijdens de proeftuinperiode het geval was. In de gemeenten met Sinti-gemeenschappen zijn professionals voorzichtig positief gestemd. In deze gemeenten valt een lichte toename/intensivering van de contacten waar te nemen en de verwachting is dat dit in de toekomst verder versterkt zal worden. Een belangrijke reden hiervoor is de toenemende aandacht vanuit de gemeente voor het standplaatsenbeleid. We zien dat Sinti-respondenten vaak dezelfde voorzichtig positieve toekomstverwachting hebben.

Hoofdstuk 9 Conclusie

De derde vervolgmeting van de Monitor Sociale Inclusie onderzoekt de positie van Roma en Sinti in Nederland op verschillende levensgebieden. Hoewel in dit onderzoek is getracht om een zo goed mogelijk beeld van de gemeenschappen en gemeenten in Nederland te krijgen, kan niet gesteld worden dat dit onderzoek een representatief totaalbeeld geeft van alle Roma en Sinti in Nederland. De lezer dient te beseffen dat er grote verschillen bestaan tussen de onderscheiden groepen, gemeenten en binnen de subgroepen. De uitspraken in deze rapportage zijn daarom niet op alle Roma en Sinti gemeenschappen van toepassing.

Uit de derde vervolgmeting komt naar voren dat de sociale inclusie van Roma en Sinti achterblijft bij andere inwoners uit de gemeenten waar zij wonen. Op alle onderscheiden thema's is sprake van een grote achterstand en is er nog veel ontwikkeling nodig voordat gesproken kan worden over een gelijkwaardig en volwaardig burgerschap. Oorzaken voor de achtergestelde positie van Roma en Sinti lijken vaak samen te hangen met een combinatie van culturele factoren en armoede. Culturele overtuigingen lijken een belangrijke rol te spelen in de houding ten opzichte van onderwijs, arbeid en keuzevrijheid. De gesloten houding ten opzichte van de zogenaamde burgermaatschappij, het grote wantrouwen richting officiële instanties en diepgewortelde gebruiken botsen op sommige terreinen met de door de Nederlandse maatschappij nagestreefde vormen van goed burgerschap. Tegelijkertijd kan het voor Roma en Sinti moeilijk zijn om hun positie te verbeteren, omdat zij te maken hebben met armoede als gevolg van een zwakke inkomens- en arbeidsmarktpositie. Net als in voorgaande metingen bestaan er grote verschillen tussen de antwoorden van professionals en de doelgroep. Waar professionals vaak de onwil vanuit de Roma en Sinti om te veranderen benoemen, geven Roma en Sinti juist aan tegengehouden te worden door een systeem van institutionele discriminatie en vooroordelen. Hierdoor hebben zij het gevoel tegengewerkt te worden om te stijgen op de maatschappelijke ladder.

Over het algemeen is de positie van Roma en Sinti onveranderd in vergelijking met eerdere metingen. Desondanks kan op basis van de huidige meting een aantal ontwikkelingen benoemd worden. Zowel professionals als Roma en Sinti geven aan dat deze ontwikkelingen op kleine schaal plaatsvinden, maar dat dit grotere veranderingen kan inleiden. Veel van de waargenomen ontwikkelingen zijn ook in eerdere metingen al benoemd. Zo lijken er voorzichtig positieve veranderingen plaats te vinden op het gebied van onderwijs. De ouderparticipatie in het onderwijs lijkt toe te nemen en er stromen meer Roma en Sinti door naar het vervolgonderwijs. De verbeterde doorstroming naar vervolgonderwijs lijkt bijna exclusief te gelden voor meisjes. Er zijn in dit onderzoek nagenoeg geen voorbeelden bekend van Roma- of Sinti-jongens die vervolgonderwijs volgen.

Roma en Sinti zelf geven aan dat sinds 2017 meer mensen aan het werk zijn gegaan, bijvoorbeeld als Zzp'er in de bouwsector. Deze ontwikkeling wordt echter niet bevestigd door professionals. Daarnaast wordt door zowel professionals als de doelgroep melding gemaakt van meer vrouwen (met volwassen kinderen) die actief zijn op de arbeidsmarkt. Sommige professionals geven aan dat als gevolg van het

wijzigen van de voorwaarden van de Wajong een deel van de jongeren aan het werk is gegaan maar dat er ook een deel buiten beeld dreigt te raken.

Een andere positieve ontwikkeling is de toegenomen aandacht voor standplaatsen en woonwagencentra. Veel Roma en Sinti ervaren het verschijnen van het beleidskader gemeentelijk woonwagencentra en standplaatsenbeleid als een erkenning voor hun situatie. Zij zijn echter sceptisch of dit ook daadwerkelijk tot verandering zal leiden. In hun ogen zijn er in het verleden vaker beloften gedaan vanuit de (lokale) overheid die niet waar zijn gemaakt. Ook op het gebied van keuzevrijheid en zelfbeschikking lijken er kleine veranderingen waarneembaar. De huidige generatie jonge vrouwen lijkt namelijk meer voor zichzelf op te komen en een ander leven te willen leiden dan van hen verwacht wordt. Dit kan echter een lastig proces zijn, omdat op veel van deze vrouwen vanuit de gemeenschap druk wordt uitgeoefend. Het maken van eigen keuzes kan daarbij leiden tot verstoting uit de gemeenschap. Professionals geven aan dat de huwelijksleeftijd langzaam verder opschuift. Later trouwen kan echter voor meisjes tot gevolg hebben dat zij ongeschikt worden geacht als huwelijkspartner. Het valt op dat jonge vrouwen het voortouw nemen op zowel het gebied van onderwijs, arbeid als keuzevrijheid. Tegelijkertijd lijken deze ontwikkelingen grotendeels uit te blijven onder jonge mannen.

De afgelopen twee jaar zijn meer initiatieven vanuit de doelgroep zelf opgezet met als doel de positie van Roma en Sinti in Nederland te verbeteren. Echter hebben deze initiatieven vaak nog moeite om voet aan de grond te krijgen binnen de gemeenschappen. Naast een stijging in het aantal initiatieven lijken er in de afgelopen twee jaar meer Roma-intermediairs actief te zijn geworden. Professionals zijn positief over deze ontwikkelingen omdat ze vanuit de doelgroep zelf komen. Hierdoor kunnen zij vanwege de gedeelde achtergrond beter aansluiten bij de belevingswereld van de gemeenschappen. Daarnaast laat dit zien dat er vanuit de doelgroep zelf steeds meer wil ontstaat voor een andere levensstijl.

Naast positieve ontwikkelingen zijn er ook negatieve ontwikkelingen waargenomen in de afgelopen twee jaar. Vanuit de Roma lijkt de verstandhouding met de (lokale) overheid verslechterd. Veel Roma geven aan dat wanneer er met hen wordt gesproken, dit in hun ogen veelal nergens toe leidt. Volgens hen is de lokale overheid voornamelijk bezig met repressie en bekommert zij zich niet om het welzijn van de Roma en Sinti. Opvallend genoeg vinden veel professionals de verstandhouding met de doelgroep vaak onveranderd en benoemen zij deze niet als verslechterd. Vanuit de gemeenten lijkt op veel plaatsen de beleidsaandacht voor Roma en Sinti sinds 2017 afgenomen te zijn. Dit geldt met name in de voormalige proeftuingemeenten. In deze gemeenten zijn er minder middelen beschikbaar dan in het verleden en lijken de opbrengsten van de proeftuinperiode beperkt geborgd te zijn. Zo houden in verschillende gemeenten minder professionals dan voorheen zich met de doelgroep bezig en zijn overlegstructuren afgezwakt of vervallen. Doel van de proeftuinperiode was dat de geleerde lessen in het reguliere beleid geïntegreerd zouden worden. Dit lijkt lang niet altijd gelukt te zijn. Doordat expertise en relaties met de gemeenschappen vaak bij enkele personen in een gemeente belegd zijn, zijn zij ook kwetsbaar. Het vertrek van een professional kan ertoe leiden dat de inzet van eerdere jaren teniet wordt gedaan.

Hoewel de toekomstverwachting op een aantal gebieden voorzichtig positief blijft, is deze over het algemeen minder positief dan twee jaar geleden. Zowel uit de interviews als de enquêtes komt naar voren dat een steeds groter deel van de respondenten verwacht dat de situatie over vijf jaar grotendeels hetzelfde zal zijn als nu. In veel gemeenten wordt voor de toekomst voornamelijk ingezet op het verbeteren van de onderwijspositie. De toekomstverwachting met betrekking tot de onderwijspositie is dan ook het meest positief van alle onderscheiden leefgebieden. Dit blijft het voornaamste aandachtsgebied voor gemeenten. In veel gemeenten bestaat de opvatting dat een betere toekomst voor deze groepen sterk samenhangt met het verbeteren van de onderwijspositie. Het is de verwachting dat het verbeteren van de onderwijspositie doorwerkt op verschillende terreinen zoals de arbeidsmarktpositie, gezondheid en keuzevrijheid. Professionals geven echter aan dat hiervoor een lange adem vereist is, zij achten de kans klein dat binnen vijf jaar grote resultaten geboekt gaan worden. Professionals zijn tegelijkertijd sceptisch over de kansen op verbetering van de arbeidsmarktpositie van oudere generaties Roma en Sinti. Zij zijn van mening dat de oudere generaties dermate sterk geworteld zijn in hun huidige patronen dat het voor hen moeilijk wordt om in de toekomst nog werk te vinden. Het ontbreekt hen volgens professionals vaak aan de juiste instelling en basisvaardigheden om een baan te krijgen. Roma en Sinti zelf zijn vaak positiever over de toekomstverwachting met betrekking tot de arbeidsmarktpositie. Zij geven aan dat de afgelopen twee jaar meer mensen aan het werk zijn gegaan en hopen dat deze ontwikkeling in de toekomst verder doorzet. Veel professionals verwachten dat er niet veel zal veranderen in de gezondheids- of de woonsituatie zolang de arbeidsmarkt- en inkomenspositie niet verandert.

Roma en Sinti zijn voorzichtig positief over de toekomst met betrekking tot de woonwagen- en standplaatsen, maar tegelijkertijd ook sceptisch. Zij hopen namelijk dat het niet alleen bij beloftes blijft maar dat er ook daadwerkelijk verbetering en uitbreiding van de woonwagencentra plaatsvindt. Alle professionals hebben kennisgenomen van het beleidskader woonwagen- en standplaatsenbeleid maar geven aan dat het nog onduidelijk is hoe hier door de gemeenten invulling aan gegeven zal worden. In veel gemeenten lijken er praktische bezwaren te bestaan tegen het uitbreiden van de woonwagencentra of wordt andere woningbouw geprioriteerd. Met betrekking tot het contact met de overheid in het algemeen verwachten professionals weinig verandering. Roma verwachten dat er in de nabije toekomst minder (goed) contact zal zijn met de (lokale) overheid. Zij geven aan geen vertrouwen te hebben in de overheid doordat beloften niet waar gemaakt zouden zijn. In hun ogen zijn de inspanningen van de (lokale) overheid altijd repressief van aard en komen deze niet ten goede van de gemeenschappen.

Met het verschijnen van deze vierde meting van de Monitor Sociale Inclusie kunnen de resultaten van acht jaar beleidsvoering over langere tijd beschouwd worden. Deze periode is in het bijzonder interessant omdat er een overgang plaatsvond van specifiek naar generiek beleid. Met specifiek beleid wordt beleid bedoeld dat in het bijzonder gericht is op Roma en/of Sinti tegenover een algemeen geformuleerd beleid dat op alle burgers van toepassing is. Het beleid gericht op Roma en Sinti sinds 2013 wordt grotendeels gekenmerkt door de proeftuinperiode behorende bij het programma 'aanpak uitbuiting Roma-kinderen'. Tussen 2011 en 2016 waren er vanuit het Rijk voor zeven gemeenten, de politie en het Leger des Heils extra middelen beschikbaar om specifiek beleid te voeren op Roma. Deze

periode loopt grotendeels parallel aan het uitvoeren van de Monitor Sociale Inclusie. Ten tijde van de nulmeting (2013) waren de proeftuinen gestart en volop in ontwikkeling. Tijdens de eerste vervolgmeting (2015) waren de opstartproblemen verholpen en liep de aanpak. Bij de tweede vervolgmeting (2017) was de aanpak net afgesloten en kon gekeken worden naar de resultaten en hoe de opbrengsten binnen generiek beleid geborgd konden worden. Bij het verschijnen van deze derde vervolgmeting is de proeftuinperiode al een aantal jaar afgesloten en is gekeken naar het generieke beleid dat vandaag de dag wordt gevoerd.

Hoewel de positie van Roma en Sinti sinds 2013 grotendeels onveranderd is gebleven, kan dit niet als een falen van de proeftuinperiode gezien worden. Alle professionals die bij de doelgroep betrokken zijn, geven aan dat de problematiek die binnen deze groepen voor komt van een dusdanige aard en omvang is dat het niet realistisch is dat dit binnen het tijdspad van de proeftuinen opgelost kon worden. Veel professionals kijken positief terug op de proeftuinperiode en zijn bang dat aandacht voor deze groep in de toekomst zal afnemen. In veel gemeenten lijkt dit al het geval te zijn. Deze professionals zien de overgang van specifiek naar generiek beleid als een achteruitgang.

De combinatie van grote sociale problemen en culturele overtuigingen die op vlakken botsen met de Nederlandse opvattingen, zorgt ervoor dat deze groep moeilijk bereikt wordt. De gesloten houding van de gemeenschappen in combinatie met het grote wantrouwen richting officiële instanties en armoede zorgen voor specifieke problematiek die moeilijk ondervangen lijkt te kunnen worden met generiek beleid. Tegelijkertijd is er vaak al jarenlang veel (specifieke) inzet gepleegd om de positie van de gemeenschappen te verbeteren zonder dat dit veel effect gehad lijkt te hebben. Desondanks geven professionals aan dat er volgehouden moet worden en dat men moet vasthouden aan de positieve ontwikkelingen die plaatsvinden.

Literatuurlijst

Cahn, C. and Guild, E. (2010). *Recent migration of Roma in Europe*. Second edition, Strasbourg / The Hague, Council of Europe Commissioner for Human Rights / OSCE High Commissioner on National Minorities.

Council of Europe (2003). *Forced returns of Roma from the former Federal Republic of Yugoslavia, including Kosovo, to Serbia and Montenegro from Council of Europe member states*. Recommendation 1633. Council of Europe.

Dagevos, J. and Gijssberts, M. (eds.) (2010). *Jaarrapport integratie 2009*, The Hague, Netherlands Institute for Social Research.

ECRI. (2019). *ECRI-rapport over Nederland*. Geraadpleegd via [<https://rm.coe.int/fifth-report-on-the-netherlands-dutch-translation-/168094c8f5>] op 16 december 2019.

Emaar, H. (2008). *Onderwijs en scholing voor Roma en Sinti in Nederland*. Utrecht: FORUM – Instituut voor multiculturele ontwikkeling.

FRA, (n.d.). *De situatie van de Roma in 11 EU-lidstaten – Enquête-resultaten in een notendop*. Geraadpleegd via [https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/2109-FRA-Factsheet_ROMA_NL.pdf] op 16 december 2019.

FRA. (2018). *A Persisting Concern: Anti-Gypsyism as A Barrier to Roma Inclusion*. Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties. (2018). *Brief van de minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties*. Geraadpleegd via [<https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-34775-VII-70.html>] op 16 december 2019.

Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties. (2018). *Beleidskader gemeentelijk woonwagen- en standplaatsenbeleid*. Geraadpleegd via [<https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2018/07/02/beleidskader-gemeentelijk-woonwagen-en-standplaatsenbeleid>] op 19 december 2019

Nationale Ombudsman. (2017). *Woonwagenbewoner zoekt standplaats*. Geraadpleegd via [<https://rm.coe.int/fifth-report-on-the-netherlands-dutch-translation-/168094c8f5>] op 16 december 2019.

Rodrigues, Peter R. & Maaike Matelski (2008). *Monitor racisme en extreem-rechts. Roma en Sinti*. Amsterdam: Anne Frank Stichting.

Verwey-Jonker Instituut. (2018). *Zevende rapportage racisme, antisemitisme en extreemrechts geweld in Nederland*. Geraadpleegd via [https://www.verwey-jonker.nl/doc/2018/118004_Zevende_rapportage_racisme_antisemitisme_extreemrechts_geweld.pdf] op 16 december 2019.

Bijlage 1 Begrippen H1

Begrippenlijst

Arbeidsmarktpositie

We hanteren een brede definitie van arbeidsmarktpositie. Hiermee bedoelen we in welke mate Roma/Sinti betaald werk verrichten, op welk niveau en in hoeverre zij carrière maken.

Burgermaatschappij

Roma en Sinti maken veelal onderscheid tussen de eigen maatschappij en de buitenwereld, waar zij volgens henzelf vaak niet bij (willen) horen. Zo gebruiken zij ook hun eigen woorden om burgers aan te duiden: 'gadje' of 'gadjo'.

Criminele activiteiten

Hieronder verstaan we handelingen en gedragingen die strafbaar zijn volgens de wet.

Deelname aan onderwijs

Hieronder verstaan we mate waarin Roma/Sinti naar school gaan. Het gaat hier om deelname aan primair onderwijs, voortgezet onderwijs en hoger onderwijs.

Discriminatie

Met discriminatie bedoelen we dat Roma/Sinti bewust of onbewust ongelijk behandeld worden ten opzichte van andere groepen vanwege hun etnische herkomst.

Gezondheidssituatie

In deze monitor hanteren we een brede opvatting van gezondheidssituatie. Hiermee bedoelen we zowel de fysieke als geestelijke gezondheid.

(lokale) Overheidsinstanties

Hiermee worden alle lokale (gemeentelijke) instellingen bedoeld waar burgers in hun leefomgeving mee te maken hebben. Bijvoorbeeld de gemeente, ministeries, politie etc.

Participatie

Participatie staat voor meedoen aan het maatschappelijke leven. In deze monitor hanteren we een brede opvatting van het begrip participatie. Het gaat daarbij om meedoen op het gebied van arbeid, onderwijs, vrijwilligerswerk.

Verzuim, absoluut/relatief

Bij absoluut verzuim is een leerplichtig kind niet ingeschreven op een school en zodoende niet schoolgaand.

Relatief verzuim houdt in dat een leerling wel staat ingeschreven op een school, maar niet (te allen tijde) aanwezig is tijdens les- of praktijktijd. Tot deze groep rekenen we naast de frequente spijbelaars ook de thuiszitters.

Woonsituatie

In deze monitor hanteren we een brede opvatting van woonsituatie. Hiermee bedoelen we onder andere het type woningen waarin Roma/Sinti wonen, de locatie en omgeving van de woningen, de bezettingsgraad en de grootte van de woningen, de fysieke staat etc.

Bijlage 2 Achtergrondinformatie

In deze bijlage wordt verdere achtergrondinformatie verstrekt bij de Roma en Sinti in Nederland. De tekst in deze bijlage is gebaseerd op het hoofdstuk 'Historische en culturele achtergrond' uit de eerste vervolgmeting (2015). Omdat veel facetten van de omgang met het verleden en de achtergrond niet veranderd zijn in de afgelopen twee jaar, is ervoor gekozen om deze informatie in de bijlage op te nemen met als doel verdiepende informatie te bieden waarmee inzicht wordt verschaft in de achtergrond van Roma en Sinti. Met de beknopte informatie binnen deze bijlage wordt geenszins recht gedaan aan de lange en diverse geschiedenis van de Roma en Sinti. Desondanks hopen we binnen dit hoofdstuk meer inzicht te bieden in sommige beweegredenen en de herkomst van bepaalde denkbeelden die voor komen onder Roma en Sinti in Nederland. De informatie in deze bijlage is verkregen vanuit diepte-interviews. In deze bijlage wordt op thematische wijze een aantal onderwerpen besproken.

Vervolging en Tweede Wereldoorlog

Een onderwerp dat bij nagenoeg alle Roma en Sinti sterk leeft, is de omgang met de Tweede Wereldoorlog en de vervolging van Roma en Sinti in het verleden. Voor veel Roma en Sinti is dit een onderwerp dat nog steeds actueel is en voor velen nog vers in het geheugen ligt. Om deze reden nemen gebeurtenissen die samenhangen met het herdenken en omgaan met de Tweede Wereldoorlog voor hen een prominente plek in. Voor veel Roma en Sinti heeft de stelselmatige vervolging van Roma en Sinti tijdens de Tweede Wereldoorlog ertoe geleid hoe zij tegenwoordig tegen de maatschappij aankijken en zijn zij daar mede door gevormd. Binnen de groepen Vooroorlogse Sinti, Vooroorlogse Roma en Generaal-Pardon Roma wordt het bewustzijn over het verleden als zeer belangrijk ervaren. Als gevolg van de vervolging van Roma en Sinti, bestaat er nog steeds veel wantrouwen richting de overheid en politie. In veel gevallen is dit herleidbaar tot de Tweede Wereldoorlog en hoe er in het verleden met Roma en Sinti in Nederland is omgegaan.

Bij de eerste vervolgmeting werd aangegeven dat de afgelopen jaren meer erkenning zou zijn gekomen en wordt gevraagd voor de vervolging van Roma en Sinti tijdens de Tweede Wereldoorlog. Een voorbeeld hiervan is dat voor Roma en Sinti tijdens de dodenherdenking op 4 mei tegenwoordig ook een krans wordt gelegd. Door de Roma en Sinti wordt dit als een positieve ontwikkeling gezien. Gelijktijdig zou er vanuit de Roma en Sinti meer actie ondernomen worden met betrekking tot het creëren van bewustzijn omtrent de Tweede Wereldoorlog en de Holocaust, aldus respondenten behorende tot de doelgroep.

Onder de groep Balkan en Nieuwe Roma lijkt het herdenken rondom de Tweede Wereldoorlog iets minder te leven dan onder Vooroorlogse Sinti, Vooroorlogse Roma en Generaal-Pardon Roma. Veel Balkan Roma zijn in de jaren '90 gevlucht uit het herkomstland vanwege (angst voor) oorlogsgeweld. Om deze reden wordt het herdenken van oorlog ook binnen deze groep belangrijk gevonden (maar niet specifiek met betrekking tot de Tweede Wereldoorlog). Over het algemeen lijkt het verleden onder de groep Nieuwe Roma een minder belangrijke rol te spelen. Dit zou deels verklaard kunnen worden vanwege de relatief korte vestiging in Nederland. De Nieuwe Roma hebben zich het kortst van alle

onderscheiden groepen in Nederland gevestigd. Velen zijn naar Nederland gekomen nadat vrij verkeer van goederen en personen mogelijk is geworden in de Europese Unie.

Staatloosheid

Een kleine groep Roma heeft te maken met staatloosheid. Dit zou met name voor komen bij personen behorende tot de (Generaal-Pardon) Roma. Deze personen hebben vaak weinig rechten en kunnen geen aanspraak maken op voorzieningen vanwege het ontbreken van een paspoort of nationaliteit. Respondenten geven aan dat deze personen vaak in een neerwaartse spiraal terechtkomen die moeilijk te doorbreken is. Op verschillende gebieden vormt staatloosheid een probleem, zoals bij het vinden van legaal werk en het gebruik maken van gezondheidsvoorzieningen. Voor veel staatloze personen is het niet mogelijk om een zorgverzekering af te sluiten vanwege het ontbreken van een persoonsnummer. Alle professionals die met staatloze Roma te maken hebben, geven aan dat dit vaak schrijnende gevallen zijn waar iets aan gedaan zou moeten worden. In veel gevallen is er al langere tijd sprake van deze situatie, in sommige gevallen al meer dan 30 jaar.

Uitkomen voor de culturele achtergrond

In de gesprekken met Roma en Sinti komt naar voren dat het ervaren van discriminatie een rol speelt in het dagelijks leven van veel Roma. Hoewel discriminatie binnen een aantal thema's van de monitor aan bod komt, bijvoorbeeld bij onderwijs, arbeid en veiligheid, kan er ook in bredere zin gesproken worden over het ervaren van discriminatie en in hoeverre Roma en Sinti voor hun eigen cultuur durven uit te komen.

Een zeer groot deel van de door ons bevroegde Roma en Sinti geeft aan ervaring te hebben met discriminatie. Zowel Roma als Sinti geven aan niet altijd voor de eigen cultuur uit te komen vanwege angst voor discriminatie of negatieve reacties. Dit speelt met name een rol bij het zoeken naar werk en stages. Sommige respondenten geven aan op werk niet snel uit te komen voor hun culturele achtergrond. Anderen merken daarentegen juist aan trots te zijn op de culturele achtergrond en dit niet te verzwijgen op werk maar juist bespreekbaar te maken met collega's. Een aantal respondenten behorende tot de groep Vooroorlogse Sinti geeft aan dat zij hun culturele achtergrond verzwijgen omdat het Sinti-zijn geassocieerd wordt met Roma. Deze respondenten geven aan dat de beeldvorming rondom Roma veelal negatief is en dat zij zichzelf als een andere groep zien. Meerdere respondenten merken op dat de beeldvorming in de media rondom Roma, Sinti en woonwagencentra bijna altijd negatief is en zorgt voor een stigma dat betrekking heeft op de gehele bevolkingsgroep.

Hoewel een aantal Roma en Sinti aangeeft niet meer voor de cultuur uit te durven komen, geven andere (voornamelijk Roma) respondenten aan juist meer naar buiten te treden. Meerdere respondenten geven aan dat er steeds meer activiteiten door Roma georganiseerd worden. Op meerdere plaatsen zijn er de afgelopen jaren een Roma-dag georganiseerd. Tijdens deze dagen wordt de cultuur gevierd en uitgedragen. Dit soort activiteiten zijn vaak niet exclusief voor Roma bedoeld, maar zijn in veel gevallen breder ingestoken zodat ook wijk- en buurtgenoten kunnen aanhaken.

Bijlage 3 Respondententabel

Respondententabel Monitor Sociale Inclusie 2019 (geanonimiseerd)

Resp #	Groep	Soort respondent
1	Alle groepen	Professional
2	Alle groepen	Professional
3	Alle groepen	Professional
4	Alle groepen	Professional
5	Alle groepen	Professional
6	Alle groepen	Professional
7	Alle groepen	Professional
8	Alle groepen	Professional
9	Balkan Roma	Doelgroep
10	Balkan Roma	Doelgroep
11	Balkan Roma	Professional
12	Balkan Roma	Doelgroep
13	Balkan Roma	Doelgroep
14	Balkan Roma	Doelgroep
15	Balkan Roma	Doelgroep
16	Balkan Roma	Doelgroep
17	Balkan Roma	Doelgroep
18	Balkan Roma	Doelgroep
19	Generaal Pardon	Professional
20	Generaal Pardon	Professional
21	Generaal Pardon	Professional
22	Generaal Pardon	Professional
23	Generaal Pardon	Doelgroep
24	Generaal Pardon	Doelgroep
25	Generaal Pardon	Doelgroep
26	Generaal Pardon	Doelgroep
27	Generaal Pardon	Professional
28	Generaal Pardon	Doelgroep
29	Generaal Pardon	Doelgroep
30	Generaal Pardon	Professional
31	Generaal Pardon	Professional

Resp #	Groep	Soort respondent
32	Generaal Pardon	Doelgroep
33	Generaal Pardon	Doelgroep
34	Nieuwe Roma	Doelgroep
35	Nieuwe Roma	Doelgroep
36	Nieuwe Roma	Doelgroep
37	Nieuwe Roma	Doelgroep
38	Nieuwe Roma	Doelgroep
39	Nieuwe Roma	Doelgroep
40	Nieuwe Roma	Doelgroep
41	Nieuwe Roma	Doelgroep
42	Nieuwe Roma	Doelgroep
43	Nieuwe Roma	Doelgroep
44	Vooroorlogse Roma	Doelgroep
45	Vooroorlogse Roma	Doelgroep
46	Vooroorlogse Roma en Sinti	Professional
47	Vooroorlogse Roma en Sinti	Professional
48	Vooroorlogse Sinti	Professional
49	Vooroorlogse Sinti	Professional
50	Vooroorlogse Sinti	Professional
51	Vooroorlogse Sinti	Professional
52	Vooroorlogse Sinti	Professional
53	Vooroorlogse Sinti	Doelgroep
54	Vooroorlogse Sinti	Doelgroep
55	Vooroorlogse Sinti	Doelgroep
56	Vooroorlogse Sinti	Doelgroep
57	Vooroorlogse Sinti	Doelgroep
58	Vooroorlogse Sinti	Doelgroep
59	Vooroorlogse Sinti	Doelgroep
60	Vooroorlogse Sinti	Doelgroep
61	Vooroorlogse Sinti	Doelgroep

Bron Risbo, eigen bewerking.